

ΤΕΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ: Η ένταξη των μαθητών Ρομά στο σχολικό πλαίσιο: η καθημερινή πραγματικότητα στο σχολείο κι η επίδραση στην τοπική κοινωνία. Μελέτη περίπτωσης

Όνομα σπουδαστή: Φωτεινή Ντάνου

A.M. 16058

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Βάθη Παναγιώτα

Μεσολόγγι, Ιανουάριος 2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	4
Εισαγωγή	5
A. Ονομασία	5
B. Προέλευση	6
A' ΜΕΡΟΣ	
A. Η εκπαίδευση των παιδιών Ρομά	12
A1. Σχολική διαρροή των μαθητών Ρομά	13
A2. Λόγοι άρνησης των γονέων Ρομά για φοίτηση των παιδιών τους στο σχολείο	14
A3. Αντιλήψεις των γονέων Ρομά για τη φοίτηση των παιδιών τους στο σχολείο	18
B. Δράσεις του Υπουργείου έρευνας, Παιδείας και Θρησκευμάτων σχετικά με την εκπαίδευση των μαθητών Ρομά	19
B1. Το πρόγραμμα ΕΣΠΑ «Εκπαίδευση παιδιών Ρομά» Πανεπιστήμιο Αθηνών – Φιλοσοφική Σχολή – Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής (ΚΕΔΑ)	22
B2.1. Διδακτικά μέσα για τη Γλώσσα	23
B2.2. Το Πρόγραμμα ΕΣΠΑ «Εκπαίδευση παιδιών Ρομά» Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης	24
B2.3. Το πρόγραμμα ROM – UP	25
B2.4. Συμπεράσματα	25
Γ1. Εγγραφή και σχολική παρακολούθηση των παιδιών Ρομά (Νομοθετικό πλαίσιο)	26
Γ2. Εγκύκλιοι της Διεύθυνσης Σπουδών Π.Ε.	27
Δ. Μοντέλα εκπαίδευσης μετακινούμενων πληθυσμών και παιδιών μειονοτήτων	40
Δ1. Το αφομοιωτικό μοντέλο	41
Δ2. Το μοντέλο της Ενσωμάτωσης	42
Δ3. Το Πολυπολιτισμικό μοντέλο	44
Δ4. Το αντιρατσιστικό μοντέλο	45

Δ5. Το διαπολιτισμικό μοντέλο _____	47
-------------------------------------	----

B' ΜΕΡΟΣ

Η Έρευνά μας _____	50
--------------------	----

A.1. Ποιοτική έρευνα _____	50
----------------------------	----

A.2. Συνέντευξη _____	51
-----------------------	----

A.3. Ερωτήσεις και άξονες της συνέντευξης _____	52
---	----

A.4. Δείγμα της έρευνας _____	53
-------------------------------	----

A.5. Ανάλυση δεδομένων _____	55
------------------------------	----

A.6. Μελέτη περίπτωσης στο σχολείο μας _____	66
--	----

B. Προτάσεις _____	73
--------------------	----

Γ. Συμπεράσματα _____	76
-----------------------	----

Δ. Βιβλιογραφία _____	80
-----------------------	----

Εκπόνηση πτυχιακής Εργασίας

Ενδεικτικά κριτήρια αξιολόγησης της Πτυχιακής Εργασίας από την Επιτροπή εξέτασης, είναι:

1. Η συμμόρφωση με το πρότυπο του τμήματος (εξώφυλλο, περιεχόμενα, αρίθμηση κεφαλαίων, βιβλιογραφία, ορθή σελιδοποίηση)
2. Η πληρότητα της πτυχιακής εργασίας, όσον αφορά την κάλυψη του θέματος (αναφορά στο σκοπό και τα αποτελέσματα της πτυχιακής, χρήση μεθοδολογίας έρευνας, βιβλιογραφική έρευνα, αναφορά αποτελεσμάτων).
3. Ο όγκος της πτυχιακής εργασίας (θα πρέπει να είναι ανάλογος του αριθμού των σπουδαστών που συμμετέχουν).

Σε περίπτωση που έστω και μικρά κομμάτια του κειμένου βρεθούν αντιγραμμένα από άλλη πηγή ή αποτελούν προϊόν αυτόματης μετάφρασης αγγλικού κειμένου, η πτυχιακή απορρίπτεται.

Τα πνευματικά δικαιώματα ανήκουν σε αυτούς που συνέβαλαν στην εκπόνηση της πτυχιακής εργασίας εκτός και αν συντρέχουν άλλοι λόγοι.

Ο βαθμός πτυχιακής εργασίας του φοιτητή, είναι ο μέσος όρος των βαθμών που προτάθηκαν από τα μέλη της εξεταστικής επιτροπής.

Το πρακτικό βαθμολόγησης υποβάλλεται από τον επιβλέποντα στη Γραμματεία και λαμβάνει αριθμό πρωτοκόλλου. Σε περίπτωση που μια πτυχιακή εργασία κριθεί ελλιπής από την Εξεταστική Επιτροπή, αναπέμπεται για συμπληρωματική επεξεργασία, οπότε επαναλαμβάνεται η διαδικασία υποβολής της καθώς και η παρουσίασή της.

Περίληψη

Η εκπαίδευση των παιδιών Ρομά στην Ελλάδα απασχολεί την Πολιτεία τα τελευταία 25 χρόνια τουλάχιστον. Έχουν σχεδιαστεί και υλοποιηθεί πολλά προγράμματα που το καθένα λειτούργησε ως περιβάλλον για έρευνα, εκπαιδευτικές δράσεις, δημιουργία και εφαρμογή εκπαιδευτικών υλικών κ.ά.

Παρά τις πολλές μεταρρυθμίσεις στο χώρο της βασικής εκπαίδευσης, το ποσοστό αναλφαβητισμού, οργανικού και λειτουργικού, στη χώρα μας παραμένει υψηλό, προσεγγίζοντας το 80% του πληθυσμού των Ρομά.

Στην παρούσα εργασία θα γίνει μια ιστορική διαδρομή για τον πληθυσμό των Ρομά, θα αναφερθούμε στο θεωρητικό πλαίσιο σχετικά με την εκπαίδευσή τους, στο νομικό πλαίσιο σχετικά με τη φοίτησή τους στο σχολείο της τελευταίας εικοσαετίας και θα παρατεθούν στοιχεία από ποιοτική έρευνα που έγινε στους εκπαιδευτικούς των σχολείων του Μεσολογγίου σχετικά με τη φοίτηση των μαθητών Ρομά στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

Η φοίτηση των Ρομά στο σχολείο είναι πολύ σημαντική τόσο για την προσωπική τους ανάπτυξη, όσο και για την ομαλότερη ένταξή τους στο κοινωνικό γίγνεσθαι και την απρόσκοπτη αποδοχή τους από την τοπική κοινωνία.

Εισαγωγή

Α. Ονομασία

Οι *Ρομά* (στον ενικό αριθμό *Ρομ*) είναι γνωστοί και ως *Τσιγγάνοι*, *Ατσίγγανοι*, *Αθίγγανοι*, *Κατσιβέλοι*, *Σίντηδες* ή *Γύφτοι*, είναι κατά βάση νομαδικός λαός με ινδική καταγωγή.

Η συγγένεια της λέξης *Ρομά* με τη λέξη «γύφτος» ή «*γιούφτος*», προέρχεται από τη λέξη «*Αιγύπτιος*» και στην πεποίθηση παλαιότερων εποχών ότι οι Ρομά προέρχονται από την Αίγυπτο, θεωρία η οποία καταρρίφθηκε το 1763 όταν ο Στέφαν Βαλύι έδωσε στους τσιγγάνους ένα λεξιλόγιο 1000 λέξεων από την Ουγγρική γλώσσα κι αυτοί κατάφεραν να το μεταφράσουν στο μεγαλύτερο μέρος τους δείχνοντας ότι η γλώσσα τους προέρχεται από την σανσκριτική και όχι από την αραβική. (Πέτρος Μ. Μπερερής & Μαρία Φ. Δελλατόλα, 2012)

Οι *Ρομά*, οι *Τσιγγάνοι* είναι επίσης γνωστοί και με την ονομασία «*Αθίγγανοι*». Η ονομασία αυτή προέρχεται από μια θρησκευτική ομάδα (*Μελχισεδεκίτες* αιρετικοί) του 4^{ου}-5^{ου} αιώνα μ. Χ. στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία και ο οποίος όρος μετασηματίστηκε στον όρο *Ατσίγγανοι* απ' όπου και η λέξη *Τσιγγάνοι*. Η λέξη «*Αθίγγανος*» σημαίνει τον «*ανέγγιχτο*» Κι ετυμολογείται από το στερητικό *α-* και το ρήμα «*θιγγάνω*» που σημαίνει *αγγίζω*. Μια άλλη ερμηνεία αυτής της ετυμολογίας σχετίζεται με την καταγωγή των *Ρομά* από την Ινδία όπου πιθανολογείται ότι οι Ρομά ανήκαν στην κατώτερη ινδουιστική κάστα, αυτή των «*ανέγγιχτων*» (*untouchables*). (Πέτρος Μ. Μπερερής – Μαρία Φ. Δελλατόλα, 2012)

Η λέξη «*τσιγγάνος*» είναι παραφθορά του «*αθίγγανος*» (μέσω του «*ατσίγγανος*»).

Όσον αφορά στον ευρωπαϊκό χώρο η γαλλική λέξη *gitan* και η ισπανική *Gitano* προέρχονται από το *gypsy* (*γύφτος*).

Η γερμανική λέξη *Zigeuner* και η σλαβική *tsigan* ή *cigan* φαίνεται να έχουν διαφορετική πηγή, καθώς συνδέονται με την ελληνική λέξη *αθίγγανος*, που χρησιμοποιήθηκε αφενός για να περιγράψει την ανωτέρω θρησκευτική ομάδα, αλλά και τους «*ειδωλολάτρες*» Ρομά, όταν πρωτοεμφανίστηκαν στις επικράτειες της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Ο όρος δηλαδή προϋπήρχε της εμφάνισής τους.

Οι ίδιοι αποκαλούν τον εαυτό τους *Ρομ* με τον πληθυντικό *Ρομά* στις περισσότερες διαλέκτους της περιοχής. Η λέξη *Ρομ* είναι συνώνυμη της λέξης *Ντομ*, της λέξης που χρησιμοποιούν οι Ινδοί για το «άνθρωπος». (Πέτρος Μ. Μπερερής & Μαρία Φ. Δελλατόλα, 2012)

B. Προέλευση

Οι γενικότερα αποδεκτές θεωρήσεις υποθέτουν ότι οι Ρομά προέρχονται από τη Β. Ινδία. Μετακινήθηκαν στη Μέση Ανατολή και στην Ευρώπη πριν από το 500 έως το 1000, πιθανώς λόγω της επέκτασης του Ισλάμ και της απειλής πολέμου στην περιοχή. Γλωσσολογικά ευρήματα που διαπιστώθηκαν από γενετικές μελέτες σε πληθυσμούς των Ρομά που κατοικούν στην Ευρώπη, διαπίστωσαν ότι η γλώσσα που μιλούν οι Ρομά έχει ομοιότητες όσον αφορά στη γραμματική και το λεξιλόγιο με τις ινδικές διαλέκτους που ομιλούνταν περίπου το 1000 στην ινδική υποήπειρο (τα Ρομανί, τα Χίντι και τα Πουντζάμπι).

Οι λόγοι που οδήγησαν τους Ρομά σε μαζικές και σε τόσο μεγάλων αποστάσεων μετακινήσεις θεωρούνται ότι εφόσον ανήκαν στις κατώτερες κάστες του Ινδού ποταμού, στρατολογήθηκαν ως μισθοφόροι εναντίον των Αράβων ή ότι προέρχονται από αιχμαλώτους των Αράβων κατά της εισβολής των Μουσουλμάνων στη βόρεια Ινδία και το σημερινό Πακιστάν ή ότι απομακρύνθηκαν από τις εστίες τους λόγω της εισβολής.

Περνώντας από το Αφγανιστάν, την Περσία, την Αρμενία και τη Μικρά Ασία, έφτασαν στην Ευρώπη, όπου στη συνέχεια εξαπλώθηκαν σε όλες τις πλευρές της ηπείρου και στη συνέχεια στην Αμερική.

Από τη γλώσσα των Ρομά, συμπεραίνεται ότι πρέπει να έζησαν για σημαντικό χρονικό διάστημα σε περιοχές ελληνόφωνες ή σλαβόφωνες από τις οποίες πήραν σημαντικό λεξιλόγιο.

Υπάρχει η επιχειρηματολογία ότι οι χαρακτηρισμοί *Ρομ* και *Ρομάνι* με τους οποίους αυτοπροσδιορίζονται οι Ευρωπαίοι Ρομά μπορεί να προέρχεται από το βυζαντινό «*ρωμαίοι*» ή «*Ρωμανία*».

Υπολογίζεται ότι μέχρι τον 15^ο αιώνα οι Ρομά είχαν ολοκληρώσει τη μετανάστευσή τους σε ολόκληρη την Ευρώπη. Κατά την Οθωμανική αυτοκρατορία περισσότεροι Ρομά ήρθαν στα Βαλκάνια ως υπηρέτες, τεχνίτες, αλλά και ως βοηθητικό προσωπικό του οθωμανικού στρατού. Αργότερα, κατά τις μαζικές μεταναστεύσεις προς την Αμερική μεγάλος αριθμός Ρομά μετακινήθηκε προς το Νέο Κόσμο.

Η εμφάνιση των Ρομά στην Ελλάδα χρονολογείται γύρω στο 14^ο αιώνα. Από τότε και μετά, και παρόλα τα μεταναστευτικά ρεύματα του 16^{ου} και 20^{ου} αιώνα, οι έρευνες και οι πληροφορίες που έχουμε γι' αυτή την εθνότητα είναι ελάχιστες έως και ανύπαρκτες. Θα μπορούσε, μάλιστα, κανείς να ισχυριστεί πως, αν δεν ανέκυπτε το ζήτημα της πολυπολιτισμικότητας των κοινωνιών έπειτα από τις διάφορες οικονομικοπολιτικές ανακατατάξεις που ουσιαστικά επέβαλαν την αντιμετώπιση του φαινομένου της έντονης κινητικότητας εθνοτικών ομάδων και της κοινωνικοοικονομικής αναδιάρθρωσης που τη συνοδεύει, ενδεχομένως η μελέτη των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων αυτών των ομάδων να ήταν ακόμη περιορισμένη. Σημαντικό ρόλο στην εγκυρότητα και στην αξιοπιστία των πληροφοριών, διαδραματίζει το γεγονός ότι η γλώσσα των Ρομά μέχρι τώρα δεν ήταν γραπτή. Πρόσφατα, η UNESCO μελετάει την τυποποίηση της γλώσσας Ρομανί, εστιάζοντας στην ανατολική βαλτική εκδοχή ως μιας βασικής διαλέκτου εξαιτίας της εγγύτητάς της στη διάλεκτο των Ελλήνων Ρομά που μεταφέρθηκε στην Ευρώπη και εξαιτίας της πληρότητας των μορφολογικών της αντιθέσεων. (Καραθανάση Ε.,1998)

Μέχρι το 1860 οι Ρομά χρησιμοποιούνταν ως σκλάβοι. Η δίωξή τους κορυφώθηκε στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου πολέμου, όπου οι Ρομά εκτελέστηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης μαζί με ομοφυλόφιλους, Εβραίους, κομμουνιστές και Μάρτυρες του Ιεχωβά. Επίσης, χρησιμοποιήθηκαν για την εκτέλεση ιατρικών πειραμάτων. Παρότι δεν υπάρχουν ακριβή στοιχεία, εικάζεται ότι ο αριθμός τους είναι ανάμεσα στους 500.000-2.000.000.

Τα Σοσιαλιστικά καθεστώτα μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο δημιούργησαν νόμους που απαγόρευαν τη Ρομανί γλώσσα και χιλιάδες γυναίκες υποχρεώθηκαν σε υποχρεωτική στείρωση τις δεκαετίες 1970 – 1980. Μετά την πτώση των Σοσιαλιστικών καθεστώτων, οι Ρομά συνεχίζουν να αποτελούν θύματα ρατσισμού

και να αντιμετωπίζουν προβλήματα ανεργίας. Πολλές φορές έχουν καταγραφεί επιθέσεις νεοναζιστών σε Ρομά.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ο μεγαλύτερος διεθνής χορηγός για τη βελτίωση της κατάστασης των κοινοτήτων των Ρομά. Μέσω του προγράμματος PHARE, η Ε.Ε. χορήγησε περισσότερα από 77 εκατ. ευρώ για σχέδια σχετικά με τη στέγαση και τις συνθήκες διαβίωσης των Ρομά στην Ουγγαρία, την Τσεχία, τη Σλοβακία, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία προ της ένταξης των χωρών αυτών στην Ε.Ε.

Σε χώρες όπως η Ισπανία, η Ελλάδα, η Γαλλία εφαρμόζονται προγράμματα μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Ταμείου (Ε.Κ.Τ.) και της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας EQUAL. Σχέδια για τους Ρομά υποστηρίζονται και μέσω των προγραμμάτων «ΣΩΚΡΑΤΗΣ» και «Νεολαία για την Ευρώπη».

Το πρόγραμμα Κοινοτικής Δράσης για την καταπολέμηση των διακρίσεων που έχει υπογράψει η Ελλάδα ολοκληρώθηκε με την έκδοση της οδηγίας 2000/43/ΕΚ περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής.

Εξαιτίας του νομαδικού τρόπου ζωής τους και της έλλειψης επιθυμίας ή και δυσκολίας προσαρμογής στον τρόπο ζωής των υπολοίπων κατοίκων κάθε περιοχής, οι Ρομά πέφτουν συχνά θύματα διακρίσεων. Τα πιο συχνά αρνητικά στερεότυπα είναι του «κλέφτη», του «βρώμικου», του «επαγγελματία ζητιάνου», του «τεμπέλη», «ζουν παρασιτικά με επιδόματα που το κράτος στερεί από τους υπόλοιπους πολίτες»,...

Οι Ρομά κατατάσσονται στις περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες ή «μειονεκτούσες ομάδες». Πριν εμφανιστεί το μεγάλο ρεύμα της αστικοποίησης, και μάλιστα στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, οι Ρομά περιφέρονταν κυρίως από χωριό σε χωριό και πρόσφεραν αγροτικές υπηρεσίες. Όσοι από αυτούς μετακινούνταν με τα επιτηδεύματά τους ως σιδεράδες, πραματευτές, ζωέμποροι, μουσικοί ήταν πάντα ευπρόσδεκτοι στις τοπικές κοινωνίες, λόγω του γεγονότος ότι εξυπηρετούσαν πολλές από τις ανάγκες πεδινών και ορεινών περιοχών.

Στην Ελλάδα, τουλάχιστον, οι αρνητικοί συνειρμοί εναντίον των Ρομά συντηρούνται εν μέρει κυρίως από την εμφάνισή τους, τον τρόπο ζωής τους και από την εξώθηση του πληθυσμού των Ρομά στην εγκληματικότητα.

Το Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι (ΕΠΣΕ) κατήγγειλε το Σεπτέμβριο του 2006 ότι στην Ελλάδα «την τελευταία δεκαετία παρατηρείται η μεγαλύτερη παράνομη έξωση Ρομά, ενώ παράλληλα είναι σε έξαρση η εξύβριση των υπερασπιστών των δικαιωμάτων τους, με τη συμβολή και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης». Μάλιστα, αναφέρεται ότι «ήδη το Σεπτέμβριο 2006 κατατέθηκε ερώτηση στην Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης από τον εισηγητή για θέματα μειονοτήτων, σοσιαλιστή βουλευτή Λετονίας Μπορίς Τσίλεβιτς». (Πέτρος Μ. Μπερερής & Μαρία Φ. Δελλατόλα, 2012)

Από τη δεκαετία του 1960 και μετά, με το κύμα αστυφιλίας και τη σταδιακή ερήμωση των χωριών, οι Ρομά άρχισαν να εγκαθίστανται στις παρυφές των πόλεων. Διαβιούν συνήθως σε υποβαθμισμένες περιοχές και ισορροπούν ανάμεσα σε αστικά (μουσικοί, μικροπωλητές, επαίτες) και αγροτικά επαγγέλματα (εργάτες της γης). Ραγδαία εγκαταλείπουν παραδοσιακά επαγγέλματα (καλαθοποιόι, γανωματήδες, κτλ) και μετατοπίζονται από το ζωεμπόριο στο εμπόριο ρούχων και ειδών για το σπίτι στις λαϊκές αγορές. Έτσι, αρχίζουν να μένουν μεγαλύτερο χρονικό διάστημα σε ένα τόπο και προκύπτει η ανάγκη για απορρόφηση δημόσιων αγαθών όπως είναι η υγεία και η εκπαίδευση. Υπάρχει εξαρτημένη οικονομική σχέση από την περιρρέουσα κοινωνία. Εκεί έγκειται και η διαφορά τους από τους νομάδες που είναι αυτάρκεις. (Πέτρος Μ. Μπερερής & Μαρία Φ. Δελλατόλα, 2012)

Η σύγχρονη κοινωνική και πολιτισμική εικόνα των Τσιγγάνων δε διαφέρει πολύ από όσα αναφέρθηκαν. Οι περισσότεροι, είναι πλανόδιοι έμποροι, μουσικοί του δρόμου, σιδεράδες, παλιατζήδες. Πολλοί, δεν εργάζονται ή κάνουν περιστασιακές εργασίες. Ζουν από την επιδοματική πολιτική του Κράτους, λόγω πολυτεκνίας, μονογονεϊκών οικογενειών. Ζουν σε καταυλισμούς κάτω από ελλειπείς συνθήκες υγιεινής (έλλειψη πόσιμου νερού, ρεύματος) ή σε οικισμούς όπου τηρούνται «οι δικοί τους νόμοι». Έλλειψη καθαριότητας στους δρόμους, σκουπίδια, ηχορύπανση, μη τήρηση των νόμων. Οι διευρυμένες οικογένειες (αδέρφια, ξαδέρφια με το ίδιο επίθετο) λειτουργούν κάτω από άγραφους νόμους αλληλοϋποστήριξης, ενώ συχνά παρατηρείται το φαινόμενο να υπάρχουν διαμάχες μεταξύ οικογενειών.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται σημαντική προσπάθεια ενός μεγάλου αριθμού Ρομά να βελτιώσουν την ποιότητα της ζωής τους βγαίνοντας από το περιθώριο και προσπαθώντας να ενταχθούν στο κοινωνικό σύνολο, να συμμετέχουν

στην οικονομική και κοινωνική ζωή της περιοχής όπου διαβιούν, να εγγράφονται στην κατάλληλη ηλικία στο δημοτικό σχολείο, να παρακολουθούν κανονικά το σχολείο, χωρίς διακοπές και σημαντικές απουσίες, με στόχο την απόκτηση απολυτηρίου δημοτικού σχολείου και στη συνέχεια περιστασιακή απασχόληση στο Δήμο ή συνέχιση της φοίτησης στα σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας ή στα Εσπερινά Γυμνάσια, να τηρούν τους νόμους χωρίς παρεκκλίσεις.

Σαφώς, εξακολουθεί να υπάρχει και διόλου ευκαταφρόνητος αριθμός Ρομά που εξακολουθούν να μην πηγαίνουν σχολείο, τα παιδιά να γυρνούν στους δρόμους ζητιανεύοντας και κάνοντας παρανομίες, μικροκλοπές, εκφοβισμούς.

Από όλα τα παραπάνω γίνεται φανερή η αναγκαιότητα της εκπαίδευσης όσον αφορά τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής των Ρομά και της ένταξής τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή του τόπου. Μέσα από την εκπαίδευση, εκτός από το γνωστικό όφελος που θα αποκομίσουν, θα ασκηθούν σε κοινωνικές δεξιότητες, θα κατανοήσουν τη σημασία της συνύπαρξης με τους άλλους, την τήρηση των νόμων, την αναγκαιότητα της εργασίας, την αξία να ζει κανείς σε ένα οργανωμένο κοινωνικό πλαίσιο.

Για τους παραπάνω λόγους, το ελληνικό Κράτος τα τελευταία χρόνια, κάνει μια πολύ σπουδαία προσπάθεια για την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού στους Ρομά, αρχικά σε ερευνητικό επίπεδο και στη συνέχεια, μέσω της δημιουργίας κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού και ψήφισης νόμων που επιβάλλουν την υποχρεωτικότητα φοίτησης των Ρομά στο σχολείο.

Μέρος Α' Θεωρητικό Μέρος Εργασίας

A.Η εκπαίδευση των παιδιών Ρομά

Η εκπαίδευση των παιδιών Ρομά αντιπροσωπεύει μια ιδιαίτερη πρόκληση για την εκπαίδευση και για ολόκληρη την κοινωνία. Η συγκεκριμένη ομάδα είναι ιδιαίτερα διαφοροποιημένη τόσο σε σχέση με την κυρίαρχη ομάδα όσο και εσωτερικά σε επιμέρους ομάδες (Ράντης, 2008) ή σε σχέση με άλλες ομάδες (Μαυρομάτης, 2005). Σε κάθε περίπτωση αναφερόμαστε σε μια ευάλωτη κοινωνικά ομάδα, με κατά τόπους ακραία περιθωριοποίηση, άρα σε ευάλωτα παιδιά που σε μεγάλο ποσοστό βρίσκονται εκτός σχολείου ή έχουν διακοπτόμενη φοίτηση σε αυτό. Τα παραπάνω παιδιά είναι δίγλωσσα και κατά τόπους π.χ. στη Θράκη τρίγλωσσα και θεωρούμε ότι προέρχονται από μια συγκροτημένη με κανόνες προφορικότητας καθημερινή κουλτούρα (Παπαχρήστος κ.ά. 2012) ή αλλιώς από μια κοινότητα γραμματισμού (Κωστούλη, 2010) με τους δικούς της κανόνες.

Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις που περιβάλλουν τους Ρομά έχουν παίξει σημαντικό ρόλο και στην εκπαιδευτική τους κατάσταση, καθώς καθορίζουν στάσεις και συμπεριφορές απέναντί τους.

Οι δάσκαλοι, οι συμμαθητές αποτελούν κομμάτι της κοινωνίας «των μη Ρομά» και συνήθως είναι φορείς των προκαταλήψεων που τη διέπουν. Έχοντας διαφορετική πολιτισμική προέλευση, ο τρόπος με τον οποίο λειτουργούν συνήθως αφομοιώνει ή αποκλείει τους Ρομά από την εκπαιδευτική διαδικασία.

Η ενασχόληση με την εκπαίδευση των παιδιών Ρομά έχει περάσει από διάφορα στάδια. Οι παρεμβάσεις αφορούν από τη μια τις προσπάθειες του Υπουργείου Παιδείας να κατανοήσει αρχικά το ζήτημα και να εναρμονίσει την εκπαιδευτική του πολιτική με τις σχετικές ευρωπαϊκές επιταγές και από την άλλη τις επιστημονικές προσεγγίσεις και τις προσπάθειες ερμηνείας εκ μέρους επιστημόνων από το χώρο των ανθρωπιστικών, κοινωνικών, παιδαγωγικών σπουδών.

A.1 Σχολική διαρροή των μαθητών Ρομά

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού θεσμού στις διαδικασίες κοινωνικής και πολιτισμικής ένταξης των ανθρώπων αναγνωρίζεται ως εξαιρετικά σημαντικός, έχοντας το ρόλο να εκπαιδεύσει όλους τους μαθητές, ώστε να αποκτήσουν τις απαραίτητες γνώσεις, στάσεις και ικανότητες για τη συγκρότηση μιας πολιτείας στην οποία όλοι θα μπορούν να συμμετέχουν, να ζουν με αξιοπρέπεια και να αισθάνονται ότι αποτελούν μέρος του δημόσιου συμφέροντος (Μάρκου, 2010, σ.12).

Το σχολείο θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους φορείς κοινωνικοποίησης των παιδιών. Εκτός από την πνευματική τους κατάρτιση, το σχολείο μαθαίνει στα παιδιά πειθαρχία, να θέτουν στόχους, να τους εκπληρώνουν, να συνεργάζονται και να συναγωνίζονται. Το σχολείο, επίσης, μεταδίδει στα παιδιά σύνολα προσδοκιών, στις οποίες πρέπει να ανταποκριθούν όταν μεγαλώσουν. Παράλληλα, τα παιδιά μαθαίνουν για τα δικαιώματα και τα καθήκοντά τους ως πολίτες και τους καλλιεργείται το αίσθημα της ευθύνης που έχουν ως μέλη της κοινωνίας στην οποία ζουν. (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2007).

Η σχολική διαρροή είναι ένα παγκόσμιο εκπαιδευτικό φαινόμενο με διαχρονική διαδρομή που πηγάζει κυρίως από τις κοινωνικές ανισότητες, την αλληλεπίδραση μεταξύ σχολικής και οικογενειακής κουλτούρας, αλλά και από το ίδιο το σχολείο και τους συντελεστές του.

Σύμφωνα με καταγραφές του Υπουργείου Υγείας και Θρησκευμάτων (2007), τονίζεται ότι το ενδιαφέρον των ερευνητών στρέφεται στην κοινωνική τάξη, το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα των γονιών. Γίνεται σαφές ότι μερικά παιδιά «κληρονομούν» τα μορφωτικά αγαθά της οικογένειάς τους και κάποια άλλα γίνονται κοινωνοί και συνεχιστές του οικογενειακού εκπαιδευτικού ελλείμματος, που συνήθως συνοδεύει την οικονομική στέρηση.

Στο ελληνικό πλαίσιο οι Ρομά απέκτησαν πολιτικά δικαιώματα μόλις τη δεκαετία του 1970, παρά το γεγονός ότι η παρουσία τους υφίσταται αρκετούς αιώνες πριν. Αυτή η κατάκτηση ωστόσο δε στάθηκε αρκετή για να άρει την περιθωριακή θέση τους στην ελληνική κοινωνία και εκπαίδευση (Μάρκου, 2013, σ.23). Ο συνολικός αριθμός των Ρομά είναι δύσκολο να προσδιοριστεί με ακρίβεια, καθώς τα στοιχεία των απογραφών δεν μπορούν να θεωρηθούν αξιόπιστα για το συγκεκριμένο

πληθυσμό (Μάρκου, 2010). Ο αριθμός τους ωστόσο προσδιορίζεται κατ'ελάχιστο σε 150.000 (Μωραΐτου 2013). Στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία υπολογίζεται ότι λιγότεροι από τους μισούς Ρομά που είναι σε σχολική ηλικία φοιτούν στις πρώτες τάξεις του δημοτικού και το μεγαλύτερο ποσοστό τους, εγκαταλείπουν το σχολείο πριν την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Πολυχρόνη και Ράλλη 2013, σ. 227).

Επίσης, η σχολική φοίτηση των Ρομά – εκτός του ότι είναι εκτός παραδοσιακού αξιακού άξονα – είναι εξαιρετικά ευάλωτη σε εξωτερικούς παράγοντες, όπως η μετακίνηση, τα οικονομικά προβλήματα που οδηγούν στην παιδική εργασία, η απόσταση από το σχολείο, τα φαινόμενα ρατσισμού στα σχολεία, η έλλειψη κατάλληλης και μόνιμης στέγης, κτλ. Είναι δηλαδή γεγονός ότι ο τρόπος με τον οποίο αναγκάζονται να επιβιώνουν οι Ρομά είναι άκρως ανταγωνιστικός προς το σχολείο και γι' αυτό και το 60% περίπου του συνόλου τους είναι εντελώς αναλόγητο. Το γεγονός αυτό από μόνο του είναι αρκετό να διαιωίσει τον κοινωνικό – οικονομικό αποκλεισμό των Ρομά. Από τις σχετικές έρευνες, καταγράφεται μια ιδιορρυθμία: Συχνά οι Ρομά αποδίδουν τη σχέση τους με το σχολείο ως προϊόν επιλογής (Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του ανθρώπου, 2001:10).

A.2. Λόγοι άρνησης των Ρομά για την εκπαίδευση

Στη σύγχρονη εποχή σύμφωνα με τη Λυδάκη (1998 σ. 17), βασικό πρόβλημα που αναδύθηκε με τη μόνιμη εγκατάσταση των Ρομά είναι ο αναλφαβητισμός των περισσότερων. Παλαιότερα, όταν οι Ρομά ήταν νομάδες, η γνώση ανάγνωσης και γραφής δεν ήταν απαραίτητες. Αργότερα όμως, εφόσον η κυριότερη ασχολία των Ρομά ήταν το εμπόριο, διαπιστώθηκε ότι δεν μπορούσαν να ανταπεξέρχονται στις εμπορικές τους συναλλαγές χωρίς τις βασικές γνώσεις που τους παρέχει η Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

Η οικογένεια των Ρομά δεν τους εμφύσησε το ιδεώδες ότι διαμέσου της φοίτησης στο σχολείο μακροπρόθεσμα θα αποκτούσαν καλύτερη ζωή, αλλά μούσε τα παιδιά στην εργασία από μικρή ηλικία. Αν τα παιδιά ακολουθούσαν το επάγγελμα του πατέρα στο εμπόριο, το πιθανότερο θα ήταν να πετύχουν οικονομικά.

Οι Ρομά δεν πιστεύουν στην αναγκαιότητα της σχολικής εκπαίδευσης. Έχουν μια σχετικά αρνητική στάση απέναντι στο σχολείο και στους εκπαιδευτικούς. Σύμφωνα με το Σαλωνίτη (2004), αναφέρεται πως ο λόγος είναι κυρίως, πως θεωρούν σημαντικότερη την εκπαίδευση για τις καθημερινές τους δραστηριότητες, παρά την παθητική εκπαίδευση του σχολείου. Θεωρούν σημαντικό την εκμάθηση γνώσεων που βοηθούν στις εργασίες της καθημερινότητάς τους.

Θεωρούν ότι το σχολείο είναι ξένος προς αυτούς θεσμός και ότι μπορεί να ενοχλήσει την τσιγγάνικη ταυτότητά τους, εφόσον είναι φορέας ξένων πολιτιστικών επιρροών που δεν ανταποκρίνεται στη δική τους κοινωνική οργάνωση. Υπάρχει ο φόβος ότι το σχολείο αποτελεί ένα αφομοιωτικό θεσμό με σκοπό την αλλοίωση της κουλτούρας τους. Οι γονείς τους δε, νιώθουν ότι στέλνοντας τα παιδιά τους στο σχολείο, διακινδυνεύει η διατήρηση της κουλτούρας τους. Θεωρούνται υπερπροστατευτικοί γονείς κι έτσι δικαιολογούν το γεγονός ότι δεν τα στέλνουν στο σχολείο.

Οι αρνητικές εμπειρίες τους σε σχέση με το σχολείο, τους κάνει δύσπιστους και διστακτικούς. Φοβούνται ότι τα παιδιά τους δε θα έχουν ισότιμη μεταχείριση

Εξάλλου, οι περισσότεροι γονείς δεν έχουν πάει οι ίδιοι στο σχολείο, οπότε δεν τους ενδιαφέρει να στείλουν και τα παιδιά τους.

Ο τρόπος ζωής τους και οι συνθήκες διαβίωσης, δυσχεραίνουν τη φοίτηση στο σχολείο. Συχνά, δεν έχουν δωμάτιο να μελετήσουν, δεν μπορούν να διατηρήσουν καθαρά τα βιβλία και τα τετράδια, δεν έχουν φως.

Οι Ρομά διαθέτουν χαμηλό γλωσσικό και γνωστικό επίπεδο, δε μιλούν και δεν κατανοούν επαρκώς την ελληνική γλώσσα, η οποία περιορίζεται στη βασική επικοινωνιακή επάρκεια και καλύπτει ανάγκες επιβίωσης, εφόσον μιλούν τη ρομανί. Κινούνται και διαμορφώνουν τις ταυτότητές τους ανάμεσα σε δύο πολιτισμούς και δύο γλώσσες, στο περιθώριο του κυρίαρχου με το δικό τους πολιτισμό.

Οι Ρομά παντρεύονται σε μικρή ηλικία (πρόωρη ενηλικίωση, πιστή προσκόλληση στις παραδόσεις η οποία δημιουργεί αισθήματα ασφάλειας και σιγουριάς). Το θέμα της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου λόγω γάμου, θεωρείται από την κυρίαρχη ομάδα ένα έθιμο που έχει καταστρεπτικές συνέπειες για την

εξέλιξη των παιδιών που το υφίστανται. Ευτυχώς, παρατηρείται ότι τα τελευταία χρόνια η συνήθεια αυτή έχει αμβλυνθεί

Παράλληλα, το επάγγελμα του εμπόρου και οι συχνές μετακινήσεις που αυτό συνεπάγεται, δεν τους επιτρέπει να παρακολουθούν με συνέπεια το σχολείο, αλλά και η ίδια κλειστή κοινωνία των Ρομά, έχοντας ανεπτυγμένο το αίσθημα της ομάδας, δεν τους επιτρέπει να ξεφεύγουν εύκολα, διαφορετικά θεωρούνται προδότες (Χατζησαββίδης, 2007). Η πρόωρη εισαγωγή στην εργασία σε συνδυασμό με το ασταθές εισόδημα, τις ανυπέρβλητες οικονομικές δυσκολίες, τη φτώχεια, την εξαθλίωση των περισσότερων οικογενειών, αναγκάζει τα παιδιά να μην έχουν σταθερή σχολική φοίτηση ή να εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο.

Τα μικρά δυσκολεύονται να εκφραστούν στα ελληνικά και ο στιγματισμός τους ως «κακών μαθητών» και παιδιών βρώμικων, που κλέβουν, που δε θέλουν να πάνε σχολείο, προηγείται της όποιας συμπεριφοράς τους και συχνά συντελεί στην υιοθέτηση ανάλογης ταυτότητας (ενεργοποιείται το στερεότυπο της αυτοεκληρούμενης προφητείας) (Λυδάκη, Α. 1998, σ. 274).

Γενικότερα, παρατηρείται καθυστερημένη ένταξη στο εκπαιδευτικό σύστημα, αφού τα περισσότερα παιδιά κάνουν εγγραφή στην Α΄ τάξη του δημοτικού σχολείου, χωρίς να έχει προηγηθεί η απαραίτητη για την εκμάθηση κοινωνικών δεξιοτήτων, φοίτηση στο Νηπιαγωγείο. Από τη Δ΄ τάξη παρατηρείται μεγάλη μαθητική διαρροή. Τα παιδιά, είτε εγκαταλείπουν το σχολείο, είτε παρουσιάζουν άτακτη φοίτηση (Η είσοδός τους στο σχολείο είναι όψιμη και η έξοδός τους πρόωρη).

Παρότι δεν έχουμε επίσημα στατιστικά στοιχεία για την εκπαιδευτική κατάσταση των Ρομά στην Ελλάδα, θα στηριχτούμε σε ερευνητικά δεδομένα που δείχνουν ότι τα παιδιά των Ρομά συνήθως δεν πηγαίνουν σχολείο, ενώ όσα πηγαίνουν παρακολουθούν για μικρά και άτακτα χρονικά διαστήματα ώσπου στο τέλος το εγκαταλείπουν. Είναι μικρό το ποσοστό των μαθητών που τελειώνουν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, μικρότερο αυτών που παρακολουθούν τη δευτεροβάθμια και ελάχιστες οι περιπτώσεις όσων συνεχίζουν στην τριτοβάθμια. Το ποσοστό αναλφαβητισμού είναι υψηλό και ειδικά σε μεγαλύτερες ηλικίες και στις γυναίκες φτάνει το 95%

Στο τέλος της δεκαετίας του '90, σε έρευνα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (Παπακωνσταντίνου, Βασιλειάδου, Παυλή – Κορρέ, 2004), διαπιστώνεται το υψηλό ποσοστό αναλφαβητισμού των Ρομά. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε δύο φάσεις, 1997-1998 και 1998-1999, σε δείγμα ηλικίας 18 έως 47 ετών.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας:

- ❖ Το ποσοστό του οργανικού αναλφαβητισμού κυμαίνεται από 35,5% έως 69,7% (δεν πήγαν καθόλου σχολείο)
- ❖ Το ποσοστό του λειτουργικού αναλφαβητισμού κυμαίνεται από 14,9% έως 27% (παρακολούθησαν μέχρι 4 τάξεις)
- ❖ Ποσοστό από 10% έως 26,9% έχει απολυτήριο Δημοτικού
- ❖ Ποσοστό 2,1% έχει απολυτήριο Γυμνασίου
- ❖ Ποσοστό 0,9% έως 2,2% έχει απολυτήριο Λυκείου

Επιπλέον στην έρευνα διαπιστώνεται η άτακτη φοίτηση των παιδιών Ρομά στο σχολείο και οι αιτίες γι' αυτό είναι:

- Αιτίες που συνδέονται με το εκπαιδευτικό σύστημα
- Αιτίες που συνδέονται με τον τρόπο ζωής των Ρομά και την αντίληψή τους για την εκπαίδευση
- Αιτίες που συνδέονται με τη στάση της υπόλοιπης κοινωνίας προς αυτούς

A.3.Αντιλήψεις των γονέων Ρομά σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών τους

Οι γονείς Ρομά, σε αντίθεση με το παρελθόν, έχουν αντιληφθεί σε μεγάλο βαθμό τα οφέλη της εκπαίδευσης στο σχολείο, γι' αυτό και ενδιαφέρονται πολύ για την εγγραφή και την χωρίς απουσίες φοίτηση των παιδιών τους στο σχολείο.

Παράλληλα, η χορήγηση από το κράτος επιδόματος στα παιδιά που φοιτούν στο σχολείο, είναι βοηθητική κι έτσι, παρατηρούμε ότι η σχολική διαρροή είναι πολύ μικρότερη από ότι ήταν στο παρελθόν. Στα σχολεία της πόλης του Μεσολογγίου όπου έγινε η έρευνα όλοι οι μαθητές φοιτούν κανονικά από την Α΄ τάξη (εκτός από τους μετακινούμενους και όσους έχουν μετεγγραφεί σε άλλα σχολεία).

Θα πρέπει βέβαια, να σημειωθεί ότι πέρα από την αλλαγή νοοτροπίας των οικογενειών Ρομά για την αναγκαιότητα φοίτησης των παιδιών τους στο σχολείο, γεγονός που συνεπάγεται συμμόρφωση και σε κοινωνικούς κανόνες (καθαριότητα, τάξη, προσοχή στα προσωπικά τους αντικείμενα, περιορισμός έως εξάλειψη κλοπών μικροαντικειμένων), η επιδοματική πολιτική του κράτους προϋποθέτει τη φοίτηση στο σχολείο. Συγκεκριμένα, για να πάρουν το ΚΕΑ (Κοινωνικό Επίδομα Αλληλεγγύης), θα πρέπει να έχουν πάρει απολυτήριο Δημοτικού Σχολείου και με αυτό έχουν τη δυνατότητα να εγγραφούν στο Εσπερινό Γυμνάσιο και στο σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας. Γι' αυτό, το πρώτο δεκαήμερο κάθε δεύτερου μήνα, διεξάγονται εξετάσεις ενηλίκων από κάποιο δημοτικό σχολείο της πόλης το οποίο έχει οριστεί ως εξεταστικό κέντρο από τη Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Οι ενήλικοι Ρομά, εξετάζονται σε βασικές γνώσεις στη γραφή, στην ανάγνωση, στα μαθηματικά, στη φυσική (Μελέτη Περιβάλλοντος), στη Ιστορία και στα Θρησκευτικά, προφορικά και γραπτά. Όταν πάρουν τη βάση (5), παίρνουν απολυτήριο και μπορούν να εγγραφούν στις παραπάνω δομές της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, κατάλληλες για ενήλικες. Στο κέντρο Κοινότητας Παράρτημα Ρομά Μεσολογγίου, η παιδαγωγός, προετοιμάζει τους ενήλικους Ρομά γι' αυτές τις εξετάσεις σε ειδικά φροντιστηριακά τμήματα, προκειμένου να αποκτήσουν τις βασικές γνωστικές δεξιότητες και να πάρουν το απολυτήριο.

Να σημειωθεί, πως επειδή το σχολείο στο οποίο είμαι Διευθύντρια (6^ο Δημοτικό Σχολείο Μεσολογγίου), αποτελεί εξεταστικό Κέντρο ενηλίκων και

συνεργάζεται με το Κέντρο Κοινότητας στο Μεσολόγγι και συγκεκριμένα με την αρμόδια παιδαγωγό, παρατηρήθηκε πως οι ενήλικοι Ρομά μαθαίνουν με πάρα πολύ αργούς ρυθμούς και ξεχνούν εύκολα. Αυτό πιθανόν να οφείλεται στην έλλειψη προϋπάρχουσας γνώσης για τη δημιουργία γνωστικών συνδέσεων, στη μεικτή χρήση της ελληνικής με τη ρομανί διάλεκτο στον προφορικό λόγο, σε πιθανά μη διαγνωσμένα μαθησιακά προβλήματα, καθώς και σε προβλήματα στην εκφορά και στην κατανόηση του λόγου τα οποία είναι επίσης πολύ συνηθισμένα.

Το να φοιτήσουν οι Ρομά στις παραπάνω δομές της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, εκτός από την εξασφάλιση του επιδόματος, θα τους βοηθήσει και εργασιακά. Πρόσφατα, παρατηρείται η επιθυμία των Ρομά να ενταχθούν στην αγορά εργασίας και να μη ζουν μόνο από τα επιδόματα του κράτους.

Β. Δράσεις του Υπουργείου Έρευνας, Παιδείας και Θρησκευμάτων σχετικά με την εκπαίδευση των μαθητών Ρομά.

Από το 1997 το ΥΠ.Ε.Π.Θ. εντάσσει τις προτεραιότητές του για τη βελτίωση των ευκαιριών των μαθητών και των νέων σχολικής ηλικίας που προέρχονται από οικογένειες με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες. Στο πλαίσιο μιας εκπαιδευτικής πολιτικής που ενθαρρύνει και προωθεί τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, έχει αρχίσει να υλοποιείται το πρόγραμμα με τίτλο: « Εκπαίδευση τσιγγανοπαίδων». Η διάρκεια της πρώτης φάσης του προγράμματος ήταν τριετής (1997-2001) και οι δράσεις που περιελάμβανε κάλυπτε το σύνολο των πτυχών της εκπαίδευσης μιας κατηγορίας παιδιών, τα οποία μέχρι τότε δε στάθηκε δυνατό να αξιοποιήσουν τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες που το ελληνικό σχολείο θεωρητικά προσφέρει σε όλους τους Έλληνες μαθητές.

Η υλοποίηση του προγράμματος είχε ανατεθεί στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, με επιστημονικό υπεύθυνο τον καθηγητή κ. Αθανάσιο Γκότοβο. Βασικός στόχος ήταν η δημιουργία απαραίτητων προϋποθέσεων ώστε από τη μια να επιτευχθεί η προσέλευση και η ένταξη των παιδιών Ρομά στο σχολείο και από την άλλη να εξασφαλιστεί η συστηματική φοίτησή τους (Μάρκου, 2008).

Το πρόγραμμα περιελάμβανε ααγοαnc δράση η οποία στηριζόταν στην αξιολόγηση διδακτικού υλικού για την εκπαίδευση των Ρομά που είχε εκπονηθεί στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Ταυτόχρονα, οργανώθηκαν σε δεκαπέντε περιοχές της Ελλάδας- αντιπροσωπευτικές των τύπων κοινωνικής ένταξης των Ρομά-πilotικές εκπαιδευτικές εφαρμογές. Η onhoc δράση στόχευε στην παραγωγή επιμορφωτικού υλικού και στη συγκρότηση ενός πυρήνα επιμορφωτών για τη δημιουργία επιμορφωτικώς σεμιναρίων σε εκπαιδευτικούς. Η Υαnoc δράση επικεντρώθηκε στη μελέτη της διγλωσσίας των παιδιών Ρομά και ειδικότερα στην παραγωγή ειδικού γλωσσικού υλικού για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, καθώς και στην παραγωγή εναλλακτικού διδακτικού υλικού σε επιμέρους περιοχές μάθησης για την υποστήριξη της διδασκαλίας σε ταχύρρυθμα τμήματα υποδοχής ή φροντιστηριακά τμήματα. Σύμφωνα με την αξιολόγηση (Μάρκου, 2008) της **πρώτης φάσης** του προγράμματος φαίνεται ότι ο στόχος της παρέμβασης προσεγγίστηκε σε σημαντικό βαθμό, παρά τις δυσκολίες που παρουσιάστηκαν. Τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν δείχνουν ότι κατά τη σχολική περίοδο 1996-1997 φοιτούσαν στο σχολείο 2.640 μαθητές, ενώ τον Οκτώβριο του 1999 παρουσιάζονται 8.460 εγγεγραμμένοι μαθητές Ρομά και η σχολική διαρροή μειώνεται το 20% των εγγεγραμμένων μαθητών Ρομά.

Στη **δεύτερη φάση** του προγράμματος 2001-2004, η υλοποίηση έγινε πάλι από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων με επιστημονικό υπεύθυνο τον κ. Παναγιώτη Παπακωνσταντίνου Η onhoc δράση στόχευε στην *παιδαγωγική παρακολούθηση και στήριξη*, η ααγοαnc στην *ευαισθητοποίηση και επιμόρφωση*, ενώ η onhoc στην *παραγωγή υλικού*. Η Υοαnoc δράση περιελάμβανε *οριζόντιες δράσεις για το συντονισμό, εποπτεία, αξιολόγηση και τις ενέργειες διάχυσης και δημοσιοποίησης του έργου*.

Στην αξιολόγηση αυτής της φάσης, τα στοιχεία δείχνουν ότι κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς 2002-2003 φοίτησαν και ολοκλήρωσαν τη χρονιά με επιτυχία 3.349 μαθητές Ρομά σε σύνολο 6.290 εγγεγραμμένων, ενώ ο συνολικός αριθμός τους στο ελληνικό σχολείο εκτιμήθηκε ότι έφτασε στους 8.000 μαθητές.

Η εφαρμογή της **τρίτης φάσης** ολοκληρώθηκε το 2008 από το Πανεπιστήμιο της Θεσσαλίας με επιστημονικό υπεύθυνο τον κ. Ν. Μήτση.

Βασικός σκοπός του προγράμματος είναι η δημιουργία και η βελτίωση των προϋποθέσεων για την εκπαίδευση των μαθητών Ρομά και υλοποιείται μέσα από τρεις επιμέρους στόχους που έχουν συνάφεια με αντίστοιχες δράσεις:

1. Βελτίωση των συνθηκών για την προσέλκυση των μαθητών Ρομά στο σχολείο και την παραμονή τους τουλάχιστον στον κύκλο της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.
2. Βελτίωση της απόδοσης των μαθητών Ρομά μέσα από τη βελτίωση – τροποποίηση παιδαγωγικών διαδικασιών και προϊόντων σχετικά με την εκπαίδευση και κοινωνικοποίηση των μαθητών Ρομά.
3. Αλλαγή της νοοτροπίας των δασκάλων που έχουν στις τάξεις τους μαθητές Ρομά, καθώς και των Ρομά γονέων απέναντι στο σχολείο και γενικότερα στη μόρφωση των παιδιών τους.

Και στις τρεις φάσεις υπήρξε υποστήριξη τόσο στη Ρομά οικογένεια όσο και στη σχολική μονάδα, σε όλη τη διάρκεια του προγράμματος. Παρατηρήθηκε αύξηση του αριθμού προσέλευσης των Ρομά , αύξηση του χρόνου παραμονής στο σχολείο και συνέχιση της φοίτησης στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Με μια πρώτη ανάγνωση τίτλων, χρονικών περιόδων υλοποίησης και πανεπιστημίων, παρατηρούμε τα παρακάτω τεχνικά ζητήματα που όμως έχουν ποιοτικές συνέπειες:

- *Ανάμεσα στα προγράμματα υπάρχουν χρονικά κενά μέχρι και δύο χρόνια, η οποία επιβαρύνει τα οποιαδήποτε θετικά αποτελέσματα.*
- *Οι κεντρικοί πανεπιστημιακοί φορείς αλλάζουν, γεγονός που δημιουργεί ζητήματα ασυνέχειας στη δημιουργία και χρήση του εκπαιδευτικού υλικού, διαφοροποίησης στις κυρίαρχες επιστημονικές παραδοχές σχετικά με τη γλώσσα, τη διγλωσσία των μαθητών και τη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας.*

Το αντίστοιχο πρόγραμμα της τριετίας 2010-2013, «Εκπαίδευση παιδιών Ρομά», πραγματοποιήθηκε από το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και το Κέντρο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (ΚΕ.Δ.Α.) και το Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Ι.Δ.ΕΚ.Ε.), με επιστημονικούς υπεύθυνους τους καθηγητές

κ.κ. Γεώργιο Μάρκου και Γεώργιο Παπακωνσταντίνου, με ανάλογους στόχους και αποτελέσματα.

B1: Το πρόγραμμα ΕΣΠΑ «Εκπαίδευση παιδιών Ρομά» Πανεπιστήμιο Αθηνών-Φιλοσοφική Σχολή-Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής (ΚΕΔΑ)

Μέχρι το 2015 «έτρεξαν» δύο προγράμματα για την εκπαίδευση των μαθητών Ρομά. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ /OECD οι χαμηλές σχολικές επιδόσεις και τα υψηλά ποσοστά σχολικής διαρροής, δεν οφείλονται τόσο στο γεγονός ότι οι συγκεκριμένοι μαθητές διαφέρουν πολιτισμικά, αλλά επειδή είναι κοινωνικά ανισότιμοι. Το κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο των μαθητών αποτελεί ισχυρό παράγοντα στη διαμόρφωση της σχολικής τους επίδοσης.

Συνοπτικά λοιπόν θα λέγαμε ότι οι υψηλές επιδόσεις συναρτώνται με το κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο της οικογένειας, προϋποθέτουν εξοικείωση των παιδιών με το πολιτιστικό κεφάλαιο του σχολείου και την κοινωνική εγγύτητα σχολείου-οικογένειας. Αντίστροφα, οι χαμηλές επιδόσεις εξηγούνται από την κοινωνική απόσταση ανάμεσα στο σχολείο και στην οικογένεια που ευθύνεται για τη μη έγκαιρη εξοικείωση των παιδιών με την κουλτούρα του σχολείου (Φραγκουδάκη, 2001).

Οι συγγραφείς υιοθετούν τη συμμετοχική προσέγγιση ως προς τις γλωσσοδιδασκτικές θεωρήσεις (συμμετοχικός τομέας εκμάθησης της γλώσσας /participatory language teaching) σε συνδυασμό με την επικοινωνιακή προσέγγιση. Στο επίκεντρο της συμμετοχικής προσέγγισης είναι αυτό που ονομάζεται «μοίρασμα της εξουσίας» (Φλουρής & Σπινθουράκη, 2013, σ. 277) ανάμεσα στον εκπαιδευτικό και το μαθητή και το οποίο καταλήγει σε μια μετασχηματιστική παιδαγωγική. Θεωρείται, πως αν η πρώτη, η μητρική γλώσσα αγνοηθεί στη διδασκαλία της δεύτερης γλώσσας, εάν οι εκπαιδευτικοί αγνοούν τη μητρική γλώσσα, την κουλτούρα και τον πολιτισμό των μαθητών/τριών τους, τότε θα δημιουργηθεί ένα μεγάλο έλλειμμα και κανένα μοντέλο δε θα είναι σε θέση να υποστηρίξει πλήρως το διδακτικό έργο (Φλουρής & Σπινθουράκη, 2013, σ. 281).

Το μοντέλο σχεδιάζει το «πριν» (προδιδακτικό στάδιο/επιδιωκόμενο πρόγραμμα), το «κατά τη διάρκεια» (διδακτικό /εφαρμοσμένο πρόγραμμα) και το «μετά» (μεταδιδακτικό στάδιο /κατακτηθέν πρόγραμμα) (Φλουρής & Σπινθουράκη, 2013, σ. 281).

B2.1. Διδακτικά μέσα για τη γλώσσα

Ως προς τα διδακτικά μέσα χρησιμοποιήθηκε το υλικό που είχε κατασκευάσει το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (η σειρά *Μιλώ και Γράφω*) για τα παιδιά Ρομά. Οι μαθητές κατηγοριοποιούνταν ως προς το επίπεδο γλωσσομάθειας. (Βαρλοκώστα & Τριανταφυλλίδου, 2003). Η γλωσσική θεωρητική τεκμηρίωση εδράζεται στην επικοινωνιακή προσέγγιση, όπου κυρίαρχο ρόλο παίζει η λειτουργική χρήση της γλώσσας. Η γνωσιακή προσέγγιση αναφέρεται στην παρουσίαση της πραγματικότητας της ζωής των παιδιών, στη δραστηριοποίηση των κινήτρων τους για μάθηση, στη χρήση βοηθημάτων, στην άσκηση, στην εμπέδωση και εντέλει στην κοινωνικοποίησή τους.

Στα βιβλία της σειράς *Μιλώ και Γράφω Ελληνικά* η ελληνική γλώσσα κυριαρχεί από την αρχή έως το τέλος, επειδή είναι η γλώσσα – στόχος. Στόχος είναι, οι μαθητές να μάθουν την ελληνική γλώσσα με ευχάριστο τρόπο, ώστε να ξεπεράσουν τα προβλήματα και να μπορέσουν να αποκτήσουν κίνητρα για περαιτέρω μάθηση. Τα διδακτικά επίπεδα της σειράς είναι τρία: αρχάριοι, μέσοι, προχωρημένοι, με εμφανείς διδακτικούς στόχους για το κάθε επίπεδο. Η επιλογή των θεμάτων έγινε σύμφωνα με το αναμενόμενο μαθησιακό τους επίπεδο, τα ενδιαφέροντά τους, τη χρηστικότητα και την ευελιξία αξιοποίησής τους. Σύμφωνα με το βιβλίο του δασκάλου, ο εκπαιδευτικός εστιάζει στην οποιαδήποτε υπάρχουσα γνώση των μαθητών (μαθητοκεντρική προσέγγιση) και την επεκτείνει. Το υλικό μπορεί να προσαρμοστεί ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες των μαθητών, ενθαρρύνεται η επικοινωνιακή χρήση της γλώσσας και πολλοί τρόποι μάθησης (π.χ. ατομικά, ομαδικά), αξιοποιείται παιδαγωγικά το λάθος.

Από τα παραπάνω, δίνεται η εντύπωση ότι βασικός στόχος είναι η εκμάθηση της ελληνικής και πόσο δύσκολο μπορεί να είναι κάτι τέτοιο ειδικά για τους μαθητές που βρίσκονται στο επίπεδο των αρχαρίων, στην πραγματικότητα όμως, η μέγιστη

έκθεση στη γλώσσα – στόχο, και η ανεπτυγμένη επικοινωνιακή ικανότητα σε αυτή, μπορεί να λειτουργήσει βοηθητικά στους μαθητές, εφόσον υπάρχει αλληλεξάρτηση ανάμεσα στις γλώσσες, οι οποίες σε ένα βαθύτερο εννοιολογικό πλαίσιο λειτουργούν ως συγκοινωνούντα δοχεία.

B2.2. Το Πρόγραμμα ΕΣΠΑ «Εκπαίδευση παιδιών Ρομά» Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Το πρόγραμμα αυτό υλοποιήθηκε από το Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης. Ως προς τη θεωρητική τεκμηρίωση, το πρόγραμμα βασίζεται σε μια ευρεία πλατφόρμα που συναποτελούνται από θεωρίες για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση σε σχέση με τη διδασκαλία μιας δεύτερης γλώσσας (και την ενταξιακή εκπαίδευση, inclusive education), θεωρίες για τον γραμματισμό, ενταγμένες στις νέες σπουδές γραμματισμού (new literacy studies) (Street, 2005) και στις εφαρμογές τους στο πλαίσιο της διδασκαλίας της γλώσσας (Κωστούλη, 2010, 2015) και στις τέχνες στην εκπαιδευτική διαδικασία ως δίαυλο για συνεργατική μάθηση σε ολόκληρη την ομάδα της τάξης, για «συσχετισμό ιδεών και γνώσεων», «κριτική αποτίμηση πράξεων, αποτελεσμάτων και ιδεών» και λόγω του ότι «η μάθηση μέσα από τις τέχνες απαιτεί πειθαρχία σε κανόνες αυστηρής δομής και ακρίβειας», ενώ αξιοποιεί όλους τους διαθέσιμους πόρους γνώσης, διευρύνοντας και μεταμορφώνοντας τις «συνήθειες του νου». Μέσω των τεχνών, η αξιοποίηση όλων των γλωσσών και πολιτισμών εντάσσεται με φυσικό, οργανικό τρόπο στη μαθησιακή διαδικασία (Μητακίδου, 2015, σ. 4). Τέλος, το πρόγραμμα χρησιμοποιεί την έρευνα – δράση ως παρεμβατικό –διορθωτικό εργαλείο (Καρτσιώτου, 2015, Τρέσσου, 2015). Ο γενικότερος προσανατολισμός του είναι μαθητοκεντρικός και ενταξιακός, αφού ο κεντρικός στόχος του είναι η «ενίσχυση της πρόσβασης της φοίτησης των παιδιών Ρομά στην υποχρεωτική εκπαίδευση» (Τρέσσου, 2016, σ.ν).

Η προσέγγιση είναι διαπολιτισμική και το μοντέλο ενταξιακό και συνυπολογίζει προβλήματα διγλωσσίας, τα οποία πρέπει να κατανοήσουν οι εκπαιδευτικοί μέσω επιμορφωτικών υλικών δείχνοντας σεβασμό στη μητρική γλώσσα των μαθητών Ρομά.

B2.3. Το πρόγραμμα ROM-UP

Το πρόγραμμα ROM-UP πραγματοποιείται στα πλαίσια του προγράμματος Δια Βίου Μάθησης (Lifelong Learning Programme) και χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Η διάρκεια του προγράμματος είναι ένας χρόνος και συγκεκριμένα από τον Απρίλη του 2012 έως το Μάρτιο του 2013. Επίσης, το πρόγραμμα αποτελείται από ένα εταιρικό σχήμα οχτώ (8) ευρωπαϊκών συνεργατών.

Κύριος στόχος του προγράμματος είναι να δημιουργηθεί ένα Διεθνές δίκτυο Ρομά που θα στοχεύει στη βελτίωση της γνώσης για τις επιτυχημένες εκπαιδευτικές εμπειρίες που έχουν ήδη επιστημονικά αποδειχθεί ότι είναι αποτελεσματικές για την προώθηση της κοινωνικής ενσωμάτωσης των παιδιών των Ρομά και όλων των μαθητών γενικά, και για το σχεδιασμό μιας επιτυχημένης εκπαιδευτικής πορείας.

Οι σκοποί του προγράμματος ROM – UP είναι οι εξής:

1. Η προώθηση των επιτυχημένων εκπαιδευτικών εμπειριών για την αποτελεσματική και επαρκή εκπαίδευση των Ρομά.
2. Η εφαρμογή μέτρων για την ανάληψη επιτυχών δράσεων στις χώρες που συμμετέχουν στο πρόγραμμα (Ισπανία, Βουλγαρία, Ελλάδα, Ρουμανία, Ιρλανδία).
3. Η συμμετοχή των Ρομά όσον αφορά την επιλογή εφαρμογής των εκπαιδευτικών πρακτικών που εφαρμόζονται στις κοινότητές τους.
4. Ο συντονισμός δικτύων συντονισμού μεταξύ των κοινοτήτων των Ρομά και των εκπαιδευτικών φορέων για να μειωθεί στο ελάχιστο ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός των Ρομά.

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα πρόσφερε λεπτομερή εκπαιδευτικά μέτρα, τα οποία είχαν εφαρμοστεί με επιτυχία στον τομέα της εκπαίδευσης σε ευρωπαϊκό πλαίσιο. Στην ουσία, αυτό σήμαινε ορατή βελτίωση των συνθηκών βελτίωσης των Ρομά. Το πρόγραμμα, προσπαθούσε να εξασφαλίσει την πρόσβαση όλων των μαθητών Ρομά στην εκπαίδευση και να παρακολουθήσει τη φοίτησή τους, ώστε να μειωθεί στο ελάχιστο το φαινόμενο της σχολικής διαρροής.

Γ.1.Εγγραφή και σχολική παρακολούθηση των παιδιών Ρομά (Νομοθετικό πλαίσιο)

- **Υπουργική απόφαση Φ4/155/Γ1/1257/11.09.1996.** Καθιέρωση κάρτας φοίτησης Ρομά μαθητών. Σύμφωνα με αυτή οι Ρομά μαθητές εγγράφονται στο κανονικό Βιβλίο Μητρώου, εφόσον έχουν προσκομίσει τα απαιτούμενα δικαιολογητικά και ταυτόχρονα τους χορηγείται ειδική κάρτα φοίτησης, στην οποία αναγράφονται τα στοιχεία τους και βεβαιώνεται η εγγραφή τους στο συγκεκριμένο σχολείο. Η κάρτα αυτή, συνοδεύει το μαθητή στις περιπτώσεις ξαφνικής αλλαγής του τόπου κατοικίας τους κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους, εφόσον με υπαιτιότητα των γονέων δεν έχει ακολουθηθεί η κανονική διαδικασία μετεγγραφής.
- **Υπουργική Απόφαση Φ10/20/Γ1/7.09.1999.** Ίδρυση και λειτουργία Τάξεων Υποδοχής και Φροντιστηριακών Τμημάτων. Σύμφωνα με αυτήν, διαμορφώνεται ένα ευέλικτο σχήμα θεσμικής και διδακτικής παρέμβασης, προκειμένου στα πλαίσια της Διαπολιτισμικής Αγωγής να ενταχθούν ομαλά οι μαθητές ανάλογα με τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες στο παρακάτω θεσμικό τμήμα: Τάξη Υποδοχής Ι, Τάξη Υποδοχής ΙΙ, Φροντιστηριακό Τμήμα, Διευρυμένο Ωράριο.
- **Υπουργική Απόφαση, αρ. 358/Δ4/20.08.2000 (ΦΕΚ 1068 τ. Β΄/30.08.2000)** Σύσταση οργανικών θέσεων για Τ.Υ. και την εφαρμογή προγραμμάτων για Ρομά.
- **Υπουργική Απόφαση, αρ. 425/Δ4/28.08.2001 (ΦΕΚ1130 τ. Β΄/30.08.2001)** Σύσταση οργανικών θέσεων για Τ.Υ. και Προπαρασκευαστικά Τμήματα μαθητών Ρομά.
- **Υπουργική Απόφαση, αρ. 86335/Δ4/26.08.2002 (ΦΕΚ 1132 τ. Β΄/29.08.2002)** Σύσταση οργανικών θέσεων για Τ.Υ. και Προπαρασκευαστικά Τμήματα μαθητών Ρομά.

Γ.2.Εγκύκλιοι της Διεύθυνσης Σπουδών Π.Ε.

Η περίπτωση των τσιγγάνων στον ελληνικό χώρο παρουσιάζεται για πρώτη φορά το 1987 μέσα από δύο κρατικά εκπαιδευτικά έγγραφα. Έκπληξη προκαλεί το γεγονός, ότι πριν από το 1987, δε γίνεται καμιά επίσημη αναφορά στην περίπτωσή τους από το κράτος. Μόνο το 1987 δημοσιεύτηκαν δύο εγκύκλιοι, οι οποίες παρουσίαζαν τα εκπαιδευτικά προβλήματα που αντιμετώπιζε η συγκεκριμένη μειονότητα και γίνονταν προτάσεις για την επίλυση του ζητήματος.

- ***Εγκύκλιος της Δ/σης Σπουδών Π.Ε. του ΥΠΕΠΘ- 14.04.1987. Η εκπαίδευση των παιδιών των Τσιγγάνων.*** Στην εγκύκλιο αυτή επισημαίνονται τα εκπαιδευτικά προβλήματα των παιδιών των Τσιγγάνων ως εξής: Ελλιπής φοίτηση στο Νηπιαγωγείο, ελλιπής εγγραφή στο Δημοτικό Σχολείο, συχνές μετακινήσεις από τόπο σε τόπο, δυσκολίες προσαρμογής στα μαθήματα, εύκολη αποθάρρυνση, τακτικές απουσίες, πρόωρη εγκατάλειψη. Μια εικόνα που συνθέτει την κυριότερη εστία αναλφαβητισμού, υποθάλπτουν την εκπαιδευτική κοινωνική ανισότητα. Ο νομαδισμός των Τσιγγάνων, η φτώχεια, ο αναλφαβητισμός, οι προκαταλήψεις και οι διακρίσεις, ο ιδιαίτερος τρόπος ζωής, η κοινωνική απομόνωσή τους, ο φόβος προς το σχολείο, αλλά και το ίδιο το σχολείο, μερικές φορές δυσκολεύουν τη σχολική ένταξη και την κοινωνική ενσωμάτωση, με αποτέλεσμα τα παιδιά να στερούνται τη δυνατότητα μόρφωσης και επαγγελματικής εξάσκησης.
- ***Εγκύκλιος της Δ/σης Σπουδών Π.Ε. του ΥΠΕΠΘ- 16.09.1992 Αναλφαβητισμός Τσιγγανοπαίδων.*** Στην εγκύκλιο αυτή υποχρεώνεται η Ελλάδα όπως και τα άλλα κράτη – μέλη της ΕΟΚ να λαμβάνει ειδική μέριμνα για την εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων. Δίνονται οδηγίες προκειμένου να γίνει χρήση του διδακτικού υλικού το οποίο έχει παραχθεί από τη Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, να γίνουν καταγραφές των περιοχών που υπάρχουν Τσιγγάνοι και να οργανωθούν τμήματα που θα διδαχθεί ανάγνωση και γραφή αλλά και η ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων. Επίσης, δίνεται προτεραιότητα και σε Τσιγγάνους δασκάλους και επιμορφωτές.
- ***Εγκύκλιος της Δ/σης Σπουδών Π.Ε. του ΥΠΕΠΘ-22.08.1995 Εγγραφή και φοίτηση τσιγγανοπαίδων στο νηπιαγωγείο και στο δημοτικό σχολείο.*** Στην

εγκύκλιο αυτή, επισημαίνονται τα προβλήματα της μη φοίτησης των τσιγγανοπαίδων στο νηπιαγωγείο, αλλά και ο μεγάλος αριθμός που δεν εγγράφονται στο δημοτικό σχολείο. Επίσης, αναφέρονται μαθησιακά προβλήματα πολλών από τα παιδιά που εγγράφονται στο δημοτικό σχολείο, αλλά και δυσκολίες προσαρμογής στο σχολικό περιβάλλον. Ως αποτέλεσμα είναι ο λειτουργικός αναλφαβητισμός και η κοινωνική ανισότητα. Προβάλλεται λοιπόν η αναγκαιότητα για διαφοροποιημένα εκπαιδευτικά προγράμματα. Σε ό,τι αφορά την προσχολική εκπαίδευση χρειάζεται να καταβληθούν συντονισμένες προσπάθειες από όλους τους φορείς που εμπλέκονται στη διαδικασία (Νομαρχιακή και Δημοτική Αυτοδιοίκηση, Σχολικοί Σύμβουλοι, Προϊστάμενοι Δ/νσεων και Γραφείων Π.Ε., Νηπιαγωγοί, Σύλλογοι και Σύνδεσμοι Τσιγγάνων), ώστε να ενταχθούν όλα τα παιδιά Ρομά στην προσχολική εκπαίδευση. Το σημαντικό βήμα σε αυτή την εγκύκλιο είναι ότι τα παιδιά των Ρομά γίνονται δεκτά είτε είναι εγγεγραμμένα στα δημοτολόγια είτε όχι.

- ***Εγκύκλιος της Δ/σης Σπουδών Π.Ε. του ΥΠΕΠΘ 22.08.1995. Απόκτηση τίτλου σπουδών δημοτικού από όσους συμπλήρωσαν το όριο ηλικίας υποχρεωτικής εκπαίδευσης.*** Στην εγκύκλιο αυτή προβλέπονται εξετάσεις για την απόκτηση τίτλου σπουδών δημοτικού σχολείου, κατόπιν αίτησης των ενδιαφερομένων. Η εξέταση των ενδιαφερομένων γίνεται γραπτά ή προφορικά. Σε αυτές τις εξετάσεις μπορούν να λάβουν μέρος και ενήλικες.
- ***Εγκύκλιος της Δ/σης Σπουδών Π.Ε. του ΥΠΕΠΘ-01.09.1999. Φοίτηση Τσιγγανόπαιδων.*** Στην εγκύκλιο αυτή τονίζεται η αναγκαιότητα να ενταχθούν τα τσιγγανόπαιδα σε κανονικές τάξεις, εκτός αν λόγω μαθησιακών δυσκολιών χρειάζεται να παρακολουθούν παράλληλα τμήματα ενισχυτικής διδασκαλίας. Στις περιπτώσεις που προσέρχονται για πρώτη φορά στο σχολείο και παιδιά διαφορετικών ηλικιών, προτείνεται η λειτουργία ταχύρρυθμων προπαρασκευαστικών τμημάτων και για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Επίσης, σχολεία σε καταυλισμούς λειτουργούν μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις (όπως αδυναμία μεταφοράς και φοίτησης στα σχολεία όπου ανήκουν). Για τη μεταφορά ισχύει, ότι ισχύει και για τους υπόλοιπους μαθητές με πρόσθετες διευκολύνσεις από τις κατά τόπους αρχές. Παράλληλα,

υλοποιείται από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων ειδικό πρόγραμμα εκπαίδευσης τσιγγανοπαίδων σε όλη τη χώρα.

- **Εγκύκλιος της Δ/σης Σπουδών Π.Ε. του ΥΠΕΠΘ 06.03.2000. Όριο ηλικίας για φοίτηση στο δημοτικό σχολείο.** Σε αυτή την εγκύκλιο διευκρινίζεται το όριο ηλικίας υποχρεωτικής εκπαίδευσης ως το 16^ο έτος της ηλικίας, αλλά εφόσον η φοίτηση στο δημοτικό σχολείο δεν έχει ολοκληρωθεί, αυτή να παρατείνεται και το όριο ηλικίας να μην αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα φοίτησης για κανένα παιδί.
- **Εγκύκλιος του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών- 08.07.2002. Εισοδηματική ενίσχυση οικογενειών με τέκνα υποχρεωτικής εκπαίδευσης και χαμηλά εισοδήματα.** Δικαιούχοι της παραπάνω εισοδηματικής ενίσχυσης είναι οικογένειες που έχουν ανήλικα παιδιά που φοιτούν σε δημόσια σχολεία υποχρεωτικής εκπαίδευσης και το ετήσιο οικογενειακό τους εισόδημα δεν υπερβαίνει τα 3.000 ευρώ. Το ύψος της ενίσχυσης ανέρχεται σε 300 ευρώ ετησίως για κάθε μαθητή υποχρεωτικής εκπαίδευσης.
- **Εγκύκλιος της Δ/σης Σπουδών Π.Ε. του ΥΠΕΠΘ- 17.09.2003. Εφαρμογή προγράμματος «Ένταξη Τσιγγανοπαίδων στο σχολείο».** Κοινοποιείται η υλοποίηση και η πανελλαδική εφαρμογή από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων (Τμήμα: Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας) «Ένταξη Τσιγγανοπαίδων στο σχολείο». Στόχος του προγράμματος είναι η προσέλκυση και η ένταξη των τσιγγανοπαίδων στο σχολείο, με στόχο τη μείωση της σχολικής αποτυχίας και του σχολικού και κοινωνικού τους αποκλεισμού. Απευθύνεται σε όλους τους παράγοντες της εκπαίδευσης για συνεργασία με τους συνεργάτες και τους συντονιστές του Προγράμματος.
- **Έγγραφο του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας- 05.09.2006. Εφαρμογή προγράμματος: «Ένταξη Τσιγγανοπαίδων στο σχολείο».** Η υλοποίηση του προγράμματος «Ένταξη των Τσιγγανοπαίδων στο σχολείο» έχει ανατεθεί στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλίας. Κύριος στόχος είναι η αρμονική ένταξη των μαθητών ρόμικης καταγωγής στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας, με την

εξασφάλιση, κατά το δυνατόν, ίσων ευκαιριών γι'αυτούς και πάντοτε με σεβασμό στα ιδιαίτερα ατομικά και πολιτιστικά τους χαρακτηριστικά.

- ***Εγκύκλιος της Δ/σης Σπουδών Π.Ε. του ΥΠΕΠΘ- 10.09.2008. Εγγραφή και φοίτηση Ρομά.*** Σε αυτή την εγκύκλιο επισημαίνονται εξωτερικοί παράγοντες, όπως οι δύσκολες συνθήκες ζωής, η παιδική εργασία, η γλωσσική ανεπάρκεια, η έλλειψη κατάλληλης κατοικίας, η ανυπαρξία βοήθειας από το σπίτι, η μετάβαση στη σχολική μονάδα, καθώς και ο ρατσισμός και η περιθωριοποίηση μέσα στη σχολική μονάδα. Έτσι, κάθε σχολική μονάδα, πρέπει να φροντίζει τους Ρομά μαθητές της, καταβάλλοντας κάθε προσπάθεια προκειμένου να στηρίξει και να εντάξει τα παιδιά αυτά στην εκπαιδευτική διαδικασία σε συνεργασία με όλους τους εμπλεκόμενους εκπαιδευτικούς και κοινωνικούς φορείς. Η συνεργασία αυτή, θα επιλύσει τα προβλήματα που προκύπτουν στη διαδικασία εγγραφής των Ρομά, για λόγους μη εμβολιασμού, λόγω έλλειψης πιστοποιητικού μόνιμης κατοικίας, αδυναμία λόγω επίκλησης ανεπάρκειας κτιριακών υποδομών, έλλειψης εκπαιδευτικού προσωπικού και πληρότητας τάξεων. Επίσης, επισημαίνεται η δημιουργία αντισταθμιστικών θεσμών, η ύπαρξη εκπαιδευτικού υλικού και προγράμματος τσιγγανοπαίδων. Αλλά και απαραίτητη κρίνεται η σύσταση ομάδας διδασκόντων με αντικείμενο τη στήριξη των μαθητών αυτών και την ευαισθητοποίηση του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος. Λαμβάνει μέριμνα για την ένταξη στο σχολείο όλων των παιδιών που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, την καταπολέμηση της σχολικής διαρροής, την παρακολούθηση και αντιμετώπιση της άτακτης φοίτησης, την εισροή νέων μαθητών μέσω κατ'οίκων επισκέψεων, τη συστηματική ενημέρωση, τη στήριξη και εμπύχωση των γονέων και τέλος, τη συνδρομή σε ιατρικά ζητήματα και εμβολιασμούς.
- ***Εγκύκλιος της Δ/σης Σπουδών Π.Ε. του ΥΠΕΠΘ αρ. 126877/Γ1/03.10.2008. Προγράμματα για την ενεργό ένταξη Παλινοστούντων, Αλλοδαπών και Ρομά μαθητών.*** Η ενεργός ένταξη των παραπάνω μαθητών αποτελεί προϋπόθεση για την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία. Η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση παρέχεται στα σχολεία με τους εξής θεσμούς: Τάξεις Υποδοχής Ι και ΙΙ και Φροντιστηριακά Τμήματα. Με το

σχήμα αυτό επιτρέπεται στο Σύλλογο διδασκόντων κάθε σχολικής μονάδας να παράσχει πρόσθετη υποστήριξη στους μαθητές, αφού σταθμίσει τις πραγματικές εκπαιδευτικές ανάγκες τους.

- *Εγκύκλιος της Δ/σης Σπουδών Π.Ε. του ΥΠΕΠΘ αρ. 117052/Γ1/23.09.2009. Προγράμματα για την ενεργό ένταξη Παλινοστούντων, Αλλοδαπών και Ρομά μαθητών*
- *Εγκύκλιος Περιφερειακής Δ/ νσης Σπουδών Π.Ε. ΥΠΑΒΜΘ αρ. 102679/Γ1/20.08.2010 Εγγραφή και παρακολούθηση των παιδιών Ρομά 2010-2011.* Σύμφωνα με την παρούσα επισημαίνεται ότι παρά τις προσπάθειες που έχουν καταβληθεί, η σχολική φοίτηση των παιδιών Ρομά, χαρακτηρίζεται από απουσία ή περιορισμένη παρακολούθηση στην προσχολική εκπαίδευση και μικρό ποσοστό εγγραφής στο δημοτικό σχολείο, καθυστερημένη συμμετοχή στην εκπαιδευτική διαδικασία σε προχωρημένη ηλικία, πρόωρη διακοπή πριν την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και χαμηλή επίδοση σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Τονίζεται η αναγκαιότητα της συμμετοχής των μαθητών Ρομά στην προσχολική εκπαίδευση, καθώς είναι ιδιαίτερα σημαντική για την εξοικειώσή τους με τον εκπαιδευτικό θεσμό και την ομαλή ένταξή τους και τη μετέπειτα σχολική τους πορεία. Επιτακτικές κρίνονται οι συντονισμένες προσπάθειες όλων των εμπλεκόμενων φορέων για την εξασφάλιση ίσων ευκαιριών σε όλα τα παιδιά που ζουν στην επικράτεια Υποχρέωση των Προϊσταμένων και των Διευθυντών όλων των σχολικών μονάδων είναι όχι μόνο να ενθαρρύνουν την προσέλευση των μαθητών Ρομά στο σχολείο, αλλά να ζητούν τα παιδιά αυτά που μένουν στην περιοχή τους και να φροντίσουν για την εγγραφή τους και για τη φοίτησή τους, όπως προβλέπεται από τις σχετικές διατάξεις για την υποχρεωτική εκπαίδευση. Αλλά, υποχρέωση δεν αποτελεί μόνο η εγγραφή αλλά και η φοίτηση σε όλη τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς.
- *Εγκύκλιος της Δ/σης Σπουδών Π.Ε. & Δ.Ε.Κ. Μακεδονίας αρ. 12061/01.10.2010 Αναφορά για εκπαιδευτικό αποκλεισμό των Ρομά*

- *Εγκύκλιος της Δ/σης Σπουδών Π.Ε. ΥΠΔΒΜΘ αρ. 123316/Γ1/04.10.2010 Εισοδηματική ενίσχυση οικογενειών με τέκνα υποχρεωτικής εκπαίδευσης & χαμηλά εισοδήματα.*
- *Εγκύκλιος της Δ/σης Σπουδών Π.Ε. ΥΠΔΒΜΘ αρ. 132975/Γ1/21.10.2010 Τήρηση των διατάξεων σχετικά με την εγγραφή και την παρακολούθηση των Ρομά.*
- *Εγκύκλιος της Δ/σης Σπουδών Π.Ε. ΥΠΔΒΜΘ αρ. 39563/Γ1/31.03.2011 8^η Απριλίου 2011 Παγκόσμια ημέρα των Ρομά- εκστρατεία DOSTA στην Ελλάδα (Παπαδόπουλος, Δεκέμβριος 2011).*
- *Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι σε όλες τις εγκυκλίους του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων σχετικά με τις οδηγίες λειτουργίας των σχολικών μονάδων της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης που στέλνονται στα σχολεία κατά την έναρξη της σχολικής χρονιάς μέχρι και σήμερα που γράφεται η παρούσα εργασία (σχολικό έτος 2018-2019), τονίζεται η απρόσκοπτη εγγραφή των μαθητών Ρομά (σύμφωνα με τις προϋπάρχουσες εγκυκλίους)*
- *Πρόγραμμα για την ένταξη και εκπαίδευση των παιδιών Ρομά: Η Επιτελική Δομή ΕΣΠΑ του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων – Τομέα Παιδείας, γνωστοποιεί την ένταξη στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση 2014-2020» της Πράξης: «Ένταξη και εκπαίδευση των παιδιών Ρομά», μετά από απόφαση του Ειδικού Γραμματέα Διαχείρισης Τομεακών Ε.Π. του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου Γεώργιου Ιωαννίδη.*
- *Η επιλέξιμη δημόσια δαπάνη για τον υπολογισμό της στήριξης της ένωσης ανέρχεται σε 1800000 ευρώ και δικαιούχοι είναι τα Πανεπιστήμια: Καποδιστριακό, Αριστοτέλειο και Θεσσαλίας. Ο κάθε φορέας θα υλοποιήσει τα υποέργα στα οποία είναι υπεύθυνος, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες των περιφερειών παρέμβασης και προσαρμόζοντας τη στρατηγική αλλά και τις τακτικές του σ' αυτές.*

ΔΡΑΣΗ 1: Ενίσχυση της πρόσβασης και φοίτησης στην προσχολική αγωγή.

Στόχος είναι η διευκόλυνση της πρόσβασης και της συστηματικής φοίτησης νηπίων Ρομά σε νηπιαγωγεία και τέλος, η ομαλή μετάβασή τους στο δημοτικό σχολείο. Η Δράση 1 θα πραγματοποιηθεί στους καταυλισμούς, τους οικισμούς και στις σχολικές μονάδες.

ΔΡΑΣΗ 2: Παρεμβάσεις για τη σχολική ένταξη και την υποστήριξη της τακτικής φοίτησης των παιδιών στα σχολεία.

Στόχος είναι η διευκόλυνση της πρόσβασης, η ενίσχυση της παραμονής και της συστηματικής φοίτησης των παιδιών στο σχολείο, με σκοπό την πρόοδό τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση. Η Δράση 2, θα υλοποιηθεί σε οικισμούς / καταυλισμούς και σχολεία στα οποία φοιτούν παιδιά Ρομά.

ΔΡΑΣΗ 3: Εκπαιδευτικές δράσεις για την ολοκλήρωση της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης νέων Ρομά που έχουν εγκαταλείψει το σχολείο κι ενηλίκων Ρομά.

Στόχος είναι η διοργάνωση εκπαιδευτικών δράσεων για την υποστήριξη νέων Ρομά που έχουν εγκαταλείψει πρόωρα το σχολείο, καθώς και ενηλίκων Ρομά, να ολοκληρώσουν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Οι ψυχολόγοι και κοινωνικοί λειτουργοί του Προγράμματος, σε συνεργασία με τους διαμεσολαβητές, θα διερευνήσουν και θα εντοπίσουν τις εκπαιδευτικές ανάγκες:

1. Των ενηλίκων Ρομά
2. Των γονέων των μαθητών Ρομά

ΔΡΑΣΗ 4: Εφαρμογή παρεμβατικών προγραμμάτων πρωτογενούς και δευτερογενούς πρόληψης σχολικής ψυχολογίας, επιμόρφωσης και ευαισθητοποίησης των στελεγών εκπαίδευσης – υποστηρικτικές δράσεις με διαμεσολαβητές.

Στόχος είναι η εφαρμογή παρεμβατικών προγραμμάτων σχολικής ψυχολογίας πρωτογενούς πρόληψης σε επίπεδο συστήματος και δευτερογενούς πρόληψης.

Στους στόχους της παραπάνω πράξης περιλαμβάνονται η ενίσχυση της πρόσβασης και φοίτησης των νηπίων Ρομά, της παραμονής και συστηματικής φοίτησης των παιδιών στο σχολείο με σκοπό την πρόοδό τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση, ενώ

για όσους έχουν εγκαταλείψει το σχολείο επιδιώκεται η επανένταξή τους στο εκπαιδευτικό σύστημα.

ΔΡΑΣΗ 5: Επιστημονική , τεχνοοικονομική και διοικητική υποστήριξη του έργου:

Στόχοι της δράσης είναι η εύρυθμη λειτουργία του έργου, η τήρηση του χρονοδιαγράμματος, η αποτελεσματική επικοινωνία και ο συντονισμός όλων των εμπλεκόμενων φορέων, η επιστημονική καθοδήγηση και παρακολούθηση των επιμέρους πακέτων εργασίας του έργου, η προβολή των ενεργειών και η διάχυση των αποτελεσμάτων και η αποτίμηση των δράσεων του έργου.

Εθνική Στρατηγική για την κοινωνική ένταξη των Ρομά 2012-2020, μέσω της ανάπτυξης ενός μακροπρόθεσμου Πολυτομεακού Σχεδίου Δράσης, το οποίο θα εξετάσει τα βασικά προβλήματα των Ρομά, τα οποία επιγραμματικά, ορίζονται σε :

- Προβλήματα Στέγασης
- Προβλήματα Απασχόλησης
- Προβλήματα Εκπαίδευσης
- Προβλήματα Υγείας

Ο πρωταρχικός στόχος του Σχεδίου Δράσης είναι η άρση των όρων του κοινωνικού αποκλεισμού των Ρομά και η δημιουργία των προϋποθέσεων της κοινωνικής ένταξης των Ρομά.

Ο παραπάνω στρατηγικός στόχος εξυπηρετείται μέσα από τρεις επιμέρους γενικούς στόχους. Ειδικότερα, ανά γενικό στόχο:

1. Εξασφάλιση και εγγύηση του «**κατοικείν**»
2. Ανάπτυξη υποστηρικτικού **πλέγματος κοινωνικής παρέμβασης** (στους τομείς της απασχόλησης, εκπαίδευσης, υγείας και κοινωνικής ένταξης)
3. Ανάπτυξη **κοινωνικού διαλόγου** και συναίνεσης, μέσω της κοινωνικής χειραφέτησης και της συμμετοχής των ίδιων των Ρομά.

Οι εν λόγω γενικοί στόχοι θα υλοποιηθούν σε **βραχυπρόθεσμο** (2012-2016), **μεσοπρόθεσμο** (2016-2020) και **μακροπρόθεσμο** χρονικό ορίζοντα (2020-...)

*1. Στο άρθρο 1 της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως αρ. φύλλου 854/30/03/2016, αποφάσεις ατιθ. Δ23/ΟΙΚ.14435-1135, που υπογράφονται από τους Υπουργούς Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης- Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, **ορίζεται ότι σε κάθε Οργανισμό Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α΄ Βαθμού, δύναται να λειτουργεί «Κέντρο Κοινότητας»,** σε συνέχεια της υπ. αριθ. 15422/οικ.3.1022/21-4-2011 κοινής υπουργικής απόφασης «Σύστημα Διαχείρισης, Αξιολόγησης, Παρακολούθησης Ελέγχου και Διαδικασία Εφαρμογής της ενέργειας «Κέντρα Στήριξης Ρομά και Ευπαθών Ομάδων» στο πλαίσιο του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς για την προγραμματική περίοδο 2007-2013 (ΦΕΚ 824/Β΄).*

2. Τα Κέντρα Κοινότητας, τα Παραρτήματα και οι Κινητές Μονάδες τους, λειτουργούν ως δομές συμπληρωματικές των Κοινωνικών Υπηρεσιών των αντίστοιχων ΟΤΑ α΄ βαθμού και εποπτεύονται από αυτές.

3. Σκοπός των «Κέντρων Κοινότητας» είναι η περαιτέρω υποστήριξη των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης α΄ Βαθμού στην εφαρμογή πολιτικών κοινωνικής προστασίας και η ανάπτυξη ενός τοπικού σημείου αναφοράς για την υποδοχή, εξυπηρέτηση και διασύνδεση των πολιτών με όλα τα Κοινωνικά Προγράμματα και Υπηρεσίες που υλοποιούνται στην περιοχή λειτουργίας τους.

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΕΝΤΡΩΝ ΝΕΟΤΗΤΑΣ

- Κάθε Κέντρο Νεότητας υποδέχεται, ενημερώνει, υποστηρίζει τους πολίτες.
- Τους πληροφορεί για τα προγράμματα πρόνοιας και κοινωνικής ένταξης που υλοποιούνται σε τοπικό, περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο (π.χ. Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα, προγράμματα του «Ταμείου Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους», κοινωνικές δομές και υπηρεσίες που συγχρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, προγράμματα της Γενικής Γραμματείας Δια Βίου Μάθησης και Νέας Γενιάς κτλ.)
- Συνεργάζεται με Υπηρεσίες και Δομές.

- Διοργάνωση εκδηλώσεων με επιμορφωτικό, επικοινωνιακό και κοινωνικό περιεχόμενο, όπως: διοργάνωση σεμιναρίων προληπτικής ιατρικής και συνθηκών υγιεινής διαβίωσης, δικτύωση με φορείς της τοπικής κοινωνίας, όπως σχολεία για την καταπολέμηση της σχολικής διαρροής, κ.ά.
- Μεικτές δράσεις για την κοινωνικοποίηση και την κοινωνική ένταξη, ειδικότερα για μαθητές Αμεα, παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες, Ρομά, μετανάστες
- Συγκέντρωση και διανομή βασικών αγαθών
- Εάν στο Δήμο λειτουργεί ήδη «Κέντρο Στήριξης Ρομά και Ευπαθών Ομάδων», αυτό παραμένει ως παράρτημα του διευρυμένου «Κέντρου Κοινότητας», το οποίο έτσι παρέχει, από την έναρξη λειτουργίας του, και τις υπηρεσίες που παρέχονταν από το υφιστάμενο Κέντρο Στήριξης Ρομά.

Οι Φορείς Υλοποίησης των «Κέντρων Νεότητας» ορίζονται οι δήμοι και όλοι οι φορείς που συστήνονται και εποπτεύονται από αυτούς (Δημοτικά ΝΠΔΔ, Κοινοφελείς Επιχειρήσεις και λοιποί δημοτικοί φορείς).

Το «Κέντρο Κοινότητας» στελεχώνεται από τις κάτωθι ειδικότητες:

1. Πτυχιούχος ΑΕΙ ή ΤΕΙ Κοινωνικών Επιστημών
2. Ψυχολόγο ή Σχολικό Ψυχολόγο
3. Επισκέπτη Υγείας ή Νοσηλεύτη
4. Πτυχιούχο ΑΕΙ ή ΤΕΙ Οικονομικής κατεύθυνσης ή Διοίκησης Επιχειρήσεων
5. Πτυχιούχος ΑΕΙ ή ΤΕΙ με ειδίκευση στη μαθησιακή στήριξη
6. Διαμεσολαβητής Ρομά και Ευπαθείς ομάδες τουλάχιστον ΥΕ, ο οποίος σε κάθε περίπτωση θα έχει γνώση των κοινωνικών χαρακτηριστικών της κοινότητας και της διαλέκτου της.

Στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως αρ. φύλλου 2281 της 15.06.2018, οι αποφάσεις με αριθ. Δ13/οικ./33475/1935, υπογεγραμμένες από τους Υπουργούς Εσωτερικών – Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων – Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης- Οικονομικών,

αναφέρεται ως βασική προϋπόθεση χορήγησης του Κ.Ε.Α.(Κοινωνικό Επίδομα Αλληλεγγύης), οι δικαιούχοι ενήλικες έως 45 ετών που δεν έχουν ολοκληρώσει τη φοίτησή τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση, είτε να συμμετάσχουν, κατόπιν σχετικής ειδοποίησης, στις εξετάσεις απόκτησης απολυτηρίου δημοτικού σχολείου είτε να εγγραφούν σε :

- i) Σχολεία δεύτερης ευκαιρίας ή στα παραρτήματα αυτών, ή
- ii) Σε εσπερινά γυμνάσια

Λόγω του μικρού αριθμού εγγραφέντων μαθητών στο δημοτικό σχολείο, της μη επαρκούς φοίτησης (πολλές απουσίες), του μεγάλου ποσοστού σχολικής διαρροής, το Υπουργείο Παιδείας θέσπισε με εγκυκλίους την πιο εύκολη εγγραφή των παραπάνω μαθητών στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

Έτσι, σύμφωνα με όσα προβλέπονται στα Π.Δ.200/1998 και Π.Δ. 201/1998, στη με αριθ. Φ.4/155/Γ1/1237/11-9-1996 (ΦΕΚ 893, τ.Β΄) Υπουργική Απόφαση, καθώς και στη με αριθ. 1161184/Γ1/10-9-2008 Εγκύκλιο του Υπ. ΠΔΒΜΘ, εγγράφουν τους μαθητές Ρομά και συνεργάζονται με τους Περιφερειακούς Διευθυντές Π.Ε. και Δ.Ε., τους Προϊσταμένους Επιστημονικής και Παιδαγωγικής Καθοδήγησης Π.Ε., τους Σχολικούς Συμβούλους, τους Διευθυντές Π.Ε. και τους Προϊσταμένους των γραφείων Π.Ε. για την επίλυση τυχόν προβλημάτων που εμφανίζονται κατά την εγγραφή.

Σε ό,τι αφορά την προσχολική εκπαίδευση, η φοίτηση των νηπίων που συμπληρώνουν την ηλικία των πέντε ετών την 31^η Δεκεμβρίου του έτους εγγραφής τους στο Νηπιαγωγείο είναι υποχρεωτική (άρθρο 73 του Ν.351/2006, ΦΕΚ 272 τ.Α΄) και θα πρέπει να ικανοποιούνται όλες οι αιτήσεις εγγραφής. Ταυτόχρονα, η συμμετοχή των παιδιών Ρομά στην προσχολική εκπαίδευση είναι ιδιαίτερα σημαντική για την εξοικείωσή τους με τον εκπαιδευτικό θεσμό, την ομαλή εκπαιδευτική τους ένταξη και την μετέπειτα σχολική τους πορεία.

Συνεπώς, σύμφωνα με την Εγκύκλιο Φ4/350/Γ1/1028/22-8-1995, καθίσταται επιτακτικό να καταβληθούν συντονισμένες προσπάθειες από όλους τους φορείς που εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία (Περιφερειακοί Διευθυντές Π.Ε. και Δ.Ε., Προϊστάμενοι Επιστημονικής και Παιδαγωγικής Καθοδήγησης Π.Ε., Σχολικοί Σύμβουλοι, Διευθυντές Π.Ε. και Προϊστάμενοι των γραφείων Π.Ε.), ώστε να

ενταχθούν όλα τα παιδιά Ρομά στην προσχολική εκπαίδευση και να εξασφαλιστεί η παροχή ίσων ευκαιριών σε όλα τα παιδιά που διαβιούν στην επικράτεια.

Κύριος στόχος είναι η εγγραφή και η απρόσκοπτη φοίτηση όλων των παιδιών Ρομά που διαμένουν στην Ελλάδα και έχουν τη νόμιμη ηλικία στην υποχρεωτική εκπαίδευση.

Οι εκπαιδευτικές αρχές και το διδακτικό προσωπικό θα πρέπει να έχουν υπόψιν τους τα παρακάτω:

- Οι Προϊστάμενοι και οι Διευθυντές των σχολικών μονάδων όχι μόνο ενθαρρύνουν την προσέλευση των μαθητών Ρομά στο σχολείο, αλλά και αναζητούν τα παιδιά Ρομά που μένουν στην περιοχή τους και φροντίζουν για την εγγραφή τους και τη φοίτησή τους, όπως προβλέπουν οι διατάξεις για την υποχρεωτική φοίτηση.
- Τόσο στο Νηπιαγωγείο, όσο και στο Δημοτικό σχολείο, τα παιδιά Ρομά γίνονται δεκτά ανεξάρτητα από το αν είναι γραμμένα σε μητρώα ή δημοτολόγια. Για την εγγραφή τους σε αυτά θα φροντίσουν οι Προϊστάμενοι και οι Διευθυντές των Σχολικών Μονάδων, σύμφωνα με το άρθρο 7 παρ.6 του Π.Δ. 200/1998 (ΦΕΚ 161 τ. Α΄) και το άρθρο 7 παρ. 10 και 11 του Π.Δ. 201/1998 (ΦΕΚ 161 τ. Α΄).
- Όταν υπάρχει αδυναμία εγγραφής λόγω μη εμβολιασμού, κρίνεται απαραίτητη η συνεργασία με τοπικούς φορείς, την τοπική αυτοδιοίκηση, Ιατροκοινωνικά Κέντρα, Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας, ΠΙΚΠΑ, Νοσοκομεία, Ιατρικά Κέντρα καθώς και φορείς Κοινωνικής Στήριξης.
- Δεδομένου ότι οι πληθυσμοί Ρομά συχνά ζουν συχνά σε περιοχές εκτός σχεδίου πόλεως ή είναι μετακινούμενοι, δεν θα πρέπει να παρακωλύεται η εγγραφή τους λόγω έλλειψης πιστοποιητικού μόνιμης κατοικίας και να γίνεται αποδοχή οποιουδήποτε πιστοποιητικού από το οποίο μπορεί να προκύπτει η κατοικία του μαθητή (άρθρο 7 παρ.2 περ. γ΄ του Π.Δ. 200/1998, άρθρο 7, παρ. 3 περ. δ΄ του Π.Δ. 201/1998), εφαρμόζοντας την αρχή της επιείκειας.

- Σε περιπτώσεις μαθητών που φοιτούν σε τάξη μικρότερη από τη χρονολογική τους ηλικία, το άρθρο 9 του Π.Δ.201/1998 προβλέπει τη δυνατότητα διενέργειας κατατακτηρίων εξετάσεων.
- Σύμφωνα με την πάγια πολιτική βούληση του Υπουργείου Παιδείας κανένα παιδί που προσέρχεται για φοίτηση στο δημοτικό σχολείο δεν πρέπει να απομακρύνεται με το αιτιολογικό ότι είναι μεγάλης ηλικίας ή για άλλους λόγους, αλλά να βρίσκονται τρόποι με βάση την ισχύουσα νομοθεσία και τη δέουσα ευαισθησία, ώστε όλοι οι μαθητές που η ηλικία τους είναι μικρότερη από το όριο της υποχρεωτικής φοίτησης και δεν έχουν ολοκληρώσει φοίτηση έξι (6) τάξεων σε σχολείο να εντάσσονται στο εκπαιδευτικό σύστημα και να αποκτούν τίτλο σχολείου. Είναι αυτονόητο ότι η αναφορά στη νόμιμη ηλικία που γίνεται στο άρθρο 7, παρ. 5 του Π.Δ. 201/1998 δεν αφορά την περίπτωση φοίτησης μαθητή σε τάξη μικρότερη της ηλικίας του, αλλά την απαγόρευση φοίτησης σε τάξη μικρότερη της ηλικίας του, όπως αυτό διευκρινίζεται στην αμέσως επόμενη παράγραφο του ίδιου άρθρου (άρθρο 7, παρ.6 του Π.Δ. 201/1998 και στη με αριθ. Φ.6/53/Γ1/226/6-3-2000 Εγκύκλιο του Υπ. ΠΔΒΜΘ).
- Οι υποχρεώσεις της σχολικής μονάδας για την φοίτηση των μαθητών Ρομά δεν εξαντλούνται στην εγγραφή, αλλά επεκτείνονται και στην παρακολούθηση και στη συντονισμένη προσπάθεια όλης της εκπαιδευτικής κοινότητας, σε συνεργασία με φορείς όπως τα Ιατροκοινωνικά Κέντρα, τις Κοινωνικές Υπηρεσίες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης κτλ., προκειμένου να εξασφαλιστεί η συνέχιση της φοίτησης και η απρόσκοπτη παρακολούθηση των παιδιών Ρομά σε όλη τη διάρκεια του σχολικού έτους.
- Όσον αφορά τη μεταφορά των μαθητών, τόσο στο Δημοτικό σχολείο όσο και στο Νηπιαγωγείο, λαμβάνεται μέριμνα ώστε να παρέχονται σε αυτά πρόσθετες διευκολύνσεις με μέτρα που λαμβάνονται από τις τοπικές αρχές.
- Με την με αριθ. Φ.4/155/Γ1/1237/11-9-1996 (ΦΕΚ 893, τ. Β΄) Υπουργική Απόφαση έχει καθιερωθεί η κάρτα φοίτησης. Η κάρτα αυτή συνοδεύει τους μαθητές Ρομά ώστε να γίνονται δεκτοί για φοίτηση στα σχολεία χωρίς την τυπική διαδικασία της μετεγγραφής, εφόσον κατά τη διάρκεια του διδακτικού

έτους αλλάζουν σχολεία, εξαιτίας της μετακίνησής τους σε άλλο τόπο κατοικίας.

- Το σχολικό έτος 2010-2011 άρχισε η υλοποίηση των συγχρηματοδοτούμενων από την Ευρωπαϊκή Ένωση Προγραμμάτων με τον τίτλο: «Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά»
- Η ένταξη των παιδιών Ρομά στις κανονικές τάξεις αποτελεί πάγια βούληση και επιδίωξη του Υπουργείου Παιδείας, ενώ ο αποκλεισμός τους ή και ο διαχωρισμός τους από τους υπόλοιπους μαθητές και η περιθωριοποίησή τους αντίκειται στο Ελληνικό Σύνταγμα στον Ν. 3304/2005(ΦΕΚ 16 τ. Α΄) που απαγορεύει τις διακρίσεις λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής στην εκπαίδευση και σε πλήθος διεθνών κειμένων που δεσμεύουν τη χώρα και έχουν υπερνομοθετική ισχύ (Ενδεικτική αναφορά γίνεται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα δικαιώματα του Ανθρώπου και τη Διεθνή Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

Δ. Μοντέλα εκπαίδευσης μετακινούμενων πληθυσμών και παιδιών μειονοτήτων

Στη δεκαετία του 1980 πολλοί θεωρητικοί υποστήριξαν διάφορες απόψεις σχετικά με την έννοια της πολυπολιτισμικότητας και την εκπαίδευση. Τα μοντέλα αυτά είναι η αφομοιωτική προσέγγιση, η ενσωμάτωση, η πολυπολιτισμική, η αντιρατσιστική και η διαπολιτισμική προσέγγιση. Τα συγκεκριμένα μοντέλα καθορίζουν τις εκπαιδευτικές στρατηγικές που υιοθετούνται από το Υπουργείο Παιδείας και επηρεάζουν το σχεδιασμό των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, τα οποία αφορούν την αντιμετώπιση του αποκλεισμού των μειονοτήτων από την κοινωνία και την εκπαίδευση (Γεωργογιάννης, 1997:46)

4.1. Το αφομοιωτικό μοντέλο

Με τον όρο «αφομοίωση» εννοούμε τη διαδικασία μέσα από την οποία άτομα διαφορετικής εθνικής ή φυλετικής προέλευσης ενσωματώνονται και συμμετέχουν στην καθημερινή ζωή μιας ευρύτερης κοινωνίας. Το αφομοιωτικό μοντέλο επικράτησε ως τα μέσα της δεκαετίας του '60 και είχε σαν κύριο στόχο την απορρόφηση των μεταναστευτικών και εθνοπολιτισμικών ομάδων, ώστε να συμμετέχουν στο σχηματισμό και τη διατήρηση μιας ισότιμης κοινωνίας (Γεωργογιάννης, 1997:47)

Ειδικότερα, το αφομοιωτικό μοντέλο σήμαινε πως όλοι ανεξάρτητα από την εθνική και πολιτισμική τους προέλευση, πρέπει να αποκτήσουν γνώσεις και ικανότητες που θα τους επιτρέψουν να συμμετάσχουν στον κοινό εθνικό πολιτισμό και πως το μόνο μέσο γι' αυτόν το σκοπό είναι η γρήγορη εκμάθηση της επίσημης γλώσσας (η γλώσσα της χώρας υποδοχής) και του κυρίαρχου εθνικού πολιτισμού της. Έτσι λοιπόν, οι «διαφορετικοί» αντιμετωπίζονται ως «πρόβλημα» που παρεμποδίζει την πρόοδο των υπολοίπων και γι' αυτό το λόγο θεωρείται αναγκαία η εκμάθηση της επίσημης γλώσσας της χώρας και η αδιαφορία για τη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας των μειονοτήτων από τους εκπαιδευτικούς θεσμούς (Γεωργογιάννης, 1997:47)

Το μοντέλο αυτό κατακρίθηκε για τους εξής λόγους:

- Υποστηρίζει εθνοκεντρικές θέσεις
- Το άτομο που ανήκει στη μειονότητα υποχρεώνεται σε μια παρουσία συναίνεσης στη χώρα στην οποία διαμένει, χωρίς να έχει τη δυνατότητα να παρεμβαίνει στα θέματα της εκπαίδευσής του
- Το άτομο που ανήκει στη μειονότητα αναγκάζεται να απαρνηθεί τον πολιτισμό της καταγωγής του και να ενσωματωθεί πλήρως στο νέο πολιτιστικό περιβάλλον.
- Παρουσιάζει μια ολοκληρωτική εξάρτηση από τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής (Παπάς, 1998:22).

Με αυτόν τον τρόπο μετατοπίζονται οι ευθύνες της κοινωνικής και οικονομικής ένταξης στους ίδιους, δηλαδή, στις προσωπικές τους ικανότητες καθώς και στην

ετοιμότητα προσαρμογής τους. Η περίπτωση μη προσαρμογής οδηγεί στον αποκλεισμό, έτσι ώστε να διαφυλαχτεί η σταθερότητα του κοινωνικού συστήματος (Γκόβαρης, 2001:49-50).

Η αφομοιωτική εκπαιδευτική πολιτική δεν είναι ένα κατάλοιπο του παρελθόντος που συνδέεται με κάποια προηγούμενη φάση συγκρότησης των εθνικών εκπαιδευτικών συστημάτων, τα οποία υποτίθεται ότι απευθύνονταν ή απέβλεπαν σε μονοπολιτισμικές κοινωνίες. Αντίθετα, περιγράφουν μια σύγχρονη και εξελισσόμενη φάση ανασυγκρότησης των εκπαιδευτικών θεσμών και διάρθρωσης συνεκτικών πολιτικών οι οποίες επιδιώκουν να απαντήσουν στα «προβλήματα» που θέτει η εισροή μεταναστών στις χώρες υποδοχής αλλά και οι ευρύτερες ανακατατάξεις που απειλούν τα «παραδοσιακά» επίπεδα συναίνεσης (Κάτσικας & Πολίτου 1999:39).

4.2. Το μοντέλο της Ενσωμάτωσης

Με τον όρο «ενσωμάτωση» εννοούμε συνήθως την αναγνώριση ότι κάθε μειονοτική ομάδα χαρακτηρίζεται από τον πολιτισμό της, η οποία δε δέχεται απλά τις επιδράσεις της κοινωνίας στην οποία εισέρχεται, αλλά αλληλεπιδρά με αυτή, συμμετέχοντας στην εμφάνιση μιας καινούριας έκφρασης πολιτισμού. Έτσι, ενώ μπορούμε να πούμε ότι η αφομοίωση είναι εθνοκεντρική, καθώς «αναγκάζει» τους «διαφορετικούς» να απορρίψουν τον πολιτισμό τους και δεν ενδιαφέρεται για τις επιδράσεις που έχουν στην κοινωνία οι ιδέες και οι δεξιότητες των μειονοτικών ομάδων, η Ενσωμάτωση αντίθετα, δημιουργεί μια σύνδεση ανάμεσα στις πολιτισμικές διαφορές και την πολιτισμική ετερότητα. Η σύνδεση αυτή γίνεται αποδεκτή από την ευρύτερη κοινωνία, εφόσον δεν επηρεάζει αρνητικά την ενσωμάτωση και δεν δημιουργεί πολιτιστικές προκλήσεις στο πλαίσιο της ευρύτερης κοινωνίας. Στο πλαίσιο αυτό ανήκουν οι θρησκευτικές πεποιθήσεις και τα ήθη και έθιμα της μειονοτικής ομάδας, τα οποία φυσικά δεν αποτελούν δομικές κοινωνικές βάσεις (Γεωργογιάννης, 1997:47-48).

Το μοντέλο αυτό ρίχνει το βάρος και το ενδιαφέρον του στη διδασκαλία της εθνικής γλώσσας της μειονότητας, αλλά και στη γνώση των εθνικών παραδόσεων της, καθώς πιστεύει ότι έτσι ενθαρρύνεται η ομαλή σχολική ένταξή της, αλλά και η ενσωμάτωσή της στο κοινωνικό περιβάλλον. Επιπλέον, προωθεί τη διασφάλιση της

πολιτισμικής ομοιογένειας των παιδιών και την παροχή ισότιμων ευκαιριών στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας υποδοχής. Με τον τρόπο αυτό, το μοντέλο ενσωμάτωσης στοχεύει στην ομαλή προσαρμογή των μειονοτήτων στις δομές της εκπαίδευσης που ισχύουν στη χώρα, έτσι ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του εκπαιδευτικού συστήματος και να συμβαδίσουν με τα υπόλοιπα παιδιά (Μάρκου,1996:12-13).

Η ενσωμάτωση, όμως για τις μειονότητες και ιδιαίτερα για τον γυναικείο πληθυσμό δεν γίνεται ισότιμα σε σχέση με τα άτομα της χώρας υποδοχής. Ακόμα και στα διάφορα προγράμματα που εφαρμόζονται στα σχολεία για την αντιμετώπιση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, δεν λαμβάνονται υπόψη τα διαφορετικά πολιτιστικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της μειονότητας. Ως αποτέλεσμα, τα προγράμματα που εφαρμόζονται δεν καλύπτουν τις πραγματικές εκπαιδευτικές ανάγκες, αλλά διαιωνίζουν το κοινωνικό πρόβλημα. Επομένως, στο μοντέλο της ενσωμάτωσης παρατηρούμε ότι υπάρχει αποδοχή του πολιτισμικού στοιχείου της μεταναστευτικής ομάδας, αλλά και ταυτόχρονη αποδοχή της κατάστασης της χώρας υποδοχής, με τέτοιο τρόπο ώστε να αποφεύγονται οι συγκρούσεις μέσα στην κοινωνία (Γεωργογιάννης, 1997:48).

Το μοντέλο αυτό κατακρίθηκε γιατί δεν προσφέρει ισότητα ευκαιριών, άσχετα αν αυτό προωθεί. Τα παιδιά που ανήκουν σε διαφορετικούς πολιτισμούς υστερούν σε σχέση με τα υπόλοιπα παιδιά, καθώς δεν έχουν τις ίδιες ευκαιρίες για ν'αναπτύξουν τις δεξιότητές τους μέσα στον κυρίαρχο πολιτισμό. Επιπλέον, αν κάποια από αυτά επιστρέψουν αργότερα στην πατρίδα τους, θα έχουν πρόβλημα να αποκατασταθούν επαγγελματικά, αφού δε θα θυμούνται πια τη γλώσσα καταγωγής τους. (Παππάς, 1998:26).

Συμπερασματικά, η αναγνώριση των πολιτισμικών διαφορών έχει συγκεκριμένα όρια, αφού περιορίζεται μόνο σε εκείνα τα πολιτισμικά στοιχεία που δε θέτουν σε αμφισβήτηση τις κυρίαρχες πολιτισμικές αξίες της χώρας υποδοχής (Γκόβαρης, 2001:51).

4.3. Το πολυπολιτισμικό μοντέλο

Το πολυπολιτισμικό μοντέλο πρωτοεμφανίστηκε το 1970. Εκείνη την περίοδο οι περισσότερες χώρες συνειδητοποίησαν πως η ενσωμάτωση των μειονοτικών ομάδων δεν αποτελούσε μόνιμη λύση στο πρόβλημα του εθνικού αποκλεισμού, καθώς αυτό μεταβιβαζόταν από γενιά σε γενιά (Γεωργογιάννης, 1997:48). Το πολυπολιτισμικό μοντέλο βασίζεται στην πεποίθηση ότι θα πρέπει οι μειονοτικές ομάδες να αντιμετωπίζονται με σεβασμό και να γίνεται αποδοχή του πολιτισμού τους από τον πληθυσμό της χώρας υποδοχής. Τα κυριότερα χαρακτηριστικά αυτού του μοντέλου είναι ο σεβασμός απέναντι σε άλλους πολιτισμούς και η προώθηση μιας καλύτερης εικόνας για τα άτομα που ανήκουν στις μειονοτικές ομάδες, με σκοπό να απαλειφθούν οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα. Άρα, στοχεύει μακριά από τον εθνοκεντρισμό και προσπαθεί να αναδείξει τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν τα άτομα των μειονοτικών ομάδων (Μάρκου, 1996:13-14).

Η προσέγγιση αυτή έχει ως κέντρο την καλλιέργεια σεβασμού μεταξύ των διαφορετικών πολιτισμών, έτσι ώστε να μπορέσουν να αντιμετωπιστούν οι πολιτισμικές διαφορές και να αποφευχθούν οι συγκρούσεις στην ευρύτερη κοινωνία. Το μοντέλο αυτό υιοθετεί την άποψη ότι μια κοινωνία έχει στους κόλπους της άτομα που ανήκουν σε διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες, με τα δικά τους κοινωνικά χαρακτηριστικά. Με αυτόν τον τρόπο, προσπαθεί να προωθήσει τις παραδόσεις των μειονοτικών ομάδων και να ενθαρρύνει την ενότητα στο κοινωνικό σύνολο. Ο ρόλος του κράτους στο πολυπολιτισμικό μοντέλο είναι να απονέμει τη δικαιοσύνη και να ενθαρρύνει την ομόνοια μέσα στο κοινωνικό σύνολο. Επιπλέον, πρέπει να τονίσουμε ότι το μοντέλο αυτό τάσσεται υπέρ της ενεργητικής συμμετοχής των μειονοτικών ομάδων στις διαδικασίες που διαμορφώνουν την κοινωνία και επηρεάζουν την καθημερινή ζωή σε όλα τα επίπεδα. (Μάρκου, 1996:14-14).

Εκείνοι που υποστηρίζουν το πολυπολιτισμικό μοντέλο πιστεύουν ότι πρέπει να αναγνωριστούν οι ιδιαιτερότητες των μειονοτικών ομάδων και να αντιμετωπιστούν με τέτοιο τρόπο ώστε να μην επηρεάζεται η ενότητα της κοινωνίας. Με λίγα λόγια, θεωρούν ότι πρέπει να δημιουργηθεί ένα κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα μπορούν να αλληλεπιδρούν όλοι οι πολιτισμοί χωρίς την εμφάνιση συγκρούσεων και αντιπαραθέσεων. Η προσέγγιση αυτή η οποία μετατοπίστηκε από τον εθνοκεντρισμό στον πολυπολιτισμό ονομάζεται **«πολυπολιτισμική προσέγγιση»**.

Συμπερασματικά, το μοντέλο αυτό αναγνωρίζει τη σημαντικότητα της γνώσης του πολιτισμού των μειονοτήτων και τη διατήρηση των εθνικών τους παραδόσεων, για να δημιουργηθούν έτσι όλες οι κατάλληλες προϋποθέσεις για ισοτιμία στο κοινωνικό πλαίσιο. Τονίζεται με λίγα λόγια, η πεποίθηση ότι η επαφή με διαφορετικούς πολιτισμούς οδηγεί στην εξάλειψη προκαταλήψεων και διακρίσεων απέναντι στις μειονοτικές ομάδες και προωθεί την ενσωμάτωση και την ομαλή ένταξη των ατόμων που ανήκουν στις μειονοτικές ομάδες στην κοινωνία στη χώρα υποδοχής (Μάρκου,1997:227-228).

Το μοντέλο αυτό κατακρίθηκε καθώς δεν παρέχεται η δυνατότητα παρέμβασης στις κοινωνικές δομές της χώρας στην οποία εισέρχεται η μειονοτική ομάδα, παρατηρείται αδιαφορία για τις διεκδικήσεις της (Παππάς, 1998:32). Η πολυπολιτισμική εκπαίδευση θα μπορούσε να περιλάβει – αλλά και όχι να περιοριστεί σε αυτό – εμπειρίες οι οποίες:

- Προάγουν αναλυτικές και αξιολογικές ικανότητες για την αντιμετώπιση προβλημάτων, όπως η συμμετοχική δημοκρατία, ρατσισμός και σεξισμός και την ισότητα της ισχύος
- Αναπτύσσουν ικανότητες για διευκρίνιση των αξιών
- Εξετάζουν τις δυναμικές των ποικίλων πολιτισμών και τις επιπτώσεις για την ανάπτυξη διδακτικών στρατηγικών
- Εξετάζουν τις γλωσσικές αποκλίσεις και τις διάφορες μορφές μάθησης ως βάση για την ανάπτυξη των κατάλληλων διδακτικών στρατηγικών.

4.4. Το αντιρατσιστικό μοντέλο

Από τότε που υπήρχαν οι κοινωνικά αδύναμες ομάδες, παρουσιάστηκε το φαινόμενο του ρατσισμού με βασικό χαρακτηριστικό τη διαφορετική «ράτσα». Η λέξη «ράτσα» προέρχεται από την αραβική *ras* και σημαίνει κεφάλι. Τη ονομασία αυτή καθιέρωσαν οι Άραβες, οι οποίοι οργανώνοντας σε πολλές φυλές και ακολουθούσαν νομαδικό τρόπο ζωής. Οι Άραβες είχαν καθιερώσει ένα όνομα για κάθε μία από τις φυλές και τα μέλη της κάθε φυλής αισθάνονταν ότι ανήκαν σε μια ξεχωριστή ομάδα. Από τη λέξη «ράτσα» δηλαδή προέκυψε ο όρος ρατσισμός, ο οποίος υποδηλώνει τον αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση των ατόμων. Ένα

άτομο, το οποίο ανήκει σε μια ομάδα με διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά, αντιμετωπίζει τον κοινωνικό και οικονομικό αποκλεισμό από την ευρύτερη κοινωνία στην οποία εισέρχεται (Εξαρχος, 1998:23).

Το αντιρατσιστικό μοντέλο εμφανίζεται περίπου στα μέσα της δεκαετίας του 1980, με τα πολιτικά κινήματα που αναπτύχθηκαν στην Αγγλία και στην Αμερική.

Όπως προαναφέρθηκε, η πολυπολιτισμική προσέγγιση προσπαθεί να αναπαράγει τις κοινωνικές δομές και να προωθήσει τις συμπεριφορές των ατόμων. Από την άλλη πλευρά, το Αντιρατσιστικό μοντέλο στοχεύει στο ρατσισμό που κυριαρχεί σε όλες τις κοινωνικές δομές του κράτους, αλλά και στους θεσμούς που εφαρμόζονται σε αυτό (Alba, Nee, 1997). Οι υποστηρικτές του μοντέλου αυτού, αφού ανέλυσαν τις κοινωνικές δομές, παρουσίασαν τον ρατσισμό ο οποίος κυριαρχεί στους κοινωνικούς θεσμούς της σημερινής κοινωνίας και ο οποίος περιθωριοποιεί τα άτομα των μειονοτικών ομάδων, αποκλείοντάς τα από την εκπαίδευση.

Το μοντέλο αυτό υποστηρίζει ότι ο θεσμικός ρατσισμός, ο οποίος βρίσκεται στους νόμους του κράτους και αναπτύσσεται σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας, αφαιρεί το δικαίωμα των μειονοτικών ομάδων να έχουν ισότιμες ευκαιρίες και να συμμετέχουν ενεργά στις αποφάσεις που αφορούν τους κανόνες που διέπουν την καθημερινή τους ζωή. Παρατηρούμε επομένως, πως σε αυτό το μοντέλο το κράτος ενοχοποιείται ως ο υπεύθυνος για την προώθηση αυτή του ρατσισμού, καθώς με τους νόμους που θεσπίζει ενθαρρύνει τον ρατσισμό και τις διακρίσεις απέναντι στις μειονοτικές ομάδες. Για να αλλάξει το φαινόμενο αυτό και να μειωθούν οι ρατσιστικές διακρίσεις, θα πρέπει να γίνουν αλλαγές όχι μόνο σε ατομικό επίπεδο, αλλά και σε επίπεδο κοινωνικών δομών και εκπαιδευτικών θεσμών (Μάρκου, 1996:20-21).

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα που εφαρμόζονται στοχεύουν στις ανάγκες του κυρίαρχου πληθυσμού, αδιαφορώντας για τις πολιτισμικές και εκπαιδευτικές ανάγκες των μειονοτικών ομάδων. Προωθείται η πεποίθηση ότι τα άτομα που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες είναι κατά κάποιο τρόπο «προβληματικά» και δεν έχουν τις ίδιες ικανότητες με τα άτομα του κυρίαρχου πληθυσμού.

Για να μπορέσει να εξαλειφθεί το φαινόμενο του ρατσισμού, το Αντιρατσιστικό μοντέλο προτείνει προγράμματα που στοχεύουν στη διαφοροποίηση του διδακτικού υλικού και των στρατηγικών εκπαίδευσης.

Ανάμεσα στους πιο βασικούς στόχους του μοντέλου είναι:

Ισότητα: Δημιουργία ενός εκπαιδευτικού συστήματος, το οποίο θα δίνει τη δυνατότητα ισότιμων ευκαιριών στα άτομα που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες. Για να επέλθει η ισότητα θα πρέπει να γίνουν αλλαγές στις δομές και τους εκπαιδευτικούς θεσμούς που έχει εφαρμόσει η πολιτεία.

Δικαιοσύνη: Θα πρέπει να καλλιεργείται κλίμα μέσα στο οποίο όλοι οι πολίτες θα αισθάνονται ισάξιοι και θα έχουν τις ίδιες ευκαιρίες και δικαιώματα στον τομέα της εκπαίδευσης και της ζωής γενικότερα. Θα πρέπει επίσης, να ενθαρρύνεται η συμμετοχή όλων στα κοινά.

Χειραφέτηση – Απελευθέρωση: Κατάργηση νόμων οι οποίοι προωθούν το θεσμικό ρατσισμό και θέσπιση καινούριων νόμων, οι οποίοι θα στοχεύουν στην εξάλειψη του ρατσιστικού φαινομένου και τη διασφάλιση της ισονομίας στο κοινωνικό περιβάλλον (Γεωργογιάννης, 1997:49).

4.5. Το διαπολιτισμικό μοντέλο

Το διαπολιτισμικό μοντέλο εμφανίστηκε για πρώτη φορά όταν άρχισε να αναγνωρίζεται η πολιτισμική ποικιλομορφία. Η ανάπτυξή του ενισχύθηκε στις χώρες της Ευρώπης, λόγω της έντονης μετανάστευσης εργατών και της ανάγκης να αντιμετωπιστούν άμεσα τα προβλήματα που προκλήθηκαν από τις πολιτισμικές διαφορές των πληθυσμών. Σύμφωνα με την A. Ray-von Allmen, «η διαπολιτισμική προοπτική θεωρήθηκε ως η καταλληλότερη απάντηση για να επιτευχθούν οι στόχοι του εκδημοκρατισμού, της ισότητας ευκαιριών και της πολιτισμικής ανάπτυξης» (Παλαιολόγου, 2003:53-54).

Τα βασικά χαρακτηριστικά του Διαπολιτισμικού μοντέλου, σύμφωνα με την έκθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πολιτισμική ανάπτυξη των μεταναστών (Council of Europe, The CDCC's Project No 7: The Education and Cultural Development of Migrants (Final Report), Strasburg 1986), είναι τα εξής:

Η διαπολιτισμική προσέγγιση: Είναι η κεντρική αρχή γύρω από την οποία δημιουργείται η κάθε δραστηριότητα. Οι δραστηριότητες αυτές διαμορφώνονται σύμφωνα με τα αποτελέσματα των εμπειριών που συλλέγονται από τις χώρες υποδοχής.

- Αναβαθμίζει τους στόχους στους οποίους απευθύνεται η κάθε βαθμίδα του εκπαιδευτικού συστήματος. Προωθεί την πολιτισμική αλληλεπίδραση ανάμεσα στους πληθυσμούς των χωρών καταγωγής και υποδοχής.
- Διαμορφώνει τις κατάλληλες συνθήκες ώστε η νέα πολιτισμική αλλαγή να γίνει αποδεκτή από τις χώρες υποδοχής και να ενσωματωθεί ομαλά στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο.
- Προωθεί τον έλεγχο και την αναθεώρηση των κριτηρίων που διαμορφώνουν τον κοινωνικό και εθνοκεντρικό χαρακτήρα των χωρών.
- Διευρύνει τους ορίζοντες μέσα από τους οποίους αναπτύσσονται και γίνονται αποδεκτές οι έννοιες της εκπαίδευσης και του πολιτισμού.
- Πρόκειται για ένα τρόπο αξιολόγησης των ευκαιριών που παρουσιάζονται στην καθημερινή ζωή και επιτυχής ενσωμάτωσης στο πλαίσιο της ευρύτερης κοινωνίας.

Η Διαπολιτισμική προσέγγιση εργάζεται για την επίτευξη των παρακάτω στόχων:

1. Τη διαμόρφωση θετικού κλίματος απέναντι στις πολιτισμικές διαφορές
2. Τη δημιουργία πνεύματος αλληλεγγύης
3. Την προώθηση του σεβασμού απέναντι στους διαφορετικούς πολιτισμούς
4. Τη διατήρηση της ειρήνης

Συμπερασματικά, οι στόχοι στους οποίους επικεντρώνεται το Διαπολιτισμικό μοντέλο, αποτελούν στην ουσία τις βάσεις πάνω στις οποίες διαμορφώνονται και αναπτύσσονται οι σχέσεις των ανθρώπων, τόσο μεταξύ τους, όσο και με το περιβάλλον στο οποίο ζουν και εξελίσσονται (Μάρκου,1997:239-240).

B' Μέρος Ερευνητικό Μέρος

Β΄ ΜΕΡΟΣ

Η Έρευνά μας

Η έρευνα έγινε στους εκπαιδευτικούς των τάξεων των σχολείων της πόλης του Μεσολογγίου και στους εκπαιδευτικούς που διδάσκουν στα τμήματα ΖΕΠ (Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας).

A.1. Ποιοτική έρευνα

Η ποιοτική έρευνα είναι χρήσιμη για μια πρώτη διερευνητική χαρτογράφηση ερευνητικών προβλημάτων, που δεν έχουν ερευνηθεί ακόμη επαρκώς, αποτελώντας πλούσια πηγή για νέα διερεύνηση. Εξασφαλίζει μεθοδολογική ευελιξία, που μας επιτρέπει να φωτίσουμε το υπό μελέτη φαινόμενο από διαφορετικές πλευρές (Παρασκευόπουλος, 1993:143).

Η δυνατότητα εμβάθυνσης διασφαλίζεται από την ποιοτική μελέτη, καθώς στόχος της είναι να ερευνήσει ένα πρόβλημα ή να περιγράψει μια θέση, μια εξέλιξη, μια κοινωνική ομάδα ή σχέσεις αλληλεπίδρασης. Δεν μπορεί παρά να φέρει στην επιφάνεια τις περίπλοκες μεταβλητές, τις αλληλεπιδράσεις και να διασφαλίσει έτσι την αντικειμενικότητα και την εγκυρότητα.(Marshall & Rossman, 1989: 145). Ξεπερνά τα όρια της απλής συλλογής, ανάλυσης και ερμηνείας των δεδομένων (Henwood & Pidgeon, 1994 :19). Θεωρείται η καταλληλότερη σχετικά με τη συγκέντρωση πληροφοριών και στοιχείων παρμένων από την «καθημερινότητα» των υποκειμένων της έρευνας. Οι μέθοδοι που χαρακτηρίζουν την ποιοτική έρευνα έχουν μια φυσιολογική ροή. Δίνεται η δυνατότητα στον ερευνητή να διεισδύσει στην προσωπικότητα των υπό έρευνα υποκειμένων και να κατανοήσει τις επιρροές τους. Καταγράφουν τη «φωνή» του υποκειμένου και τις εκφράσεις του (Παρασκευοπούλου – Κόλλια, 2008).

Απώτερος στόχος είναι να αναπτυχθεί μια γνώση για την «ατομική περίπτωση», μέσα στο συγκεκριμένο χώρο – χρονικό πλαίσιο. Και γι' αυτούς τους λόγους οι γενικεύσεις είναι αδύνατες στην ποιοτική έρευνα. Η γνώση και το αποτέλεσμα που παράγουν προέρχεται από μια σειρά υποθέσεων, που περιγράφουν τη συγκεκριμένη «ατομική περίπτωση» (Schofield 1994: 206).

Προκειμένου να σκιαγραφηθεί η γενικότερη κατάσταση και η εξέλιξή του επιλέχθηκε η «*μελέτη περίπτωσης*». Οι μελέτες περίπτωσης μπορούν να εμβαθύνουν στα γεγονότα χωρίς να είναι αναγκαία η αριθμητική ανάλυση. Μέσω αυτών, μπορούν να προσδιοριστούν το αίτιο και το αιτιατό, με ταυτόχρονη παρατήρηση των παραγόντων που επιδρούν σε πραγματικά περιβάλλοντα, τα οποία είναι μοναδικά και δυναμικά. Καθώς επικεντρωνόμαστε σε ατομικά δρώντα υποκείμενα, γίνεται προσπάθεια κατανόησης του τρόπου με τον οποίο αντιλαμβάνονται τα γεγονότα (Cohen, et al 2008: 309-310).

A.2. Συνέντευξη

Με τη χρήση της συνέντευξης στην έρευνα τα υποκείμενα δεν αντιμετωπίζονται ως αντικείμενα χειρισμού αλλά ως παραγωγοί της γνώσης. Δίνεται η δυνατότητα στα υποκείμενα της συνέντευξης να συζητήσουν τις ερμηνείες που δίνουν από τη δική τους σκοπιά και μέσα από την οπτική που έχουν από τις αντικειμενικές συνθήκες που ζουν. Σκοπός της συνέντευξης δεν είναι απλώς και μόνο η συλλογή δεδομένων για τα θέματα της εκπαίδευσης των μαθητών Ρομά, αλλά αποτελεί μέρος της ίδιας της ζωής και ο εμποτισμός της από το ανθρώπινο στοιχείο είναι αναπόδραστος (Cohen, et al 2008: 449).

Η ημιδομημένη συνέντευξη χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο ερωτήσεων που έχει προκαθοριστεί. Υπάρχει, όμως, ευελιξία ως προς τη σειρά των ερωτήσεων, ως προς την τροποποίηση του περιεχομένου τους και ως προς την προσθαφαίρεση ερωτήσεων και των θεμάτων προς συζήτηση. Η μορφή των ερωτήσεων είναι «ανοικτού τύπου», καθώς είναι περισσότερο ευέλικτες, δίνει τη δυνατότητα στο συνεντευκτή να εμβαθύνει σε σημεία που κρίνει ότι χρειάζεται, αλλά και να ζητά διευκρινήσεις (Cohen, et al 2008: 463).

A.3. Ερωτήσεις και άξονες της συνέντευξης

Οι ερωτήσεις που τέθηκαν στους εκπαιδευτικούς ήταν οι παρακάτω:

1. Σε ποιο σχολείο εργάζεστε?
2. Πόσο χρονικό διάστημα εργάζεστε στο συγκεκριμένο σχολείο?
3. Έχετε λάβει επιμόρφωση στην εκπαίδευση των Ρομά?
4. Η τάξη που διδάσκετε είναι μικτή ή αμιγώς με παιδιά Ρομά (ΖΕΠ)?
5. Τι εκπαιδευτικό υλικό χρησιμοποιείτε?
6. Ποιο είναι το επίπεδο κατανόησης και εκφοράς του προφορικού λόγου?
7. Ποιο είναι το επίπεδο γλωσσομάθειας των Ρομά μαθητών?
8. Στο σχολείο σας εγγράφονται μόνο μαθητές της ηλικιακής ομάδας για τη φοίτηση στην Α΄ τάξη του δημοτικού?
9. Τα παιδιά συμμορφώνονται με τις κοινωνικές νόρμες?
10. Ποιος είναι ο βαθμός κοινωνικοποίησής τους?
11. Ποια είναι η σχέση τους με τους άλλους μαθητές? Πώς τους αντιμετωπίζουν?
12. Ποια είναι η δική σας στάση απέναντι στους Ρομά μαθητές?
13. Ποια είναι η στάση των γονέων των Ρομά μαθητών?
14. Ποια είναι η στάση των γονέων των άλλων μαθητών?
15. Η φοίτησή τους ήταν τακτική?
16. Υπάρχει στήριξη στο έργο σας από τη διοίκηση του σχολείου και από το Σχολικό Σύμβουλο?
17. Τι σας δυσκολεύει?
18. Ποια είναι τα αποτελέσματα της παρέμβασής σας σε:
  - Γνωστικό επίπεδο
  - Κοινωνικό επίπεδο

- Ψυχολογικό επίπεδο

19. Τι νομίζετε ότι θα βοηθούσε? Τι δράσεις θα προτείνατε που θα ήταν χρήσιμες να υλοποιηθούν προκειμένου να ενταχθούν ομαλά τα παιδιά Ρομά στο εκπαιδευτικό σύστημα, να έχουν τακτική φοίτηση και να προχωρήσουν και στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση;

A. 4. Δείγμα της έρευνας

Η ερευνητική μέθοδος είναι ποιοτική έρευνα, η οποία έγινε στα πέντε από τα έξι σχολεία της πόλης του Μεσολογγίου, στα οποία φοιτούν μαθητές Ρομά. Στο μοναδικό σχολείο που δε φοιτούν Ρομά είναι το 1^ο Δημοτικό Σχολείο Μεσολογγίου, εφόσον στην περιοχή δεν υπάρχει συνοικία ή καταυλισμός.

Στο 2^ο Δημοτικό Σχολείο Μεσολογγίου, φοιτούν δεκαπέντε (15) μαθητές Ρομά σε σύνολο 195 μαθητών, δηλαδή σε ποσοστό περίπου 8%.

Στο 3^ο Δημοτικό σχολείο Μεσολογγίου φοιτούν σαράντα πέντε (45) μαθητές Ρομά, σε σύνολο 220 μαθητών, δηλαδή σε ποσοστό περίπου 20%. Η περιοχή που βρίσκεται το σχολείο συνορεύει με την περιοχή Ταμπακαριά, η οποία είναι συνοικία Ρομά. Οι μαθητές της περιοχής μοιράζονται στο 3^ο και 5^ο Δημοτικό Σχολείο. Επιπλέον, στην περιοχή του σχολείου, υπάρχει καταυλισμός Ρομά εκτός σχεδίου πόλης, στον οποίο οι συνθήκες ζωής των κατοίκων δεν είναι ικανοποιητικές. Στο σχολείο λειτουργούν δύο τμήματα ΖΕΠ: ΖΕΠ I (για αρχάριους μαθητές) και ΖΕΠ II (για πιο προχωρημένους μαθητές).

Στο 4^ο Δημοτικό Σχολείο Μεσολογγίου φοιτούν δέκα (10) μαθητές Ρομά, σε σύνολο μαθητών 165, δηλαδή ποσοστό περίπου 6%.

Στο 5^ο Δημοτικό Σχολείο Μεσολογγίου φοιτούν σαράντα (40) μαθητές Ρομά, σε σύνολο μαθητών 100, δηλαδή ποσοστό 40%. Το σχολείο βρίσκεται στην περιοχή Ταμπακαριά, στην οποία όλοι σχεδόν οι κάτοικοι είναι Ρομά. Στο σχολείο λειτουργούν δύο τμήματα ΖΕΠ (ΖΕΠ I και ΖΕΠ II).

Στο 6^ο Δημοτικό Σχολείο Μεσολογγίου (στο οποίο είμαι Διευθύντρια), φοιτούν δεκαέξι (16) μαθητές Ρομά, σε σύνολο μαθητών 115, δηλαδή ποσοστό περίπου 14%, οι οποίοι ζουν σε παρακείμενο καταυλισμό. Στο σχολείο λειτουργεί τμήμα ΖΕΠ I από το Μάιο του 2018.

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΣΧΟΛΕΙΩΝ	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΟΙΤΩΝΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΡΟΜΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΜΑΘΗΤΩΝ ΡΟΜΑ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΜΑΘΗΤΙΚΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
2ο Δημοτικό Σχολείο Μεσολογγίου	195	15	8%
3° Δημοτικό Σχολείο Μεσολογγίου	220	45	20%
4° Δημοτικό Σχολείο Μεσολογγίου	165	10	6%
5° Δημοτικό Σχολείο Μεσολογγίου	100	40	40%
6° Δημοτικό Σχολείο Μεσολογγίου	115	16	14%

A.5.Ανάλυση δεδομένων

Η ερευνητική μέθοδος διακρίνεται σε ποιοτική έρευνα, καθώς «αναφέρεται στο είδος, στον συγκεκριμένο χαρακτήρα του φαινομένου» (Kvale, 1996:67), της φοίτησης των μαθητών Ρομά στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Η έρευνα έγινε ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς των πέντε (5) σχολείων της πόλης του Μεσολογγίου, η πλειοψηφία των οποίων είναι μόνιμοι κι έχουν πολυετή εμπειρία. Οι εκπαιδευτικοί που εργάζονται στα τμήματα ΖΕΠ (Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας), στα οποία υποστηρίζονται μαθητές Ρομά, είναι αναπληρωτές με ελάχιστη διδακτική εμπειρία. Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων ρωτήθηκαν όλοι οι εκπαιδευτικοί των παραπάνω σχολείων, ο αριθμός των οποίων ανέρχεται στους πενήντα πέντε (55) περίπου.

Να σημειωθεί ότι όλοι οι μαθητές Ρομά που φοιτούν στα σχολεία του Μεσολογγίου, είναι ελληνικής καταγωγής.

Οι παρατηρήσεις που μπορούν να σημειωθούν *ως προς την κοινωνική ένταξη των μαθητών Ρομά* στο Δημοτικό σχολείο είναι οι παρακάτω:

1. Οι μαθητές Ρομά που ζουν στον καταυλισμό Ταμπακαριά είναι πιο «γκετοποιημένοι», είναι οι πιο πολλοί πληθυσμιακά, κάνουν ομάδες μεταξύ τους με δυναμική και συχνά δημιουργούν προβλήματα στο σχολείο, τόσο μεταξύ τους (συχνά υπάρχει ένας άτυπος πόλεμος /διαμάχες μεταξύ οικογενειών), όσο και με άλλους μαθητές στο σχολείο. Υπάρχουν έντονες αντιδικίες μεταξύ τους, διαμάχες και ανταγωνισμός.
2. Οι μαθητές Ρομά που ζουν στους παρακείμενους των σχολείων καταυλισμούς, συχνά αλλάζουν τόπο κατοικίας, εφόσον οι γονείς τους μετακινούνται προς αναζήτηση εργασίας (ο κύριος προορισμός τους είναι ο Ασπρόπυργος Αττικής, περιοχή που κατοικείται από πολλές οικογένειες Ρομά). Τα παιδιά αυτά, διαβιούν κάτω από πολύ χαμηλές συνθήκες υγιεινής, οπότε δεν έρχονται στο σχολείο καθαρά, εφόσον μένουν σε πρόχειρα καταλύματα – παράγκες και συχνά δεν υπάρχει νερό και ρεύμα. Επιπλέον, είναι δύσκολη η μεταφορά τους στο σχολείο, γιατί παρότι η Περιφέρεια διαθέτει TAXI για τα παιδιά που μένουν μακριά από το σχολείο, οι αιτήσεις γίνονται το Σεπτέμβριο και τον Ιανουάριο. Όταν λοιπόν, τα παιδιά αυτά αλλάζουν σχολικά περιβάλλοντα δύο

και τρεις φορές κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς, δεν είναι δυνατό να ικανοποιηθεί η ανάγκη τους για μετακίνηση, με αποτέλεσμα να απουσιάζουν συχνά από το σχολείο. Στα παιδιά αυτά, δεν ισχύει το σύστημα των μετεγγραφών, αλλά εκδίδεται κάρτα μετακίνησης.

3. Η Τρίτη κατηγορία, είναι οι μαθητές Ρομά που είναι πιο ενταγμένοι, εφόσον ζουν σε κατοικίες στην πόλη ή στη συνοικία, υπάρχει σταθερότητα στον πληθυσμό. Δεν μετακινούνται, μένουν σε σπίτια με νερό και ρεύμα. Τα παιδιά παρουσιάζουν τακτική φοίτηση, είναι σχετικά καθαρά και προσπαθούν να συνυπάρξουν με τους υπόλοιπους μαθητές.

Σχετικά με το γνωστικό επίπεδο των μαθητών:

1. Η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών δεν έχει φοιτήσει στο Νηπιαγωγείο (Προσχολική Εκπαίδευση), με αποτέλεσμα να υπάρχει μεγάλη δυσκολία των μαθητών κατά την προσαρμογή τους στην Α΄τάξη (λαβή του μολυβιού, φωνολογική επίγνωση, εξοικείωση με την ελληνική γλώσσα, οργάνωση και καθαριότητα των σχολικών τους τετραδίων και βιβλίων, κοινωνικοποίηση, παραμονή στην καρέκλα και στη σχολική τάξη όσο διαρκεί η σχολική ώρα, συμμετοχή στις σχολικές δραστηριότητες, ...). Η μη φοίτηση στο Νηπιαγωγείο δημιουργεί συχνά δύο μαθησιακές ταχύτητες μέσα στην τάξη, με τους μαθητές Ρομά να υστερούν πολύ και να αργούν πολύ να «ξεκινήσουν», αφού δεν έχουν εγκαίρως εξοικειωθεί με τον εκπαιδευτικό θεσμό, γεγονός που επηρεάζει την ομαλή ένταξή τους και τη μετέπειτα σχολική τους πορεία. Επιπλέον, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη και το γεγονός ότι οι μαθητές δεν λαμβάνουν γνωστικά και γλωσσικά ερεθίσματα και από το σπίτι τους.
2. Η πλειοψηφία, επίσης, των μαθητών δεν μιλούν επαρκώς την ελληνική γλώσσα. Ο λόγος τους είναι ένα συνονθύλευμα της ελληνικής και της ρομανί. Επιπλέον, πολλοί μαθητές έχουν πρόβλημα στο λόγο (άρθρωση, εκφορά γραμμάτων, σύνταξη, ροή), προβλήματα που χρήζουν λογοθεραπείας, γεγονός που καθιστά πολύ δύσκολη την επικοινωνία τους με τους εκπαιδευτικούς και με τους άλλους μαθητές, εφόσον οι μαθητές Ρομά δεν μπορούν κατανοήσουν τις οδηγίες (πολλές λέξεις τους είναι άγνωστες), αλλά ούτε οι ίδιοι γίνονται κατανοητοί από τους άλλους.

3. Όλα τα παραπάνω, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι γονείς των Ρομά μαθητών δεν ξέρουν να διαβάζουν και να γράφουν (είναι αναλφάβητοι), δυσκολεύει πολύ τη μαθησιακή ένταξη και εξέλιξη των μαθητών Ρομά, οι οποίοι δεν ακολουθούν το επίπεδο της τάξης. Τα τμήματα ΖΕΠ Ι (για αρχάριους μαθητές) και ΖΕΠ ΙΙ (για πιο προχωρημένους) συμβάλλουν πολύ στην κοινωνική και γνωστική ένταξη των μαθητών Ρομά.

Στην **πρώτη ερώτηση (1^η)**, σχετικά με τα έτη υπηρεσίας των εκπαιδευτικών των σχολείων, η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών των σχολείων είχαν πάνω από πέντε (5) χρόνια υπηρεσία.

Στη **δεύτερη ερώτηση (2^η)**, αν ήταν μόνιμοι ή αναπληρωτές οι εκπαιδευτικοί που εργάζονταν στα σχολεία, οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί ήταν μόνιμοι κι εργάζονταν πολλά χρόνια στο συγκεκριμένο σχολείο. Οι εκπαιδευτικοί των τμημάτων ΖΕΠ ήταν αναπληρωτές με ελάχιστο (από 1-3 χρόνια προϋπηρεσία), έως καθόλου.

Οι μόνιμοι εκπαιδευτικοί ήταν από την περιοχή του Μεσολογγίου και ζούσαν στην πόλη.

Σχετικά με τη **τρίτη ερώτηση (3^η)**, αν είχαν λάβει επιμόρφωση σχετικά με την εκπαίδευση των μαθητών Ρομά, κανείς από τους εκπαιδευτικούς δεν είχε λάβει επιμόρφωση στην εκπαίδευση των μαθητών Ρομά, παρότι αρκετοί εκπαιδευτικοί είχαν μεταπτυχιακό δίπλωμα και δεύτερο πτυχίο.

Στην **τέταρτη ερώτηση (4^η)**, αν οι τάξεις ήταν μικτές, ή αμιγώς Ρομά, στα σχολεία που δεν υπάρχει τμήμα ΖΕΠ, τα τμήματα είναι μικτά. Στα σχολεία που λειτουργούν τμήματα ΖΕΠ, οι μαθητές Ρομά φοιτούν σε ομάδες, σε αυτά κάποιες ώρες, οι οποίες είναι προσδιορισμένες ανάλογα με το γνωστικό τους επίπεδο (έχουν προηγηθεί διαγνωστικά τεστ από τον εκπαιδευτικό του τμήματος ΖΕΠ Ι) και τις υπόλοιπες ώρες, φοιτούν στην τάξη στην οποία είναι εγγεγραμμένοι, με απώτερο στόχο την κοινωνικοποίηση και τη συνεκπαίδευση.

Στην **πέμπτη ερώτηση (5^η)**, σχετικά με το τι εκπαιδευτικό υλικό χρησιμοποιούν, οι εκπαιδευτικοί τόσο των μικτών τάξεων όσο και των τμημάτων ΖΕΠ, απάντησαν ότι χρησιμοποιούν κυρίως το σχολικό βιβλίο της Α΄ τάξης, εφόσον το επίπεδο των μαθητών είναι πολύ χαμηλό. Στα τμήματα ΖΕΠ ΙΙ χρησιμοποιούν αντίστοιχα τα σχολικά εγχειρίδια των τάξεων στις οποίες φοιτούν οι μαθητές, αν και

το επίπεδό τους είναι πολύ πιο κάτω από το επίπεδο της τάξης, προσαρμόζοντάς το στις δυνατότητες και με τις ανάγκες των μαθητών. Όλοι οι εκπαιδευτικοί συμφώνησαν ότι το εκπαιδευτικό υλικό που είχε δημιουργηθεί από προηγούμενα προγράμματα των Πανεπιστημίων της Θεσσαλίας, των Ιωαννίνων και της Αθήνας δεν είναι ήταν ιδιαίτερα λειτουργικά για τις ανάγκες των συγκεκριμένων μαθητών (χρησιμοποιούνται μόνο κάποια λεξικά τα οποία διδάσκουν βασικές έννοιες μέσω πλούσιας εικονογράφησης). Οι εκπαιδευτικοί συμφωνούν στο ότι οι μαθητές Ρομά θα πρέπει να εκπαιδεύονται πολύ στον προφορικό λόγο κάνοντας απλούς διαλόγους, ακολουθώντας απλές οδηγίες. Η μέθοδος εκμάθησης γραφής και ανάγνωσης θα πρέπει να είναι η ολική μέθοδος και όχι η αναλυτικοσυνθετική, με ευρεία χρήση εικόνων (οπτικό υλικό).

Η σειρά βιβλίων «Γεια σας 1 και 2», είναι περισσότερο κατάλληλη για τάξεις υποδοχής, στις οποίες φοιτούν αλλοδαποί μαθητές. Τα λεξικά 1,2,3,4(με λέξεις σταδιακής δυσκολίας), θεωρούνται αρκετά βοηθητικά, γιατί μέσω αυτών, οι μαθητές μαθαίνουν οπτικοποιημένες βασικές λέξεις και αντικείμενα της καθημερινής ζωής. Συμπληρωματικά στο παραπάνω υλικό, το παραμύθι «Η Παραολυμπιάδα της χαράς», μιλάει με απλά λόγια για τη διαφορετικότητα και την αποδοχή.

Στην **έκτη ερώτηση (6^η)** σχετικά με το επίπεδο κατανόησης και εκφοράς του προφορικού λόγου, όλοι απάντησαν ότι το επίπεδο είναι πολύ χαμηλό και κυμαίνεται σε ανεκτό και σε πολύ χαμηλό. Οι μαθητές που ζουν στη συνοικία Ταμπακαριά και οι μετακινούμενοι μιλούν και κατανοούν καλύτερα την ελληνική γλώσσα, γιατί έρχονται πιο συχνά σε επαφή με τους ντόπιους και εκτός σχολείου. Αντίθετα, οι μαθητές που ζουν στους καταυλισμούς, διαθέτουν πιο χαμηλό επίπεδο εκφοράς και κατανόησης του προφορικού λόγου λόγω της απομόνωσής τους από την τοπική κοινωνία. Αυτή η δυσκολία καθιστά δύσκολη την επικοινωνία- λόγω του χαμηλού επιπέδου κατανόησης και από τις δύο πλευρές- μεταξύ των μαθητών και μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών.

Στην **έβδομη ερώτηση (7^η)**, οι εκπαιδευτικοί απάντησαν ότι το επίπεδο γλωσσομάθειας των μαθητών Ρομά είναι από μέτριο έως χαμηλό, εφόσον στις οικογένειές τους μιλούν την ελληνική (ακουστική, με πολλά συντακτικά και γραμματικά λάθη) μαζί με τη ρομανί γλώσσα. Έτσι, πολλές ονομασίες αντικειμένων

καθημερινής χρήσης δεν τις γνωρίζουν, δεν μπορούν να τα ονομάσουν κι έτσι να κατανοήσουν απλές εντολές και να γίνουν λειτουργικοί στην καθημερινότητά τους.

Στην **όγδοη ερώτηση (8^η)** σχετικά με τις εγγραφές των μαθητών, παρατηρείται το εξής φαινόμενο: ή πλειοψηφία των μαθητών Ρομά εγγράφεται κανονικά στην Α΄τάξη. Αυτά τα παιδάκια φοιτούν κανονικά, χωρίς απουσίες, μετακινούνται συνήθως με TAXI και προσαρμόζονται στο σχολικό περιβάλλον.

Υπάρχει όμως και αρκετοί, οι οποίοι εξαιτίας οικογενειακών λόγων, λόγων υγείας, λόγων εργασίας των γονέων, δεν έχουν φοιτήσει καθόλου στο σχολείο ή έχουν εγγραφεί και δεν έχουν παρακολουθήσει καμία τάξη. Έτσι έχουν διαγραφεί από το σχολείο εγγραφής, με αποτέλεσμα, να θέλουν να πάρουν το απολυτήριο του δημοτικού σχολείου, ενώ είναι δεκατεσσάρων και δεκαπέντε ετών, όπως έγινε στο σχολείο μου το φετινό Νοέμβριο όταν γονέας Ρομά ήρθε να εγγράψει τα τρία του παιδιά ηλικίας δεκατεσσάρων, δεκαπέντε και δεκαέξι ετών, τα οποία δεν είχαν πάει ποτέ στο σχολείο. Η εκπρόθεσμη εγγραφή εγκρίθηκε από τη Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Αιτωλοακαρνανία και οι μεγαλύτεροι φοιτούν στη ΣΤ΄τάξη και ο τρίτος στην Ε΄ τάξη. Παρακολουθούν το τμήμα ΖΕΠ, αλλά είναι πάρα πολύ δύσκολο γι' αυτούς να παρακολουθήσουν ούτε κατ' ελάχιστο το επίπεδο της τάξης τους. Σαφώς είναι και δύσκολη η κοινωνικοποίησή τους γιατί δεν μπορούν να συνυπάρξουν με μικρότερα παιδιά. Παρόλα αυτά, δε δημιουργούν προβλήματα, καταβάλλουν μεγάλη προσπάθεια να κατανοήσουν οδηγίες, έχουν την ανάγκη να σηκώνονται συχνά κατά τη διάρκεια του μαθήματος, συμμετέχουν όμως στις εκδρομές και χαίρονται. Βασικός σκοπός τους είναι να πάρουν το απολυτήριο του δημοτικού σχολείου και να συνεχίσουν σε κάποια άλλη δομή της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, παρότι αναλφάβητα. Εμείς, τα «αγκαλιάσαμε» στο σχολείο μας κι έρχονται τουλάχιστον χαρούμενα, χωρίς να κάνουν απουσίες. Είναι άθλος και υπερπροσπάθεια για αυτά τα παιδιά το γεγονός ότι έρχονται στο σχολείο, σε αυτή την ηλικία, χωρίς να κατανοούν τίποτα. Τουλάχιστον, κοινωνικοποιούνται και εκπαιδεύονται σε κοινωνικές δεξιότητες. Ήταν «μικρά αγριμάκια» όταν πρωτοήρθαν και τώρα σχεδόν μεταλλάχθηκαν. Έγιναν ευγενικά, έρχονται πιο καθαρά, προσπαθούν να συμμετέχουν στο σχολικό γίγνεσθαι.

Στην **ένατη ερώτηση (9^η)**, σχετικά με το αν συμμορφώνονται με τις κοινωνικές νόρμες, αυτό εξαρτάται από τους παρακάτω παράγοντες: Οι μαθητές

Ρομά που ζουν στη συνοικία Ταμπακαριά, επειδή είναι πολλοί στον αριθμό, δημιουργούν άτυπες δυναμικές ομάδες, έχουν μεταξύ τους διαφωνίες και κόντρες, με αποτέλεσμα να κάνουν κλίκες και να δημιουργούν επεισόδια τόσο μεταξύ τους όσο και με τους άλλους μαθητές, σαν μια άτυπη επίδειξη δύναμης – δυναμικής. Να σημειωθεί ότι όσο γράφεται αυτή η εργασία (Οκτώβριος 2018), η Διευθύντρια του 5^{ου} Δημοτικού Σχολείου Μεσολογγίου, αναγκάστηκε να διώξει από το σχολείο μαθητές Ρομά που είχαν κάνει ομάδα η οποία δημιουργούσε προβλήματα εντός και εκτός στο σχολείο (παραβατικότητα, βανδαλισμοί, τσακωμοί, εκφοβισμοί, μη συμμόρφωση στους κανόνες του σχολείου). Είχαν προηγηθεί πολλές συστάσεις από την πλευρά του σχολείου, αλλά εφόσον η κατάσταση συνεχιζόταν, κλήθηκε η αστυνομία να επιληφθεί του θέματος.

Σε γενικές όμως γραμμές, τα παιδιά Ρομά, προσπαθούν πολύ να συμμορφωθούν με τους κανόνες του σχολείου. Φέρνουν τετράδια, μολύβια, είναι αξιοπρεπώς καθαρά και γίνονται αποδεκτά από τις ομάδες των συνομηλίκων. Στο σχολείο μου (6^ο Δημοτικό Σχολείο Μεσολογγίου), τη σχολική χρονιά 2017-2018 εγγράφηκαν στην Α΄ τάξη δεκατρείς (13) μαθητές Ρομά, οι οποίοι δεν είχαν φοιτήσει στο Νηπιαγωγείο. Δυσκολεύτηκαν πολύ να προσαρμοστούν τόσο στη σχολική τάξη όσο και στην κοινωνική ζωή του σχολείου (δεν μπορούσαν να καθίσουν στην καρέκλα όλη τη διδακτική ώρα, δεν μπορούσαν να πιάσουν το μολύβι, είχαν ανύπαρκτη φωνολογική επίγνωση, άρπαζαν σχολικά αντικείμενα από τη δασκάλα ή από τους συμμαθητές, έκαναν φασαρία σε μαθήματα όπως τα Εικαστικά, τη Θεατρική Αγωγή, δε συμμετείχαν στο μάθημα της Γυμναστικής γιατί δεν κατανοούσαν τους κανόνες, δεν έπαιζαν με τους άλλους μαθητές – ήταν απομονωμένοι). Λόγω του γεγονότος ότι στο σχολείο μας το τμήμα ΖΕΠ λειτούργησε μόνο κατά τους μήνες Μάιο και Ιούνιο 2018, οι μαθητές δεν μπόρεσαν να ακολουθήσουν το επίπεδο της σχολικής τάξης κι έτσι, με απόφαση του Συλλόγου Διδασκόντων, αποφασίστηκε να επαναλάβουν την τάξη. Το εντυπωσιακό είναι, ότι τη φετινή σχολική χρονιά, είναι πολύ βελτιωμένη η κοινωνική τους εικόνα και το γνωστικό τους επίπεδο. Παίζουν με τους συμμαθητές τους, είναι καθαρά, φέρνουν δεκατιανό στο σχολείο, προσπαθούν να συμμετέχουν σε όλα τα μαθήματα (με δυσκολίες, βέβαια), και παρουσιάζουν αργά, αλλά σταθερά βήματα σχετικά με τη μαθησιακή διαδικασία. Εξακολουθούν να βρίσκονται πολύ πίσω σχετικά με το μέσο

όρο του επιπέδου της τάξης, αλλά τουλάχιστον συνεργάζονται, προσπαθούν να γράφουν, δε δυσανασχετούν με τη μαθησιακή διαδικασία.

Στην **δέκατη ερώτηση (10^η)** σχετικά με το βαθμό κοινωνικοποίησης των μαθητών Ρομά, στο σχολείο μας παρατηρείται το φαινόμενο οι μαθητές να είναι αρκετά κοινωνικοποιημένοι, σε γενικές γραμμές αποδεκτοί από τους συμμαθητές τους, αφού όπως προαναφέρθηκε, ακολουθούν τις κοινωνικές νόρμες (είναι σχετικά καθαρά, ακολουθούν τους κανόνες της ομάδας, δεν κλέβουν, δεν τσακώνονται). Έτσι, παίζουν με τους άλλους μαθητές (οι μαθητές τους καλούν για παιχνίδι και οι ίδιοι απολαμβάνουν το κοινό παιχνίδι, δέχονται την ήττα, και γενικά προσπαθούν να κοινωνικοποιηθούν παρότι δυσκολεύονται να κατανοήσουν τους κανόνες) συμμετέχουν στις δραστηριότητες του σχολείου, στις σχολικές γιορτές, στις εκδρομές, στα πολιτιστικά προγράμματα.

Το σχολείο μας, επικοινωνεί με τους γονείς των παραπάνω μαθητών, τους εξηγεί τον τρόπο εργασίας του σχολείου, τους έχει εντάξει στο πρόγραμμα σίτισης του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Οι γονείς Ρομά έχουν εμπιστοσύνη στο σχολείο κι επιδιώκουν τη συχνή φοίτηση των μαθητών τους στο σχολείο. Έτσι, στο σχολείο μας δεν παρατηρείται μαθητική διαρροή.

Όσον αφορά τα άλλα σχολεία, πολλοί μαθητές συμμορφώνονται στους κανόνες του σχολείου, συνυπάρχουν αρμονικά με τα άλλα παιδιά, αλλά υπάρχουν και οι περιπτώσεις που δημιουργούν άτυπες, αλλά ομάδες με δυναμική, οι οποίες δημιουργούν προβλήματα στο σχολείο, κάνοντας βανδαλισμούς, δημιουργούν τσακωμούς, αρνούνται να μπουν στη σχολική τάξη, φωνάζουν, δε συμμορφώνονται με τους σχολικούς κανόνες (προηγήθηκε η αναφορά στην περιοχή Ταμπακαριά, όπου ο αριθμός των Ρομά είναι μεγάλος και πολλοί έχουν μεταξύ τους αντιπαραθέσεις, τις οποίες τις προβάλλουν και στο χώρο του σχολείου).

Στη **ενδέκατη ερώτηση (11^η)**, οι μαθητές στο δικό μας σχολείο έχουν αποδεχθεί τους μαθητές Ρομά και συνυπάρχουν μαζί τους χωρίς προβλήματα. Σημαντικό ρόλο σε αυτή τη στάση αποδοχής, διαδραματίζει η φιλοσοφία του σχολείου, ανοιχτό, δημοκρατικό σχολείο, η στάση της διεύθυνσης και των εκπαιδευτικών και το γεγονός ότι οι μαθητές Ρομά είναι συνεργάσιμοι και δεκτικοί,

δεν αντιδρούν χωρίς λόγο, δε δημιουργούν προβλήματα, δεν κάνουν ομάδες – κλίκες, δεν έχουν μεταξύ τους αντιπαράθεσεις.

Από την έρευνα στα άλλα σχολεία της πόλης, παρατηρήθηκε ότι μόνο στο 5^ο Δημοτικό Σχολείο Μεσολογγίου, όπου είναι στην περιοχή Ταμπακαριά, περιοχή όπου κατοικούν αμιγώς Ρομά, υπάρχει μια προκατάληψη απέναντί τους, εξαιτίας του γεγονότος ότι είναι μια μεγάλη πληθυσμιακή ομάδα και συχνά δημιουργούν προβλήματα τόσο στο χώρο του σχολείου, όσο και έξω από αυτό.

Στην **δωδέκατη ερώτηση (12^η)** σχετικά με τη στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στους μαθητές Ρομά, η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών απάντησε ότι έχει θετική στάση απέναντι σε αυτούς τους μαθητές, ότι θεωρούν πολύ σημαντική την ένταξή τους στο σχολικό πλαίσιο και στη μείωση της σχολικής διαρροής, με άωτερο στόχο την κοινωνικοποίησή τους (την ένταξή τους στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο).

Αυτή η θετική στάση χαρακτηρίζει όχι μόνο τους εκπαιδευτικούς των τάξεων στις οποίες φοιτούν οι μαθητές, αλλά και των εκπαιδευτικών των τμημάτων ΖΕΠ. Οι εκπαιδευτικοί που αντιμετωπίζουν δυσκολίες με τους μαθητές Ρομά, είναι οι εκπαιδευτικοί ειδικοτήτων (γυμναστές, εικαστικοί, μουσικοί, θεατρολόγοι, ξένων γλωσσών) στα μαθήματα των οποίων οι παραπάνω μαθητές δυσκολεύονται να προσαρμοστούν και να συνεργαστούν, ίσως γιατί δεν τα θεωρούν σημαντικά (σύμφωνα με το αξιακό τους σύστημα και την κουλτούρα τους).

Στη **δέκατη τρίτη ερώτηση (13^η)** σχετικά με τη στάση των γονέων Ρομά, οι ίδιοι επιθυμούν πάρα πολύ την εγγραφή και την τακτική φοίτηση των παιδιών τους στο σχολείο, τα παροτρύνουν, παρόλες τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν (έλλειψη χρημάτων για αγορά των απαραίτητων αντικειμένων για το σχολείο, για το δεκατιανό των μαθητών, για συμμετοχή στις εκδρομές και κυρίως, τη μεταφορά των μαθητών από και προς το σχολείο, αφού συχνά, παρότι η Περιφέρεια διαθέτει TAXI για τους μαθητές που κατοικούν σε απόσταση μεγαλύτερη του ενός χιλιομέτρου από το πλησιέστερο σχολείο, με την εκπρόθεσμη εγγραφή τους χάνεται η προθεσμία συμπλήρωσης των απαραίτητων εγγράφων, με αποτέλεσμα να καθυστερεί πολύ η μεταφορά τους).

Εντούτοις, οι γονείς τους, φέρνουν τα παιδιά στο σχολείο και παρατηρούνται τα θετικά φαινόμενα της έγκαιρης προσέλευσης των μαθητών στο σχολείο, καθώς, και της τακτικής φοίτησής τους.

Στη **δέκατη τέταρτη ερώτηση (14^η)**, για τη στάση των γονέων των άλλων μαθητών σχετικά με τους μαθητές Ρομά, παρατηρείται το φαινόμενο στην αρχή να παρουσιάζουν κάποια δυσαρέσκεια η οποία πηγάζει από την προκατάληψη που έχουν για τη συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα (είναι βρώμικοι, κλέβουν, δεν έχουν κάνει εμβόλια) και να διαμαρτύρονται, να μη θέλουν να κάθονται τα παιδιά τους μαζί τους στο ίδιο θρανίο... Σιγά σιγά, και με τη βοήθεια των εκπαιδευτικών «μαλακώνουν», ηρεμούν και τα αντιμετωπίζουν με λιγότερες επιφυλάξεις, χωρίς όμως ποτέ να καταφέρουν να τα αποδεχτούν απόλυτα. Από τη μια, είναι πρόθυμοι να τα συνδράμουν οικονομικά, ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο (μαζεύοντας ρούχα, σχολικό υλικό), αρκεί να μην καθίσουν με τα παιδιά τους ή να μην είναι στην ίδια ομάδα εργασίας. Ευτυχώς, αυτές οι συμπεριφορές αναφέρονται σε μια μειοψηφία γονέων.

Στη **δέκατη Πέμπτη (15^η)** ερώτηση σχετικά με την τακτική φοίτηση των μαθητών Ρομά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι μαθητές που εγγράφονται στην Α΄ τάξη φοιτούν κανονικά χωρίς απουσίες, σε αντίθεση με τους μαθητές οι οποίοι κάνουν εκπρόθεσμη εγγραφή. Αυτοί, συνήθως έχουν έρθει από άλλο σχολείο, άλλη περιοχή, τεμπελιάζουν, νιώθουν νομάδες γιατί στο βάθος του μυαλού τους γνωρίζουν ότι θα ξαναφύγουν, δυσκολεύονται να προσαρμοστούν, δεν έχουν βιβλία, αργούν να κοινωνικοποιηθούν, αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη μετακίνησή τους.

Στη **δέκατη έκτη (16^η)** ερώτηση, η στάση του Διευθυντή / της Διευθύντριας του σχολείου είναι καταλυτική. Ο Διευθυντής / ηγέτης, δημιουργεί το θετικό κλίμα αποδοχής και ένταξης των μαθητών Ρομά στη σχολική κοινότητα. Αυτός, με τη συμπεριφορά του, πείθει τους εκπαιδευτικούς, τους μαθητές και τους γονείς ότι η συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα, λόγω των ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζει, έχει ανάγκη τη στήριξη του σχολείου, μέσα από την εγγραφή όλων των μαθητών Ρομά στο σχολείο και στην τακτική φοίτησή τους προκειμένου να εκπαιδευτούν στα γνωστικά αντικείμενα και σε κοινωνικές δεξιότητες, με απώτερο στόχο την κοινωνική ένταξη των παραπάνω μαθητών στην αγορά εργασίας και στην κοινωνία γενικότερα, ώστε να περιοριστεί η παραβατική τους συμπεριφορά και να αμβλυνθούν έτσι οι προκαταλήψεις.

Ο Διευθυντής λοιπόν, οφείλει να εγγράψει όλους τους παραπάνω μαθητές στο σχολείο, ακόμη κι αν οι εγγραφές γίνουν εκπρόθεσμες και να βοηθήσει την προσαρμογή των μαθητών στο σχολείο (καλή συμπεριφορά, αποδοχή, εμπλοκή τους στην καθημερινότητα του σχολείου, ένταξή τους σε ομάδες εργασίας, ανάθεση πρωτοβουλιών ανάλογα με τις δυνατότητές τους, δημιουργία κλίματος συνεργασίας και αποδοχής στο σχολείο, συνεργασία με εκπαιδευτικούς, γονείς και μαθητές, αποτελεσματική αντιμετώπιση ρατσιστικών συμπεριφορών, περιφρόνησης, απόρριψης, σωματικής, λεκτικής και ψυχολογικής βίας, μέσα από ενημερωτικές συναντήσεις και βιωματικά εργαστήρια).

Ο θεσμός του Σχολικού Συμβούλου, τη φετινή σχολική χρονιά, καταργήθηκε, όμως, μέχρι την προηγούμενη σχολική χρονιά (2017-2018), οι Σχολικοί Σύμβουλοι ήταν πολύ υποστηρικτικοί στην ενίσχυση της φοίτησης των μαθητών Ρομά. Στα σχολεία που είναι εγγεγραμμένοι μαθητές Ρομά, πρότειναν οι πλεονάζουσες ώρες των εκπαιδευτικών, που διατίθενται για ενισχυτική διδασκαλία, να γίνονται στους μαθητές Ρομά, μέχρι να τοποθετηθεί εκπαιδευτικός στο τμήμα ΖΕΠ.

Στη δέκατη **έβδομη ερώτηση (17^η)**, οι δυσκολίες στις οποίες αναφέρθηκαν οι εκπαιδευτικοί, αναφέρονται σε όλους τους τομείς.

Κοινωνικοσυναισθηματικό:

1. Οι μαθητές Ρομά δυσκολεύονται να κοινωνικοποιηθούν γιατί το δημοτικό σχολείο είναι η πρώτη οργανωμένη κοινωνική δομή στην οποία καλούνται να εγκλιματιστούν και να λειτουργήσουν ομαδικά (να σημειωθεί ότι η πλειοψηφία των παραπάνω μαθητών δεν έχει φοιτήσει στο Νηπιαγωγείο). Καθώς όμως προέρχονται από ένα μη δομημένο οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον, χωρίς κανόνες, δυσκολεύονται πολύ να προσαρμοστούν.
2. Εφόσον στο κοινωνικό τους περιβάλλον δεν υπάρχουν σαφείς κανόνες, παίρνουν πράγματα των συμμαθητών τους, πετάνε σκουπίδια, μιλάνε μεταξύ τους, προσέρχονται αργοπορημένα στο σχολείο, δεν μπορούν να ακολουθήσουν τους κανόνες των παιχνιδιών, στο μάθημα της γυμναστικής, των εικαστικών, της

θεατρικής αγωγής. Έτσι, παρατηρείται το φαινόμενο, το παιχνίδι τους να μην είναι δομημένο με κανόνες που πρέπει να τηρούνται και κινούνται άναρχα στο χώρο.

3. Η σχέση τους με την καθαριότητα είναι σχεδόν ανύπαρκτη, εφόσον οι περισσότεροι από τους μαθητές Ρομά ζουν σε συνθήκες που δεν μπορούμε να μιλάμε για συνθήκες υγιεινής, είτε ζουν σε συνοικίες είτε σε καταυλισμό, όπου δεν υπάρχουν κανονικά σπίτια, αλλά πρόχειρα παραπήγματα, στα οποία δεν υπάρχει φως και νερό. Να σημειωθεί, πως όταν έρχονται για εγγραφή, επειδή τους ζητείται αποδεικτικό ΔΕΚΟ που να πιστοποιεί ότι κατοικούν στην περιοχή του σχολείου, σχεδόν όλοι χρωστούν υπέρογκα – για το οικονομικό τους επίπεδο – ποσά στη ΔΕΗ (μέσος όρος πάνω από 2000 ευρώ η κάθε οικογένεια). Στο σχολείο λοιπόν, τις πρώτες μέρες, τα μαθαίνουμε να πλένουν τα χέρια τους, να τρώνε προσεκτικά, να πετούν στο καλάθι τα σκουπίδια, να προσέχουν τα σχολικά τους αντικείμενα και να τα διατηρούν καθαρά και τους εφιστούμε την προσοχή στο να κάνουν μπάνιο, να αλλάζουν συχνά εσώρουχα και ρούχα.

Μαθησιακό – Γνωστικό:

1. Οι μαθητές Ρομά αντιμετωπίζουν πολύ σοβαρές δυσκολίες κατά τη φοίτησή τους στο δημοτικό σχολείο, ακόμη κι αν φοιτούν κανονικά, χωρίς απουσίες, γιατί:
2. Στο σπίτι τους και στην κοινωνία τους μιλούν ένα γλωσσικό μίγμα – συνονθύλευμα που αποτελείται από την ελληνική γλώσσα (την οποία την έχουν προσλάβει ακουστικά, με ό,τι λάθη αυτό συνεπάγεται) και ρομανί, η οποία είναι η επικρατούσα γλώσσα της φυλής τους, οπότε είναι πολύ δύσκολο να εκφραστούν προφορικά ώστε να γίνουν κατανοητοί από τους άλλους, αλλά και να κατανοήσουν οδηγίες και ανακοινώσεις.

3. Πολλοί από τους μαθητές παρουσιάζουν προβλήματα που χρήζουν λογοθεραπευτική παρέμβαση, κάτι που δε συμβαίνει ποτέ, οπότε τα προβλήματα παραμένουν κι έτσι ο λόγος τους είναι δυσνόητος και δυσκατάληπτος.
4. Το γεγονός ότι δεν έχουν φοιτήσει στο Νηπιαγωγείο, δημιουργεί επιπλέον προβλήματα γιατί δεν έχουν μάθει βασικούς κανόνες σχολικής συμπεριφοράς, όπως το να κάθονται στο θρανίο, να μην παίρνουν αντικείμενα των δασκάλων ή των συμμαθητών, να συμμορφώνονται με κανόνες συνεργασίας, εργασίας ατομικής ή σε ομάδας, καθαριότητας, ... Έτσι, όταν έρχονται στο δημοτικό σχολείο, ο εκπαιδευτικός της Α΄τάξης, καλείται να τους διδάξει τις παραπάνω δεξιότητες, με αποτέλεσμα να μην είναι σε θέση να ακολουθήσουν την ομάδα των συμμαθητών στο γνωστικό επίπεδο.
5. Είναι επίσης, αναμενόμενο το γεγονός ότι δεν έχουν βοήθεια στο σπίτι προκειμένου να κάνουν με επιτυχία τις σχολικές εργασίες, εφόσον τα μέλη του οικογενειακού περιβάλλοντος δεν έχουν πάει καθόλου στο σχολείο.

A. 6. Μελέτη περίπτωσης φοίτησης μαθητών Ρομά στο σχολείο μας:

Στο σχολείο στο οποίο είμαι Διευθύντρια (6^ο Δημοτικό σχολείο Μεσολογγίου), φοιτούν δεκαέξι (16) μαθητές Ρομά. Οι δεκατρείς (13) έχουν εγγραφεί κανονικά από την Α΄τάξη, επτά (7) τη σχολική χρονιά 2017-2018 και οι έξι (6) τη σχολική χρονιά 2018-2019. Όταν οι μαθητές ήρθαν στο σχολείο ήταν βρώμικοι και παραμελημένοι. Ως Διευθύντρια του σχολείου, κάλεσα τους γονείς για να τους ενημερώσω σχετικά με την εικόνα των μαθητών στο σχολείο: Θα πρέπει οι μαθητές να έρχονται καθαροί, να έχουν τακτική φοίτηση, να προσέχουν τα σχολικά τους είδη (τετράδια, μολύβια, βιβλία, εφόσον συχνά παρατηρείται το φαινόμενο να χάνουν τα βιβλία τους και να μην μπορούμε να τους τα αντικαταστήσουμε), να φέρνουν μαζί

τους δεκατιανό, να μην αρπάζουν ξένα αντικείμενα. Ο τρόπος προσέγγισης των γονέων ήταν ζεστός και φιλικός. Έδειξα ότι τόσο οι προθέσεις οι δικές μου, αλλά και του Συλλόγου Διδασκόντων ήταν η αποδοχή των μαθητών και η στήριξή τους τόσο σε γνωστικό, όσο και σε κοινωνικο-συναισθηματικό επίπεδο. Συνεννοήθηκα τηλεφωνικά με τον Παιδίατρο του Νοσοκομείου και έστειλα τα παιδιά για να εμβολιαστούν.

Οι γονείς ανταποκρίθηκαν. Ένιωσαν ασφάλεια και αντιλήφθηκαν τις ειλικρινείς μας προθέσεις. Κατάλαβαν ότι τα παιδιά τους θα είναι σε ένα ασφαλές πλαίσιο. Στην αρχή, είχαν δυσκολία με την ώρα προσέλευσης και αναχώρησης των μαθητών, σιγά σιγά όμως, προσαρμόστηκαν (δε γνώριζαν την ώρα).

Οι μικροί μαθητές, δεν είχαν παρακολουθήσει / φοιτήσει καθόλου στο Νηπιαγωγείο. Δεν ήξεραν να συμπεριφερθούν: δεν μπορούσαν να καθίσουν στο θρανίο για αρκετή ώρα, μιλούσαν σηκώνοντουσαν κατά τη διάρκεια του μαθήματος, δεν μπορούσαν να ακολουθήσουν τις οδηγίες των εκπαιδευτικών, είτε γιατί ποτέ δεν είχαν μάθει να ακολουθούν κανόνες, είτε γιατί δεν τις κατανοούσαν.

Γνωστικά, οι δυσκολίες ήταν ακόμη μεγαλύτερες. Δεν μπορούσαν να πιάσουν το μολύβι, να γράψουν σε γραμμές, είχαν μηδαμινό επίπεδο φωνολογικής επίγνωσης, εμφάνιζαν σοβαρότατα προβλήματα στο λόγο, στην άρθρωση, στην εκφορά στην κατανόηση των λέξεων, να διατηρήσουν τα βιβλία και τα τετράδιά τους καθαρά. Τα έσκιζαν, τα μουντζούρωναν. Ο εκπαιδευτικός της τάξης, όφειλε να ξεκινήσει από την αρχή και να εκπαιδεύσει τους μικρούς μαθητές σε δεξιότητες που οι συνομήλικοί τους είχαν ήδη κατακτήσει από το Νηπιαγωγείο. Συνέπεια των παραπάνω, ήταν οι μικροί μαθητές να μην μπορούν να ακολουθήσουν το επίπεδο της τάξης, να υστερούν μαθησιακά και κοινωνικά, να δημιουργείται φασαρία και αναστάτωση στην τάξη και ο εκπαιδευτικός να αγχώνεται. Μέχρι οι μικροί μαθητές Ρομά να προσαρμοστούν στο σχολικό περιβάλλον, υπήρχαν διαμαρτυρίες από τους γονείς των υπόλοιπων μαθητών ότι κάνουν φασαρία και δεν μπορεί να γίνει μάθημα, ότι κλέβουν σχολικά είδη των υπολοίπων μαθητών (ξύστρες, γόμες, μολύβια, χρώματα), ότι μυρίζουν, ότι είναι βρώμικα, ότι έχουν ψείρες...

Προσωπικά, βρισκόμουν σε διαρκή επαφή με τους γονείς των μαθητών Ρομά και με τους εκπαιδευτικούς, όχι μόνο της τάξης, αλλά και όλου του σχολείου, και

προσπαθούσαμε με υπομονή και επιμονή να «εκπαιδεύσουμε» γονείς και μαθητές σε κοινωνικές δεξιότητες, ώστε οι μαθητές να προσαρμοστούν στο σχολικό γίγνεσθαι, με στόχο την αποφυγή των παραπάνω συμπεριφορών. Παράλληλα, γινόταν διαρκή ενημέρωση των γονέων των υπολοίπων μαθητών, καθώς και των μαθητών του σχολείου, με στόχο την άρση των ρατσιστικών συμπεριφορών και των προκαταλήψεων.

Σταδιακά, μέσα από τη συνεργασία όλων μας, με συντονισμένες προσπάθειες, με υπομονή, επιμονή, πίστη και εμπιστοσύνη, αμβλύθηκαν οι παραπάνω συμπεριφορές. Όλοι ηρέμησαν και τα παιδάκια Ρομά, άρχισαν να προσαρμόζονται. Εκεί, που στην αρχή όλοι τα απέφευγαν, σιγά σιγά και με την παρότρυνση των εκπαιδευτικών και μέσα από ομαδικά παιχνίδια, μπήκαν σε ομάδες και έπαιζαν και συνεργαζόντουσαν με τα άλλα παιδιά.

Να σημειωθεί, ότι εγώ, έγινα Διευθύντρια στο παραπάνω σχολείο, τη σχολική χρονιά 2017-2018, όταν τα παραπάνω παιδάκια εγγράφηκαν στην Α΄τάξη. Τη φετινή χρονιά, η εικόνα τους είναι εντυπωσιακά βελτιωμένη. Έρχονται στο σχολείο πολύ καθαρά, περιποιημένα, κι ευχαριστημένα. Φαίνεται στο πρόσωπό τους ότι στο σχολείο μας είναι αποδεκτά και ότι νιώθουν όμορφα.

Όσον αφορά το γνωστικό τους επίπεδο, οι δυσκολίες δεν ήταν δυνατό να αρθούν μέσα στη σχολική τάξη, η οποία ήταν τάξη πολλών μαθησιακών ταχυτήτων (μαθητές Ρομά, μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες). Οι μαθητές, υποστηρίζονταν για μερικές ώρες την εβδομάδα από τους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς του σχολείου, οι οποίοι έκαναν ενισχυτική διδασκαλία στις πλεονάζουσες ώρες τους, χωρίς όμως αποτελεσματικότητα. Το Μάιο του 2018, λειτούργησε στο σχολείο μας τμήμα ΖΕΠ1, στο οποίο οι μαθητές Ρομά υποστηρίζονταν συστηματικά στο μάθημα της Γλώσσας και των Μαθηματικών, από τον εκπαιδευτικό του τμήματος, χωρίς όμως να υπάρχει αρκετός χρόνος για να φανούν αποτελέσματα. Οι έξι (6) από τους μαθητές Ρομά αποφασίστηκε από το Σύλλογο Διδασκόντων να επαναλάβουν την τάξη (οι υπόλοιποι επτά, φοιτούσαν κι αυτοί στην Α΄τάξη για 2^η σχολική χρονιά), με στόχο τη βιολογική και μαθησιακή τους ωρίμανση, καθώς και την προοπτική συστηματικότερης ενίσχυσής τους στο τμήμα ΖΕΠ1 την επόμενη σχολική χρονιά.

Τη φετινή σχολική χρονιά 2018-2019, το τμήμα ΖΕΠ1 λειτούργησε από τον Οκτώβριο. Εκεί, υποστηρίζονται οι μαθητές Ρομά με δομημένο πρόγραμμα που δημιουργήθηκε από τον εκπαιδευτικό της τάξης, σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό του τμήματος και εμένα προσωπικά, εφόσον παρακολουθώ την εκπαιδευτική πορεία των μαθητών και με βάση την εκπαιδευτική μου πείρα, συμβάλλω τα μέγιστα στη δημιουργία ΕΕΠ (Εξειδικευμένου Εκπαιδευτικού Προγράμματος), προσαρμοσμένο στις ανάγκες του κάθε μαθητή.

Η εκπαιδευτικός του τμήματος, χρησιμοποιεί τα σχολικά βιβλία της Α΄τάξης του δημοτικού σχολείου, παράλληλα με εκπαιδευτικό υλικό που έχει η ίδια δημιουργήσει: κάρτες με εικόνες αντικειμένων της καθημερινής ζωής, ζώων, εννοιών, γραμμένα με μεγάλα, ευδιάκριτα γράμματα, προτάσεις υψηλής συχνότητας. Παρατηρήθηκε ότι μαθαίνουν αποτελεσματικότερα με την ολική μέθοδο και με τη χρήση οπτικοακουστικού υλικού και βέβαια με διαρκείς επαναλήψεις. Διαφαίνεται μεγάλη δυσκολία στην ανάκληση και κατάκτηση της γνώσης. Χρειάζεται επιμονή, υπομονή και συνεχόμενη εναλλαγή των μεθόδων διδασκαλίας, ώστε να παραμένει αμείωτο το ενδιαφέρον τους. Οι μαθητές ασκούνται στην κατανόηση κειμένων, μέσω ακρόασης απλών παραμυθιών και κειμένων.

Τις υπόλοιπες διδακτικές ώρες, οι μαθητές παρακολουθούν τα μαθήματα της τάξης τους με στόχο την κοινωνικοποίηση και τη συμμετοχή (συνεκπαίδευση, αντισταθμιστική αγωγή).

Η φοίτησή τους είναι συνεχής, χωρίς αξιολογες απουσίες. Μετακινούνται με TAXI, το οποίο πληρώνεται από την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Ζουν σε σπία κοντά στον οικισμό της Αγριλιάς (περιφερειακά), έχοντας ρεύμα και νερό. Οι γονείς, ασχολούνται με το εμπόριο στις λαϊκές αγορές, είναι παλιατζήδες και σιδεράδες.

Από την άλλη πλευρά, οι υπόλοιποι τρεις (3) μαθητές, ανήκουν σε μετακινούμενες οικογένειες Ρομά. Ήρθαν στο σχολείο μας στα μέσα του Νοέμβρη. Η Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του Νομού Αιτωλοακαρνανίας, έκανε δεκτή την εκπρόθεσμη εγγραφή τους, σύμφωνα με τη νομοθεσία.

Οι μαθητές αυτοί ήρθαν από τον Ασπρόπυργο Αττικής, όπου εκεί οι γονείς τους εργάζονταν. Είναι αδέρφια, ηλικίας δεκαπέντε (15), δεκατεσσάρων (14) και δώδεκα (12) ετών, τα οποία παρουσίαζαν ελλιπή φοίτηση στα προηγούμενα σχολεία

εγγραφής, με αποτέλεσμα το μαθησιακό και κοινωνικό τους επίπεδο να είναι πολύ χαμηλό.

Τα δύο μεγαλύτερα γράφτηκαν στη ΣΤ΄τάξη και το τρίτο στην Ε΄τάξη, μόνο και μόνο για να πάρουν το απολυτήριο του Δημοτικού σχολείου. Δεν μπορούν να μετακινηθούν με TAXI που παραχωρεί η Περιφέρεια λόγω εκπρόθεσμης αίτησης, με αποτέλεσμα να κάνουν πολλές απουσίες, αφού κατοικούν σε χιλιομετρική απόσταση από το σχολείο μεγαλύτερη του ενός χιλιομέτρου και οι γονείς δεν έχουν μεταφορικό μέσο.

Οι μαθητές αυτοί, δεν επενδύουν στο σχολικό πλαίσιο, εφόσον είναι τέτοιες οι οικογενειακές συνθήκες που δεν ευνοούν την ομαλή φοίτησή τους στο σχολείο.

Υποστηρίζονται από το τμήμα ΖΕΠ Ι, αλλά χωρίς ιδιαίτερη αποτελεσματικότητα. Θέλουν πολύ να μάθουν να γράφουν, να διαβάζουν, να λογαριάζουν, αλλά δυσκολεύονται πολύ και νιώθουν ντροπή και συστολή μέσα στη σχολική τάξη, λόγω του γεγονότος ότι είναι μεγαλύτεροι σε ηλικία από τους άλλους συμμαθητές τους.

Η αναμενόμενη εξέλιξη θα είναι να ξαναφύγουν για άλλη περιοχή της Ελλάδας εφόσον οι γονείς αναζητούν εργασία, οπότε η μαθησιακή τους ένταξη δεν θα είναι ομαλή και δεν θα έχει συνέχεια...

Παρόμοια κατάσταση με δύο οικογένειες είχαμε βιώσει στο σχολείο μας την προηγούμενη σχολική χρονιά, με ακριβώς την ίδια εικόνα:

Οι μαθητές έκαναν εκπρόθεσμη εγγραφή, δεν υπήρχε τρόπος μετακίνησης από και προς το σχολείο, οπότε η φοίτηση ήταν ελλιπής, οι μαθητές ήταν μεγαλύτεροι σε ηλικία από τους συμμαθητές τους, δεν είχαν παρακολουθήσει για συνεχόμενο χρονικό διάστημα τη ροή μιας σχολικής τάξης, με συνέπεια τα γνωστικά ελλείμματα να είναι τεράστια και να υπολείπονται κοινωνικά (να δυσκολεύονται να ενταχθούν στην ομάδα των συμμαθητών, εφόσον δεν ήταν συνομήλικοι).

Να σημειωθεί, ότι ευτυχώς δεν παρουσίαζαν παραβατική συμπεριφορά, ήταν συνεργάσιμα (όσο μπορούσαν) κι ήσυχα. Έδειχναν ότι ένιωθαν ασφάλεια στο σχολείο κι έρχονταν με ευχαρίστηση.

Όλα σχεδόν οι μαθητές Ρομά, συμμετέχουν στις εκδρομές του σχολείου και γενικότερα στις εκδηλώσεις (γιορτές, επισκέψεις). Χαίρονται μάλιστα πολύ!

Το σχολείο μας έχει πολύ θετική στάση απέναντι στους μαθητές Ρομά. Εγώ προσωπικά, ενημερώνω τηλεφωνικά τους γονείς τους για οτιδήποτε προκύπτει: αίτηση για τη δωρεάν σίτιση, συμμετοχή σε εκδρομές ή άλλες δραστηριότητες του σχολείου. Οι γονείς με χαρά θέλουν τα παιδιά τους να συμμετέχουν, τους δίνουν τα απαραίτητα χρήματα και δε διαμαρτύρονται όταν δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν (σε αυτή την περίπτωση, τα χρήματα τα βάζει το σχολείο με απόλυτη διακριτικότητα για να μη γίνει θεσμός).

Στο σχολείο μας, οι μαθητές Ρομά είναι προσαρμοσμένοι αρκετά, συμμετέχουν σε ομαδικά παιχνίδια και σε γενικές γραμμές δεν παρατηρούνται ρατσιστικές συμπεριφορές και απομόνωσή τους από τους υπόλοιπους μαθητές. Αυτά τα φαινόμενα, παρατηρούνται – ευτυχώς μεμονωμένα- στους μαθητές που φοιτούν στο σχολείο για μικρό χρονικό διάστημα (σε αυτούς που μετακινούνται), γιατί δεν προλαβαίνουν να γνωριστούν και να εξοικειωθούν, ώστε να κερδίσουν την εμπιστοσύνη των άλλων μαθητών.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε πως συνολικά η σχολική κοινότητα, Διευθυντής, εκπαιδευτικοί, γονείς, μαθητές, θα πρέπει να αγκαλιάσει τους μαθητές Ρομά, ώστε να αισθανθούν ασφαλείς σε ένα άγνωστο με την κουλτούρα τους οργανωμένο πλαίσιο. Η εκπαίδευσή τους δεν είναι εύκολη, καθώς υπάρχουν πολλές δυσκολίες, οι οποίες αναφέρθηκαν παραπάνω. Χρειάζεται υπομονή, επιμονή και συντονισμένη δράση και προσπάθεια από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς. Η μαθησιακή και κοινωνική υποστήριξή τους θα πρέπει να μη διακόπτεται από την πολιτεία (μέσω διορισμών, τοποθετήσεων εκπαιδευτικών στα σχολεία), να έχει συνέχεια, συνέπεια, οργάνωση, σεβασμό, αποδοχή, δομημένες ενέργειες και ρουτίνα.

Στην δέκατη όγδοή ερώτηση (18^η), οι εκπαιδευτικοί αναφέρθηκαν στα παρακάτω αποτελέσματα:

A. Στο γνωστικό τομέα:

Οι μαθητές Ρομά παρουσιάζουν σοβαρές δυσκολίες στο γνωστικό τομέα. Είναι πολύ δύσκολο να μάθουν γραφή, ανάγνωση, αριθμητική με το συμβατικό τρόπο με τον οποίο μαθαίνουν τα υπόλοιπα παιδιά. Η μη φοίτηση στο Νηπιαγωγείο,

επηρεάζει πολύ τη μαθησιακή τους ένταξη και πορεία, με αποτέλεσμα να μην ακολουθούν το επίπεδο των μαθητών της τάξης. Η έλλειψη φωνολογικής επίγνωσης, η μη εξοικείωση με τον εκπαιδευτικό θεσμό, λόγω της μη φοίτησης στο Νηπιαγωγείο, δυσχεραίνει την ομαλή ένταξη των μαθητών και τη μετέπειτα σχολική τους πορεία.

Η έλλειψη προηγούμενων γνωστικών σχημάτων, η μη ύπαρξη εγγράμματος οικογενειακού περιβάλλοντος (η επαφή των μαθητών με ερεθίσματα - εμπειρίες μάθησης), το γενικότερα φτωχό σε ερεθίσματα περιβάλλον δεν αποτελεί μια συνέχεια της εργασίας που γίνεται στο σχολείο για το μαθητή. Απεναντίας, στο σπίτι, τα αντικείμενα τα ονομάζουν διαφορετικά, δεν υπάρχουν κανόνες και γενικά καταρρέει ό,τι με κόπο χτίζεται στο σχολείο. Πολλές φορές, οι παραπάνω μαθητές δίνουν την εντύπωση ότι έχουν ασθενή μνήμη και δεν ανακαλούν εύκολα το γνωστικό αντικείμενο. Πιθανόν να συνυπάρχουν και μαθησιακές δυσκολίες μαζί με την πολιτισμική αποστέρηση, οι οποίες όμως είναι πολύ δύσκολο να ανιχνευτούν λόγω του ουσιαστικά, δίγλωσσου περιβάλλοντος.

Χρειάζεται μεγάλη επιμονή και υπομονή από την πλευρά του εκπαιδευτικού, με διαρκείς επαναλήψεις και εξατομικευμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, προσαρμοσμένο στις ανάγκες τους, για να φτάσουν σε κάποιο επίπεδο να διαβάζουν απλές λέξεις της μορφής σύμφωνο – φωνήεν Σ-Φ.

Τα περισσότερα παιδιά, επαναλαμβάνουν την τάξη, κυρίως την Α΄τάξη, με την προοπτική πως η επανάληψη και η ηλικιακή ωριμότητα θα βοηθήσει τους μαθητές να έχουν πιο ομαλή μαθησιακή πορεία. Είναι πολύ δύσκολο για τον εκπαιδευτικό της Α΄τάξης, να ασχοληθεί και να δώσει την απαραίτητη προσοχή τόσο στους μικρούς μαθητές της Α΄τάξης που κάνουν τα πρώτα τους βήματα στο Δημοτικό σχολείο, όσο και στους μαθητές Ρομά, μέσα στην ίδια σχολική τάξη, οι οποίοι δυσκολεύονται να προσαρμοστούν, κάνουν φασαρία, δεν μπορούν να παρακολουθήσουν τη μαθησιακή διαδικασία γιατί δεν κατανοούν, οπότε δυσανασχετούν και το δείχνουν με τον τρόπο τους (μιλάνε, σηκώνονται από τις θέσεις τους,...).

B. Στον Κοινωνικοσυναισθηματικό τομέα:

Οι μαθητές Ρομά στην αρχή αντιμετωπίζονται με μεγάλη προκατάληψη από συμμαθητές, γονείς και από ορισμένους εκπαιδευτικούς, εξαιτίας της καταγωγής τους, του τρόπου ζωής τους, της ελλιπούς καθαριότητας, της απουσίας εμβολίων, του "ασύμβατου" χαρακτήρα τους. Και οι ίδιοι οι μαθητές Ρομά, δεν αισθάνονται πολύ άνετα στο σχολικό περιβάλλον, αλλά μάλλον «έξω απ'τα νερά τους». Πολλοί κανόνες, πολλά που δεν τα καταλαβαίνουν, άνθρωποι που δεν καταλαβαίνουν αυτούς...

B. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ: Τι θα βοηθούσε- κατά τη γνώμη των εκπαιδευτικών- στην ομαλή φοίτηση και ένταξη των μαθητών Ρομά στο δημοτικό σχολείο

1. Η φοίτηση των μαθητών Ρομά στο Νηπιαγωγείο θεωρείται απαραίτητη από την πλειοψηφία των εκπαιδευτικών, εφόσον εκεί διδάσκονται οι απαραίτητες κοινωνικές και μαθησιακές δεξιότητες που θα βοηθήσουν την ομαλή ένταξη των μαθητών στο δημοτικό σχολείο. Έχει παρατηρηθεί πως η πλειοψηφία των μαθητών Ρομά δεν έχουν φοιτήσει στο Νηπιαγωγείο, με αποτέλεσμα όταν η πρώτη τους επαφή με οργανωμένο πλαίσιο είναι το δημοτικό σχολείο, να είναι πολύ δύσκολο να προσαρμοστούν. Έτσι, χάνεται πολύτιμος χρόνος και οι μαθητές Ρομά υστερούν από τα υπόλοιπα παιδιά «μένοντας πίσω», καθυστερώντας κατά πολύ την κοινωνική και μαθησιακή τους ένταξη και εξέλιξη.
2. Η έγκαιρη εγγραφή των μαθητών στο δημοτικό σχολείο (το Σεπτέμβριο) και όχι η εκπρόθεσμη (όποτε οι γονείς μπορούν), ώστε οι μαθητές να εγκλιματιστούν στο σχολικό πλαίσιο.
3. Το κατάλληλα διαμορφωμένο εκπαιδευτικό υλικό για τους παραπάνω μαθητές με κριτήριο το γνωστικό τους επίπεδο και τις εμπειρίες τους. Αναγνώριση και ανταπόκριση στις διαφορετικές ανάγκες των μαθητών, ώστε να μην αποτελεί στο σχολείο πεδίο αντιπαράθεσης, όπου οι εθνοπολιτισμικές ομάδες είναι

ξένες μεταξύ τους και έχουν την αίσθηση του «εμείς» και «εσείς», του «εμείς» και «αυτοί»

4. Η έγκαιρη λειτουργία τμημάτων ΖΕΠ Ι (για τελείως αρχάριους μαθητές) και ΖΕΠ ΙΙ (για πιο προχωρημένους). Στα τμήματα αυτά, γίνεται εξατομικευμένη διδασκαλία στους μαθητές, προσαρμοσμένη στις ανάγκες τους για δύο περίπου διδακτικές ώρες την ημέρα και στη συνέχεια, οι μαθητές παρακολουθούν το πρόγραμμα της τάξης τους (συνεκπαίδευση). Άρα, επαναπροσδιορισμός της δομής και των λειτουργιών του σχολικού συστήματος με βάση τις διαφορετικές προϋποθέσεις και ιδιαιτερότητες (κοινωνικές, πολιτισμικές, οικονομικές) των μαθητών Ρομά.
5. Εκπαίδευση των εκπαιδευτικών για τους διαφορετικούς πολιτισμούς που θα συναντήσουν μέσα στην τάξη τους, τόσο στη βασική τους εκπαίδευση, όσο και κατά τις επιμορφώσεις που επιβάλλεται να γίνονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα, ώστε, συγκεκριμένα, να κατανοήσουν την ιδιαίτερη πληθυσμιακή ομάδα των Ρομά και να προσεγγίσουν τους μαθητές με τον κατάλληλο τρόπο, ώστε να κερδίσουν την εμπιστοσύνη τους και αν κεντρίσουν το ενδιαφέρον τους.
6. Να επιλυθούν από το Κράτος θέματα στέγασης, συνθηκών υγιεινής, συνθηκών διαβίωσης, αστικο-δημοτικής κατάστασης των Ρομά, υπηρεσιών υγείας, απασχολησιμότητας, κοινωνικής πρόνοιας, κοινωνικοποίησης και πολιτισμού, τα οποία είναι άμεσα συνυφασμένα με την εκπαιδευτική και κοινωνική ένταξη των Ρομά και την πρόσβασή τους στις απολαβές της σύγχρονης κοινωνίας, στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους, αλλά και στην εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους.
7. Να διαμορφωθεί πιο ευέλικτο το σύστημα μεταφορών από την Περιφέρεια, ώστε όλοι οι μαθητές να μπορούν να έρχονται στο σχολείο και να μην παρατηρείται ελλιπής φοίτηση και σταδιακά μαθητική διαρροή, εφόσον οι γονείς δεν μπορούν να μεταφέρουν τα παιδιά τους στο σχολείο.
8. Να υπάρχει στο σχολείο βοηθητικό προσωπικό που θα βοηθάει στην αρχή τους μαθητές στην ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων (καθαριότητα, κοινωνική ένταξη).

9. Γενικότερα, να προωθηθεί η αλλαγή κουλτούρας από όλους τους εμπλεκόμενους και μη φορείς: Διευθυντές των σχολείων (αυτοί κυρίως ορίζουν τον τρόπο που οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς θα αντιμετωπίσουν τους μαθητές Ρομά), εκπαιδευτικοί, γονείς των μαθητών, γονείς των Ρομά (αναγκαιότητα τακτικής φοίτησης των παιδιών τους στο σχολικό πλαίσιο), μαθητές, μαθητές Ρομά, τοπική κοινωνία, δημοτική αρχή (κίνητρα και ευκαιρίες απασχόλησης), με στόχο την αποδοχή των Ρομά και την ενίσχυσή τους για τακτική φοίτηση στο σχολείο, μέσω της αποφυγής της περιθωριοποίησής τους. Αναγνώριση, κατανόηση και σεβασμό των διαφορετικών πολιτισμών τόσο μέσα στο σχολείο αλλά και στο ευρύτερο εκπαιδευτικό σύστημα, καθώς και στον κοινωνικό περίγυρο.
10. Αποδοχή του πολυπολιτισμικού χαρακτήρα της κοινωνίας, που σημαίνει ισότιμη θέση του κάθε πολιτισμού ξεχωριστά, ώστε να αποφευχθούν οι ρατσιστικές συμπεριφορές, οι οποίες εγείρουν βίαιες αντιδράσεις από την πλευρά των Ρομά, οι οποίοι νιώθουν ότι θίγονται, ότι απειλούνται και έχουν ανάγκη να αμυνθούν. Δυστυχώς, οι απαίδευτοι άνθρωποι αντιδρούν με σωματική βία, με βανδαλισμούς και παραβατική συμπεριφορά.
11. Ενίσχυση και ενθάρρυνση των εγγράμματων Ρομά και την πρόσβασή τους στην κοινωνική, πολιτική, οικονομική και πολιτισμική ζωή της χώρας, ώστε να μετασηματιστεί η θεώρηση των Ρομά για την αξία της εκπαίδευσης και του ρόλου που αυτή μπορεί να διαδραματίσει στη δυναμική κοινωνική τους ένταξη. Να γίνονται εκπαιδευτικά σεμινάρια στις ομάδες των Ρομά, που να διαφαίνεται η αναγκαιότητα φοίτησης στο σχολείο, τόσο για την εκπαίδευση, όσο και για την ομαλή ένταξή τους στην κοινωνία και στην αγορά εργασίας. Ίσως, το Κράτος να έχει «κακομάθει» τους Ρομά, οι οποίοι ζουν κυρίως από προνοιακά επιδόματα / προνοιακή πολιτική (πολλές πλασματικές μονογονεϊκές οικογένειες), δεν πληρώνουν λογαριασμούς στις ΔΕΚΟ, δεν εργάζονται και διαρκώς διαμαρτύρονται και διεκδικούν θεωρώντας τους εαυτούς τους αδικημένους από την κοινωνική πολιτική.

Γ. Συμπεράσματα

Η Εκπαίδευση των Ρομά απασχολεί εδώ και πολλά χρόνια το Ελληνικό Κράτος. Νόμοι, διατάξεις, εγκύκλιοι προσπαθούν να λύσουν το μεγάλο θέμα της εκπαίδευσης της παραπάνω πληθυσμιακής ομάδας. Η εκπαίδευση των Ρομά δεν είναι ανεξάρτητη από τη γενικότερη πολιτική του Κράτους για αυτούς, αλλά ένας συνδυασμός εκπαιδευτικής και κοινωνικής ένταξης με στόχο την ομαλή ένταξή τους στο κοινωνικο-οικονομικό γίγνεσθαι.

Τα προβλήματα που προκύπτουν αναφέρονται σε:

- Ελλιπή παρακολούθηση του σχολείου και σχολική διαρροή
- Χαμηλές μαθησιακές επιδόσεις και χαμηλό γνωστικό και γλωσσικό επίπεδο
- Χαμηλές προσδοκίες, τόσο από την πλευρά τους, όσο και από την υπόλοιπη κοινωνία (ενεργοποιείται το στερεότυπο της «αυτοεκπληρούμενης προφητείας»)
- Οι σχέσεις σχολείου – σπιτιού (οι Ρομά έχουν χάσει την εμπιστοσύνη τους στο σχολείο. Είναι αδήριτη η ανάγκη να δημιουργηθούν προοπτικές επιτυχίας, μέσα από αυθεντικές συνεργασίες μεταξύ, γονέων, εκπαιδευτικών, Ρομά, μαθητών, τοπικής κοινωνίας, δημοτικής αρχής)
- Ο σημαντικός ρόλος της Διεύθυνσης του σχολείου και των εκπαιδευτικών (άρση προκαταλήψεων, ειδικοί χειρισμοί, σεβασμός, αποδοχή, ευελιξία, συνεχή αναθεώρηση και στοχασμό, με στόχο την ένταξη των μαθητών Ρομά στο σχολικό πλαίσιο και την αποδοχή τους από την ομάδα των συνομηλίκων)
- Ασυνέχεια και αποσπασματικότητα των παρεμβάσεων για τους Ρομά (Απαιτείται «ενταξιακός προσανατολισμός» του γενικού σχολείου με καλές πρακτικές και εφαρμογές της διδακτικής και μαθησιακής διαδικασίας, έτσι ώστε το σχολείο να λειτουργεί ως ενταξιακό, να εξασφαλίζει δηλαδή, ισότιμη, δίκαιη και ποιοτική εκπαίδευση για ΟΛΑ τα παιδιά, με παράλληλη δημιουργία κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού)

Από τη μελέτη της φοίτησης των μαθητών Ρομά στο σχολείο μας, συμπεραίνουμε ότι η εκπαίδευση των Ρομά είναι πολύ δύσκολη, τόσο σε μαθησιακό, όσο και σε κοινωνικό επίπεδο, λόγω των παγιωμένων αντιλήψεων, της έλλειψης κανόνων και της

δυσκολίας συμμόρφωσής τους (μαθητών και γονέων) με τις κοινωνικές νόρμες, αλλά με υπομονή και μεθοδικότητα επιτυγχάνονται αξιοσημείωτα μαθησιακά και κοινωνικοσυναισθηματικά αποτελέσματα.

Επειδή όμως, παρατηρείται το φαινόμενο αλλαγής νοοτροπίας από την πλευρά των Ρομά σε σχέση με τη φοίτηση των παιδιών τους στο σχολείο, ή προκύπτει ως κοινωνική ανάγκη (να μπορούν να πάρουν το Κοινωνικό Επίδομα), είναι επιτακτική ανάγκη από την πλευρά της πολιτείας να φροντίσει ώστε οι μαθητές όχι μόνο να εγγράφονται στο σχολείο, αλλά και να παραμένουν σε αυτό, περιορίζοντας στο ελάχιστο τη σχολική διαρροή. Η Πολιτεία θα πρέπει να φροντίσει για τη μεταφορά τους και για την παροχή των απαραίτητων αγαθών (ρεύμα, νερό), με στόχο τη διευκόλυνση της καθημερινότητάς τους και την απρόσκοπτη παραμονή τους στο σχολείο. Παράλληλα, να δημιουργήσει κίνητρα για την εργασιακή απασχόλησή τους και την ομαλή ένταξή τους στην κοινωνία.

Ο ρόλος του σχολείου είναι καταλυτικός στη φοίτηση των μαθητών. Η Διεύθυνση του σχολείου και οι εκπαιδευτικοί, θα πρέπει να δημιουργούν κλίμα αποδοχής και σεβασμού στους μαθητές, να προσπαθούν να τους εντάξουν στις ομάδες εργασίας στη σχολική τάξη, να τους δίνουν ευκαιρίες και να δημιουργούν βιώματα επιτυχίας με κριτήριο τις δυνατότητές τους, να τους παροτρύνουν να συμμετέχουν στις δράσεις του σχολείου, να περιορίζουν ρατσιστικές συμπεριφορές από γονείς και μαθητές, εξηγώντας για το νόημα της αποδοχής και του σεβασμού.

Τα τελευταία χρόνια γίνονται πολλές προσπάθειες από την Πολιτεία μέσα από στοχευμένα προγράμματα που εκπονούνται από τα Πανεπιστήμια, να δημιουργηθεί εκπαιδευτικό υλικό προκειμένου η εκπαίδευση των μαθητών Ρομά στο ελληνικό σχολείο να είναι πιο συμβατή προς την κουλτούρα τους με απώτερο στόχο την εγγραφή όσο το δυνατό περισσότερων μαθητών Ρομά και την ολοκλήρωση της φοίτησής τους στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση και τη συνέχιση της φοίτησης στη Δευτεροβάθμια.

Η ελληνομάθεια των μαθητών Ρομά διαφέρει πολύ και αρκετά παιδιά έρχονται στο σχολείο με περιορισμένη επικοινωνιακή ικανότητα. Τα διδακτικά υλικά δικαιολογούν προοδευτικά έναν μονογλωσσικό προσανατολισμό στη γλωσσική διδασκαλία, εφόσον στοχεύουμε στον επικοινωνιακό χαρακτήρα της γλώσσας.

Το σχολείο δεν είναι ένας άκαμptos οργανισμός που ζητά προσαρμογή από τους μαθητές, αλλά αντιδρά στις κοινωνικές /πολιτισμικές προκλήσεις κι έτσι μπορεί να ξεπερνάει τον παραδοσιακό του ρόλο που είναι η μεταβίβαση γνώσης και μετασχηματίζεται σε οργανισμό κατασκευαστικής /προοδευτικής και μετασχηματιστικής γνώσης (Skourtou et al.,2006, Σκούρτου, 2011).

Σε έρευνα με τίτλο: «*Η Συνέργια Παιδείας Συνεργατικής και Οικονομίας κοινωνικής / Αλληλέγγυας, ως παράγοντας προωθητικός της Δημιουργικότητας και της Καινοτομίας*», που υλοποιήθηκε από τους καθηγητές του ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας κ.κ. Παναγιώτα Βάθη, Δημήτριο Καπογιάννη και Ευάγγελο Πολίτη Στεργίου, προέκυψαν τα παρακάτω συμπεράσματα:

- Οι φοιτητές/τριες αντιλαμβάνονται πως η επένδυση σε ένα τύπο εκπαίδευσης που σχετίζεται άμεσα με τη δημιουργικότητα και την προώθηση της επιστήμης και των τεχνών, θα έχει σαν αποτέλεσμα την προαγωγή της καινοτομίας, μέσα σε μια κοινωνία με συνοχή και αποδοχή της ετερότητας.
- Η αξιοποίηση εναλλακτικών μεθόδων διδασκαλίας και αξιολόγησης, είναι πολύ σημαντικές.
- Η συλλογικότητα, όπως εκφράζεται μέσα από τις φιλικές σχέσεις και τα χαρακτηριστικά που αυτές καλλιεργούν στην προσωπικότητα του ατόμου, συνδέεται άμεσα με την με την ενεργό συμμετοχή στα κοινά και έμμεσα με τη δημιουργικότητα.
- Είναι σημαντικό να αναδειχθεί η σημαντικότητα της συνέργειας μιας παιδείας εμπνευσμένης από τις αξίες της αλληλεγγύης και του συνεργατισμού και μιας οικονομίας όπως η κοινωνική και αλληλέγγυα, προσανατολισμένης στη διαμόρφωση ενός νέου προτύπου ανάπτυξης.
- Η λειτουργία σε ομάδες είναι μια μορφή βιωματικής εμπειρίας που απαιτεί ενεργητική συμμετοχή και γι'αυτό είναι πολύτιμη στη διαδικασία της μάθησης και στην εκπαιδευτική εμπειρία.
- Οι παιδαγωγικά κατάλληλες μορφές και τεχνικές διδασκαλίας και αξιολόγησης, είναι εκείνες που συμβάλλουν στην επίτευξη ενός

μεγαλύτερου αριθμού επιθυμητών ατομικών και κοινωνικών στόχων εκπαίδευσης, όπως η καλλιέργεια της κριτικής – δημιουργικής σκέψης, η ανάπτυξη της δεξιότητας για επικοινωνία και συνεργασία, η διαμόρφωση του κοινωνικού εαυτού των νέων, με βάση τα παραπάνω χαρακτηριστικά.

- Είναι κοινός τόπος ότι η παγκοσμιοποίηση έχει προκαλέσει ριζικές αλλαγές και στην εκπαίδευση, όπως και σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Έτσι και η ελληνική κοινωνία, δεν χαρακτηρίζεται πια από ομοιογένεια, αλλά έχει μετεξελιχθεί σε πολυπολιτισμική, γεγονός που απαιτεί κατάλληλα εκπαιδευμένους πολίτες. Έτσι λοιπόν, θα πρέπει να καλλιεργείται η δημιουργικότητα, λαμβάνοντας υπόψη όχι μόνο τις ατομικές διαφορές, αλλά και τις κοινωνικοπολιτισμικές ιδιαιτερότητες.

Το σχολείο θα πρέπει να είναι σχολείο για όλους. Σχολείο, στο οποίο όλοι οι μαθητές, ανεξάρτητα από την καταγωγή τους, το γνωστικό και κοινωνικό τους επίπεδο, τις δυνατότητές τους, να συμμετέχουν αρμονικά, μέσα από κλίμα συνεργασίας, αλληλοβοήθειας, υποστήριξης, σεβασμού και αποδοχής.

Η εκπαίδευση είναι δικαίωμα όλων. Μέσα από την εκπαίδευση, περιορίζονται οι ακραίες και βίαιες συμπεριφορές, το μίσος, ο φανατισμός και η μισαλλοδοξία, και οι άνθρωποι συνυπάρχουν αρμονικά με απώτερο στόχο την ειρήνη, τη δημιουργία και την πρόοδο.

Δ.Βιβλιογραφία

Ξενογλώσση:

- Bates, K. (2007). A Brief History of the Rom. Archived from <https://archive.org/web/20070810161445/http://www.sca.org/ti/articles/2002/issue144/rom.html>
- Council of Europe. (1986). *The CDC's Project No7: The Education and Cultural Development of Migrants (Final Report)*. Strasbourg: Author.
- Gresham, D., Morar, B., Underhill, P. A., Passarino, G., Lin, A. A., Wise, C., ... & Tournev, I. (2001). Origins and divergence of the Roma (gypsies). *The American Journal of Human Genetics*, 69(6), 1314-1331. Archived from <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1235543>
- Mendizabal, I., Lao, O., Marigorta, U. M., Wollstein, A., Gusmão, L., Ferak, V., ... & Kučinskas, V. (2012). Reconstructing the population history of European Romani from genome-wide data. *Current Biology*, 22(24), 2342-2349.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2010). *PISA 2009 results: Overcoming social background—Equity in learning opportunities and outcomes, 2*. Paris: Author.
- Patrick, J. K. (2012). *A History of the Romani People*. Archived from <http://channel.nationalgeographic.com/channel/american-gypsies/articles/a-history-of-thw-romani-people/>
- Soulis, G. (1961). The Gypsies in the Byzantine Empire and the Balkans in the Late Middle Ages, *Dumbarton Oaks Papers, Trustees for Harvard University*, 15, 141-165.
- Starr, J. (1936). An Eastern Christian Sect: The Athinganoi. *Harvard theological review*, 29(2), 93-106.

White, K. (1999). Metal-workers, agriculturists, acrobats, military-people and fortunetellers Roma (Gypsies) in and around the Byzantine empire. *Golden Horn, Journal of Byzantinum*, 7(2).

Ελληνική:

Γεωργογιάννης, Π. (2000). *Ελληνικά ως Δεύτερη Γλώσσα, 1-6*. Πάτρα: Αχαϊκές εκδόσεις.

Γκόβαρης, Χ. (2001). *Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ανάδραση.

Γκότοβος, Α. (2013). Πολιτικές διαχείρισης της ετερότητας στην εκπαίδευση: η πολιτισμική και δομική ενσωμάτωση των πολιτών με ρόμικη προέλευση στην Ελλάδα: Στο Γ. Φλουρής, Λ. Γιώτη, Χ. Παρθένης & Ε. Μηλίγκου (Επιμ.), *Δια βίου εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών υπό το πρίσμα της διαπολιτισμικής οπτικής: το πρόγραμμα «Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά» ως αφηρητά νέων θεωρητικών και πρακτικών* (σσ. 179-203). Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών/Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής.

Έξαρχος, Γ. (1998). *Κοινωνικός αποκλεισμός: Η ελληνική εμπειρία*. Αθήνα: Gutenberg.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. (2010). Η κατάσταση των Ρομά και ελευθερία κυκλοφορίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 9^{ης} Σεπτεμβρίου 2010.

Καραθανάση Ε., *Το κατοικείν των Τσιγγάνων Βιο-χώρος και κοινωνιο-χώρος των Τσιγγάνων*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1998, σ. 97

Κάτσικας, Χ. & Πολίτου, Ε. (1999). *Εκτός «Τάξης» το «Διαφορετικό»;*. Αθήνα: Gutenberg.

Κωστούλη, Τ. (2015). Γλωσσική εκπαίδευση και διαλογικές πρακτικές γραμματισμού σε μεικτές τάξεις: Προς ένα γλωσσοδιδακτικό λόγο. Στο Σ. Μητακίδου (Επιμ.), *Ένταξη Ρομά: Διεθνής και ελληνική εμπειρία, το παρόν μιας διάρκειας*. Θεσσαλονίκη:(2015). Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων, Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας Α.Π.Θ.

- Κωστούλη, Τ. (2001). Γλωσσική εκπαίδευση, γραμματισμός και πρακτικές γραμματισμού σε μικτές τάξεις (με τη συνεργασία του Α. Χατζηνικολάου). Στο Επιμορφωτικό Υλικό του Προγράμματος «Εκπαίδευση παιδιών Ρομά».
- Μαραγκουδάκη, Ε. (1998). *Δίγλωσση εκπαίδευση και εκπαίδευση των Ρομ από την πλευρά των γονέων – Έρευνα στον Δενδροπόταμο και στον Εύοσμο*. Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων /ΕΠΕΑΕΚ «Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων».
- Μάρκου, Γ. (1996). *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Νέα Παιδεία.
- Μαυρομάτης, Μ. (2005). *Τα παιδιά της Καλκάτζας: φτώχεια, εκπαίδευση και κοινωνικός αποκλεισμός σε μια κοινότητα Μουσουλμάνων στη Θράκη*. Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Μητακίδου Σ. . (Μάιος 2015). Οι τέχνες διάυλος σχολικού γραμματισμού. *Διεθνές Συνέδριο RLDE, Rethinking Language Diversity and Education*. Ρόδος: Πρακτικά Συνεδρίου.
- Μήτσης, Ν. (2004). *Η διδασκαλία της γλώσσας υπό το πρίσμα της επικοινωνιακής προσέγγισης: Εισαγωγή στη θεωρία και στην τεχνική του επικοινωνιακού μοντέλου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μπερερής, Π. (2001). *Για μια διαπολιτισμική εκπαίδευση σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία*. Αθήνα: Apiros Hora.
- Παλαιολόγου, Ν. (2003). *Διαπολιτισμική Παιδαγωγική*. Αθήνα: Ατροπός.
- Παναγιώτα Βάθη – Δημήτριος Καπογιάννης – Ευάγγελος Πολίτης – Στεργίου Τετράδια Ιστορικής Δημογραφίας 12 «*Η Συνέργια Παιδείας Συνεργατικής και Οικονομίας Κοινωνικής / Αλληλέγγυας ως παράγοντας προωθητικός της Δημιουργικότητας και της Καινοτομίας*», στο *Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Ιστορικής Δημογραφίας Τυποεκδοτική, 2014* (σ.σ. 33-63)
- Παπάς, Α. (1998). *Διαπολιτισμική Παιδαγωγική και διδακτική*. Αθήνα: Ατραπός-Περιβολάκι.
- Παπαχρήστος Δ., Σκουρτού Ε., & Σπαντιδάκης Ι. (2012). Γραμματισμός και εκπαίδευση μαθητών Ρομά: Παράγοντες αποκλεισμού και προτάσεις από τη σκοπιά κοινωνικό - πολιτισμικών και κοινωνικό - γνωστικών θεωριών. *Επιστημές της αγωγής - Θεματικό τεύχος*, σσ. 93-134.

- Παρασκευόπουλος, Ι. (1993). *Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας, Τόμοι Α & Β*. Αθήνα: Ιδίου.
- Παρθένης, Χ. (2013). Η ιδιότητα του πολίτη και η σχέση μεταξύ συλλογικών και ατομικών δικαιωμάτων σε μια φιλελεύθερη δημοκρατία. Στο Γ. Φλουρής, Λ. Γιώτη, Χ. Παρθένης & Ε. Μηλίγκου (Επιμ.), *Δια βίου Εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών υπό το πρίσμα της διαπολιτισμικής οπτικής: το πρόγραμμα «Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά»*, ως αφητηρία νέων θεωρητικών και πρακτικών (σσ. 145-154), Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών/ Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής.
- Πέτρος Μ. Μπερελής – Μαρία Φ. Δελλατόλα *Τσιγγάνοι Ιστορική, Κοινωνιολογική, Πολιτισμική και Εκπαιδευτική Προσέγγιση*, Αθήνα 2012 ΜΕΜΦΙΣ Α.Ε.(σ.σ.9,10,11)
- Πρόγραμμα ΕΣΠΑ . (2011-2019). Εκπαίδευση παιδιών Ρομά. *Πανεπιστήμιο Αθηνών/Φιλοσοφική Σχολή/Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής (ΚΕΔΑ)*. ΕΣΠΑ .
- Πρόγραμμα ΕΣΠΑ . (2016-2018). Εκπαίδευση παιδιών Ρομά . *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης* . ΕΣΠΑ .
- Ράντης, Μ. (2008). Οι Μορφές οργάνωσης των Ελλήνων Τσιγγάνων στο πλαίσιο του ελληνικού κράτους. Στο Σ. Τρουμπέτα (Επιμ.), *Οι Ρομά στο σύγχρονο Ελληνικό Κράτος. Συμβιώσεις, αναιρέσεις, απουσίες* (σσ. 189-198). Αθήνα: Κριτική.
- Σκουρτού Ε. (2001α). *Διγλωσσία, διδασκαλία δεύτερης γλώσσας*. Αθήνα: Gutenberg . Στο Θ. Δραγώνα, Ε. Σκούρτου & Α. Φραγκουδάκη (Επιμ.), *Πολιτισμικές διαφορές και κοινωνικές ανισότητες* (σσ. 167-282). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Σκούρτου Ε. (2001β). *Η διγλωσσία στο σχολείο*. Αθήνα: Gutenberg.
- Υπουργείο Παιδείας & Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων . (1997-2001). Πρόγραμμα Ένταξης Τσιγγανοπαίδων στο σχολείο . Ιωαννίνα : Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων .
- Υπουργείο Παιδείας . (2008). Πρόγραμμα για την ενεργό ένταξη Παλλινοστούντων, Αλλοδαπών και Ρομά μαθητών στο εκπαιδευτικό μας σύστημα. Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας .
- Υπουργείο Παιδείας (2000 και μετά). Εγκύκλιοι του Υπουργείου Παιδείας για την φοίτηση των Ρομά στο σχολείο. *Εγκύκλιοι Υπουργείου Παιδείας*. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων.

- Υπουργείο Παιδείας. (2012-2013). Εγκύκλιος του Υπουργείου Παιδείας σχετικά με την ίδρυση και λειτουργία Τάξεων Υποδοχής (Τ.Υ.) και ΙΙ ΖΕΠ. *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα "Εκπαίδευση και Δια βίου Μάθηση ΕΣΠΑ"* . Αθήνα : Βουλή των Ελλήνων.
- Φλουρής, Γ., & Σπινθουράκη, Α. (2013). Η χρήση του «αρχιτεκτονικού μοντέλου» για τη διαφοροποίηση της διδασκαλίας και μάθησης της δεύτερης ή της ξένης γλώσσας. Στο Γ. Φλουρής, Α. Γιώτη, Χ. Παρθένης & Ε. Μηλίγκου (Επιμ.), *Δια βίου εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών υπό το πρίσμα της διαπολιτισμικής οπτικής: Το πρόγραμμα «Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά» ως αφετηρία νέων θεωρητικών και πρακτικών* (σσ. 275-295). Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών/Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής.
- Φραγκουδάκη, Ά. (2001). Η Κοινωνική ανισότητα στην εκπαίδευση. Στο Θ. Δραγώνα, Ε. Σκούρτου & Ά. Φραγκουδάκη (Επιμ.), *Πολιτισμικές διαφορές και κοινωνικές ανισότητες* (σσ. 81-165). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.